

ГЛАВА
КУШМАНСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
КАЙБИЦКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

ТАТАРСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ
КАЙБЫЧ МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ
КОШМАН АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ
БАШЛЫГЫ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

КАРАР

«19» май, 2025ел

Кошман ав.

№5

«Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл жирлеген төзеклэндерү кагыйдэләрен раслау турында» карар проекты буенча гавами тыңлаулар билгеләү хакында

«Россия Федерациясендә үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл жирлеге Уставы нигезендә, авыл жирлегендә яшәүчеләрнең гавами тыңлаулар уздыру юлы белән проект буенча фикер алышуда катнашу хокукларын үтәү максатларында КАРАР ИТӘМ:

1.«Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл жирлеген төзеклэндерү кагыйдэләрен раслау турында» карар проектын гавами тыңлауларга чыгарырга (алга таба - Төзеклэндерү кагыйдэләрепроекты).

2. Кошман авыл жирлегенә мәгълүмат стендларында урнаштырып халыкка таратырга һәм «Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматы рәсми порталы»нда бастырып чыгарырга (<http://pravo.tatarstan.ru>), һәм Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районы Кошман авыл жирлегенә рәсми сайтында түбәндәгеләрне урнаштырырга:

- гавами тыңлаулар уздыру турында хәбәр;
- гражданның Төзеклэндерү кагыйдэләре проекты буенча тәкъдимнәрен исәпкә алу һәм аның буенча фикер алышуда катнашу тәртибе (1 нче кушымта);
- «Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районы Кошман авыл жирлеген төзеклэндерү кагыйдэләрен раслау турында» карар проекты (3 нче кушымта).

3. Төзеклэндерү кагыйдэләре проекты буенча гавами тыңлауларны 2025 елның 20 июненә 10 сәгатькә Татарстан Республикасы, Кайбыч районы, Кошман авылы, Үзәк урамы, 16 йорт адресы буенча Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл жирлеге башкарма комитеты бинасында билгеләргә.

4. 2 нче кушымта нигезендә килүче тәкъдимнәрен исәпкә алу, гомумиләштерү һәм карау буенча эшче төркем төзәргә.

5.Эшче төркемгә:

-подготовить и провести публичные слушания по проекту Правил благоустройства в соответствии с установленным порядком и в определенные настоящим постановлением сроки;

-по итогам проведения публичных слушаний подготовить протокол публичных слушаний, заключение по результатам публичных слушаний, а также доработанный (в случае внесения изменений) проект Правил благоустройства;

-в срок до 25 июня 2025 года разместить результаты публичных слушаний на информационном стенде и на официальном сайте Кайбицкого муниципального района Республики Татарстан.

6. Обнародовать настоящее постановление путем размещения на информационных стендах Кушманского сельского поселения и опубликовать на «Официальном портале правовой информации Республики Татарстан» (<http://pravo.tatarstan.ru>), и разместить на официальном сайте Кушманского сельского поселения Кайбицкого муниципального района Республики Татарстан.

7. Контроль за исполнением настоящего постановления оставляю за собой.

Глава, руководитель
Исполнительного комитета
Кушманского сельского поселения
Кайбицкого муниципального района
Республики Татарстан

Л.Р. Сафина

Гавами тыңлаулар уздыру ТӘРТИБЕ

1. Чыгыш хокукы белән гавами тыңлауларда катнашуга гаризалар түбәндәге адрес буенча шәхсән яки почта аша бирелә: ТР Кайбыч районы, Кошман авылы, Үзәк урамы, 16 йорт.

2. Гавами тыңлаулар үзләренең тәкъдимнәрен аргументацияләү хокукы булган катнашучылар булып гавами тыңлаулар уздыру датасына кадәр катнашуга биргән катнашучылар санала.

3. Халык тыңлауларында, чыгыш ясау хокукыннан башка, җирлекнең барлык кызыксынучы халкы да катнаша ала.

4. Катнашучыларны теркәү гавами тыңлаулар башланганчы 30 минут кала башлана.

5. Гавами тыңлауларында җирлек башлыгы рәислек итә. Гавами тыңлаулар рәиснең кереш сүзе белән ачыла, ул катнашучыларга фикер алышына торган мәсьәләнең асылы, тыңлаулар уздыру тәртибе турында хәбәр итә.

6. Гавами тыңлауларда катнашучылар гариза бирү вакытына бәйле чиратлылык тәртибендә үз тәкъдимнәрен аргументацияләү өчен чакырыла.

7. Гавами тыңлауларда катнашучыларның чыгышлары 5 минуттан артык дәвам итәргә тиеш түгел.

8. Гавами тыңлауларда катнашучылар утырыш тәмамлангандан соң чыгыш ясаучыларга председатель рәхсәте белән сораулар бирергә хокуклы.

9. Гавами тыңлауларда катнашучылар гавами тыңлаулар барышына тыкшынырга, аларны үткәргүгә комачауларга хокуклы түгел.

10. Гавами тыңлауларда катнашучылар тарафыннан тыңлаулар уздыру тәртибе бозылган очракта, рәис аларны утырыш залыннан чыгаруны таләп итәргә хокуклы.

11. Гавами тыңлауларда катнашучыларның барлык искәrmәләре һәм тәкъдимнәре гавами тыңлаулар беркетмәсенә кертелә. Беркетмә җирлек Советы материалларында билгеләнгән тәртиптә саклана.

12. Гавами тыңлаулар нәтижәләре буенча бәяләмә эшче төркем тарафыннан әзерләнә һәм бастырып чыгарылырга тиеш.

Кайбыч муниципаль районы
Кошман авыл җирлеге Башлыгының
2025 ел 19 маендагы 5 нче номерлы
карарына 2 нче кушымта

килүче тәкъдимнәрне исәпкә алу, гомумиләштерү
һәм карау буенча эшче төркем
СОСТАВЫ

Сафина Л.Р.

Эшче төркем рәисе, Кошман авыл җирлеге
башлыгы

Давыдова Е.Г.

Кайбыч муниципаль районы башкарма
комитеты җитәкчесенең төзелеш һәм торак-
коммуналь хужалык буенча урынбасары
(киләшү буенча)

Нәфыйкова Г.Х.

эшче төркем секретаре, Кайбыч
муниципаль районы Кошман авыл җирлеге
Башкарма комитеты секретаре

Шаһивәлиева Г.Ә.

Кайбыч муниципаль районы Кошман авыл
җирлеге Башкарма комитеты баш
хисапчысы

Кайбыч муниципаль районы
Кошман авыл жирлеген Башлыгының
2025 ел 19 маендагы 1 нче номерлы
караарына 3 нче кушымта

СОВЕТ
КУШМАНСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
КАЙБИЦКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

ТАТАРСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ
КАЙБЫЧ МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ
КОШМАНАВЫЛ ЖИРЛЕГЕ
СОВЕТЫ

РЕШЕНИЕ

КАРАР

Кошман авылы

№ _____

Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль
районының Кошман авыл жирлеген төзеклэндерү
кагыйдэләрен раслау турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары
турында» 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан
Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл жирлеген» муниципаль
берәмлеге Уставы нигезендә, шулай ук төзеклэндерү объектларын тәртиптә тотуга,
тулаем жирлек территориясендә төзеклэндерү дәрәжәсен күтәрүгә бердәм таләпләр
билгеләү максатларында, Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының
Кошман авыл жирлеген Советы КАРАР ИТТЕ:

1. Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл
жирлеген төзеклэндерү кагыйдэләрен расларга (кушымта).

2. Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл
жирлеген Советының:

-«Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл
жирлеген территориясен төзеклэндерү кагыйдэләрен раслау турында» 2017 елның 05
апрелендәге 5 номерлы;

-«Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл
жирлеген территориясен төзеклэндерү кагыйдэләренә үзгәрешләр кертү турында»
2017 елның 06 сентябрэндәге 19 номерлы;

-«Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының 2017 елның 05
апрелендәге 5 номерлы Кошман авыл жирлеген карары белән расланган Татарстан
Республикасы Кайбыч муниципаль районының «Кошман авыл жирлеген»
муниципаль берәмлеге территориясен төзеклэндерү кагыйдэләренә үзгәрешләр һәм
өстәмәләр кертү турында» 2019 елның 4 мартындагы 1 номерлы;

- «Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының «Кошман авыл

жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләренә үзгәрешләр кертү турында» 2019 елның 14 июнендәге 9 номерлы;

-«Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының 2017 елның 05 апрелендәге 5 номерлы Кошман авыл жирлеге Советы карары белән расланган Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләренә үзгәрешләр кертү турында» 2022 елның 28 февралендәге 28 номерлы карарларын үз көчен югалткан дип танырга.

3. Әлеге карарны веб-адрес буенча Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматының рәсми порталында: <http://pravo.tatarstan.ru> һәм Кайбыч муниципаль районы Кошман авыл жирлегенә рәсми сайтында веб-адрес буенча "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә бастырып чыгарырга: <http://kushman-kaybici.tatarstan.ru>.

4. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны үз җаваплылыгымда калдырам.

Татарстан Республикасы
Кайбыч муниципаль районы
Кошман авыл жирлеге Башлыгы

Л.Р. Сафина

Татарстан Республикасы
Кайбыч муниципаль районы
Кошман авыл жирлеге
Советының 2025 ел 19 маендагы 5 номерлы
карарына кушымта

Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районы
Кошман авыл жирлегенең төзекләнדרү кагыйдэләре

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл жирлеген (алга таба - Кагыйдә) төзекләнדרү кагыйдэләре «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябренадә 131-ФЗ номерлы Федераль законны үтәү йөзеннән, әйләнә-тирә мохитне саклау турындагы федераль кануннар, халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге, Россия Федерациясенең, Татарстан Республикасының һәм муниципаль норматив хокукый актларның башка норматив хокукый актлары нигезендә эшләнгән.

2. Әлеге Кагыйдәләр, оештыру-хокукый рәвешенә бәйсез рәвештә, барлык физик һәм юридик затлар тарафыннан үтәү өчен мәжбүри.

3. Әлеге Кагыйдәләр Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының «Кошман авыл жирлеге» муниципаль берәмлегенең бөтен территориясендә (алга таба текст буенча - авыл жирлеге) эшли һәм түбәндәге таләпләрне билгели:

1) биналарны (торак йортларны да кертеп), алар урнашкан корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тоту буенча тиешле биналарның, корылмаларның һәм корылмаларның тышкы күренешенә;

2) төзекләнדרү эшләре исемлегенә һәм аларны үтәү ешлыгына;

3) биналар милекчеләренең (алардагы урыннар) һәм янәшәдәге территорияләрне төзекләндрүдә катнашу тәртибен билгеләүгә;

4) авыл жирлеге территориясен төзекләндрүне оештыру (урамнарны яктыртуны, территорияне яшелләндрүне, урамнар исемнәре һәм йортларның номерлары булган күрсәткечләр урнаштыруны, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап торуну да кертеп).

4. Территорияләрне төзекләндрү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеше һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дәүләт стандартлары, муниципаль берәмлекнең Генераль планы, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдэләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документациясе нигезендә гамәлгә ашырыла.

5. Әлеге Кагыйдәләр авыл жирлеге территориясендә көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын жыюны, алып китүне, транспортировкауны, утильләштерүне һәм эшкәртүне оештыру буенча мөнәсәбәтләрне җайга салмый.

Төп төшенчэләр

6. Әлеге Кагыйдәләрне гамәлгә ашыру максатларында түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

арборицидлар - чүп агач-куакларына каршы кулланыла торган химик матдәләр;

Сосновский балтырганы - үләнчел эре үсемлек, зонтиклылар гаиләсенә керә торган ыру төре. Үсемлек озак вакыт төзәлми торган көчле пешүләр китереп чыгарырга сәләтле;

гербицидлар - үсемлекләргә юкка чыгару өчен кулланыла торган химик матдәләр;

жирле эһәмияттәге автомобиль юлы - транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлының бүленгән полосасы чикләрендә һәм аларда урнашкан яисә алар астында урнашкан конструктив элементларны (юл полотносы, юл өслеге һәм шуңа охшаш элементлар) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмаларын - саклагыч юл корылмаларын, ясалма юл корылмаларын, житештерү объектларын, автомобиль юлларын төзекләндерү элементларын үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты;

архитектур яктырту - кичке вакытта сәнгати-тәэсирле визуаль мохит формалаштыру, әлеге Кагыйдәләрдә каралган очракларда, жирлек территориясендә урнашкан аерым бинаны яисә корылманы, биналар комплексын, мәдәни мирас объектларын, төзекләндерү элементларын, архитектура-ландшафт объектларын караңгылыктан һәм образлы интерпретацияләүдән ачыклау өчен кулланыла;

фасадның архитектур үзенчәлекләре - бина фасадының, шәһәр төзелеше мохитенең конструктив һәм эстетик сыйфатларын чагылдыра торган аермалы характеристикалары (стиль һәм композицион бөтенлек, ритм, ярашлылык һәм пропорциональ булу, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык киңлекләр балансы);

фонсыз конструкцияләр - корылма аерым хәрәфләрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан торган тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы;

территорияне төзекләндерү - әлеге Кагыйдәләрдә гражданның яшәү шартларының уңайлылыгын тәмин итүгә һәм арттыруга, жирлек территориясенең санитария һәм эстетик хәлен яхшыртуга, торак пунктлар территориясен һәм аның территориясендә урнашкан объектларны, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләргә, жир кишәрлекләргә, биналарны, корылмаларны, территорияләргә карап тотуга юнәлдерелгән чаралар комплексын гамәлгә ашыру эшчәнлегә;

вертикаль яшелләндерү - биналарның фасад өслекләрен һәм корылмаларны, шул исәптән балконнарны, көймәләргә, галереяларны, терәк стеналарын һ.б. куллануны, аларда стационар һәм мобиль яшел утыртмаларны урнаштыру өчен;

витрина - фасадның бер өлешен биләп торучы тоташ пыялалау рәвешендәге уем (тәрәзә, витраж);

барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур йөзә - жирлекнең тышкы образын формалаштыручы авыл жирлегә биналары һәм территорияләргә фасадларының архитектур-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

яктыртуның тышкы ысулы - мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы, ул вакытта мәгълүмат кыры аңа юнәлтелгән утның еракта урнаштырылган чыганагы

белән яктыртыла;

квартал эчендәге (жирле) юл - магистраль урамнардан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына таба транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзекләндерүне торгызу - юлларның, хужалык проездының, тротуарның бөтен киңлегенә сыйфатлы асфальт түшәмәне торгызуны, бордюр ташын кире урнаштыруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызу, газ үләннәре чәчелү һәм бозылган яшел утыртмалар утырту тырмасы астына газлар ремонтлауны, реклама конструкцияләрен һәм төзекләндерүнең башка элементларын торгызуны үз эченә алган эшләр комплексы;

газон - утырту өчен фон, парк корылмалары һәм ландшафт композициясенә мөстәкыйль элементы булып тора торган махсус сайлап алынган үләннәр орлыклары чәчелә торган, шулай ук табигый үлән капламы;

декоратив-монументаль сәнгать - ул төзекләндерү элементлары, шул исәптән массакүләм йөрү биналары һәм корылмалары, гомуми файдалану территорияләре өчен, декоратив-сәнгать бизәлешен кулланып махсус билгеләнгән кече архитектура формалары;

декоратив-сәнгати бизәлеш - монументаль яисә декоратив сыннар рәвешендәге декоратив-монументаль сәнгать элементлары, монументаль яисә декоратив рәсем сәнгате, кырмыска, мозаика, орнамент, стрит-арт, инсталляция, барельеф, нәфис металл һәм объектның сәнгатьлелеген һәм имиджын күтәрүгә йогынты ясый торган башка төрләр;

мәгълүматны тапшыруның динамик ысулы - мәгълүматны электрон чыганаклардан файдаланып тапшыру ысулы һәм мәгълүматны алмаштыруны күздә тоткан табло;

йорт биләмәсе - ишегалды корылмалары булган индивидуаль торак йорт һәм әлеге йорт урнашкан жир кишәрлеге;

ишегалды корылмалары - жир кишәрлегендә урнашкан вакытлы ярдәмче корылмалар (базлар, күгәрчен оялары, сарайлар һ.б.);

бина - автоном рәвештә яшәргә, реконструкцияләнергә һәм эксплуатацияләнергә мөмкин булган бердәм күләмле төзелеш системасын (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән) тәшкил итүче капитал төзелеш объекты;

яшел утыртмалар - табигый һәм ясалма килеп чыккан агач-куаклык һәм үләнчел үсемлекләре җыелмасы (паркларны, урманнарны, махсус сакланылучы табигать территорияләрен, бульварларны, скверларны, бакчаларны, газоннарны, чәчәклекләрен, шулай ук аерым торучы агачларны һәм куакларны да кертеп);

жир кишәрлеге - жирнең өслеге характеристикалары булган, аны индивидуаль билгеле бер әйбер сыйфатында билгеләргә мөмкинлек бирә торган өлеше;

жир эшләре - юллар һәм тротуарларның камилләштерелгән катламын, камилләштерелгән яисә грунт катламын бозуга бәйле эшләр;

инженерлык коммуникацияләре - инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылыту, торбаүткәргеч, электр тапшыру линияләре, элемент һәм авыл жирлеге территориясендә гамәлдә булган йә салына торган башка инженерлык корылмалары;

түбә яшелләндерү - аларда архитектура-ландшафт объектларын (газлар, чәчәк

түтәлләре, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән мәйданнар һ.б.) төзү өчен биналарның түбәләрен һәм корылмаларны куллану;

яңгыр канализациясе (яңгыр сулары) - өске (яңгыр сулары, таллар), су юу һәм дренаж суларын транспортировкалау өчен билгеләнгән технологик яктан бәйле инженерлык корылмалары (улаклар, яңгыр сулары, лотоклар һәм торбалар) комплексы;

жемелдәүче яктылык - яктылык агымы характеристикаларын (төс, яктылык, керешү чираты һ.б.) алмаштыруны күздә тоташ торган яктылык-динамика нәтижә;

тышкы яктырту - торақ пунктның магистральләр, урамнар, мәйданнар, парклар, скверлар, бульварлар, ишегаллары һәм жәяүлеләр өчен билгеләнгән элементлар җыелмасы;

килеп туган төзелешнең тышкы архитектур йөзен бозу - авыл җирлегендә барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур йөзен саклау кирәклеген исәпкә алып, урнаштыруга рәхсәт ителә торган һәм рәхсәт ителми торган тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының тибына һәм төренә карата таләпләрне, шул исәптән тышкы күренешкә яисә мондый конструкцияләрне урнаштыру урынына таләпләрне үтәмәү;

санкцияләnmәгән чүплек - үз белдеге (рәхсәтсез) ташландыру (урнаштыру) яисә каты көнкүреш, эре габаритлы, төзелеш калдыкларын, юридик яисә физик затлар эшчәнлегенә барышында барлыкка килгән башка чүп-чарны берләштерү, 50 кв. метрдан артык мәйданда һәм 30 куб. метрдан артык күләмле;

стационар булмаган сәүдә объекты - вакытлыча корылган яисә вакытлыча корылган сәүдә объекты, инженерлык-техника тәмин итү чөлтәрләренә тоташтыру (технологик тоташтыру) булуга яисә булмавына карамастан, җир кишәрлегенә нык бәйле булмаган килеш җир кишәрлегенә белән бәйле булмаган сәүдә объекты, шул исәптән күчмә корылма;

яшелләндерү - үсемлек компонентларын актив кулланып муниципаль берәмлек тирәлеген формалаштыруны тәмин итә торган территорияне төзекләндерү һәм ландшафт оешмасы элементы, шулай ук инженерлык эзәрлегенә төрле төрләре буенча эшләр үткәргә (вертикаль планлаштыру, терраслау, кронирование һ.б.) бәйле комплекслы процесс һәм яшелләндерелгән территорияләрне төзекләндерү: турыдан-туры агач утырту, шул исәптән эре үлчәмнәр, куаклыктар, үләнчел газлар, чәчәкләкләр, альпинарийлар һәм рокарийлар булдыру, махсуслаштырылган бакчалар төзү һ.б.лар төзү белән бәйле комплекслы процесс;

гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр - гомуми файдаланудагы территорияләрдә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр - предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләренә яшелләндерелгән территорияләре;

махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләр - санитария зоналары, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, үсентеләр питомниклары;

махсус сакланылучы табигать территорияләре - табигать комплекслары һәм аеруча табигатьне саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм савыктыру әһәмиятенә ия булган, җирле үзидарә органнары карарлары тарафыннан тулысынча яисә өлешчә хужалык файдалануыннан алынган һәм алар өчен махсус

саклау режимы билгелэнгән жир, су өслеге һәм алар өстендәге һава кичләге участоклары;

жәмәгать транспортының көтүен туктату - жәмәгать транспортын туктату, пассажирлар утырту һәм төшерү зонасына һәм жәмәгать транспортында пассажирлар көтеп тору зонасына ия махсус жиһазландырылган мәйданчык;

пыялаланган фасад - фасадның бөтен яссылыгын яисә аның шактый өлешен алып тора торган тоташ пыяладан эшлэнгән фасад;

яктыртуның ачык ысулы - яктылык чыганагының аны тарату өчен каршылыклары булмаган мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы;

объектның архитектур яктырту паспорты - билгелэнгән тәртиптә килештерелгән, аерым бинаның яисә корылманың, биналар комплексының, мәдәни мирас объектларының, төзекләндерү элементларының, жирлек территориясендә урнашкан архитектура-ландшафт объектларының бәйрәм (вакыйгалар) яктыртуын да кертеп, бердәм архитектура-сәнгать яктыртуын билгели торган һәм аның тышкы бизәлешенә таләпләр билгели торган документ;

биналар һәм корылмалар фасадларының колористик хәл итү паспорты, шул исәптән фасадларның некапиталь (фасадларның төсле хәл ителеше) - билгелэнгән тәртиптә расланган фасадларның (фасадларның элементларын да кертеп) тышкы бизәлешенә таләпләр билгели торган бердәм архитектура һәм төсләр чишелешен билгели торган документ;

жәяүлеләр өчен зоналар - халыкны ял итү һәм мәдәни-көнкүреш максатларында хәрәкәт итә торган авыл жирлегә территорияләре участоклары, транзит хәрәкәт итү максатларында һәм билгеле бер характеристикаларга ия: урамдан тыш һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышы булу, хезмәт күрсәтү объектларының, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренен, рекреацияләренен күп туплануы һ.б.лар, жәяүлеләр агымнарының суммар тыгызлыгы югары. Жәяүле зоналар эспландларда, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт мәйданнарының жәяүле частыларында формалашырга мөмкин;

йорт алды территориясе - яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары булган күпфатирлы йорт урнашкан жир кишәрлеге, әлеге йортка хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзекләндерү өчен билгелэнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан башка объектлар;

якындагы территория - гомуми файдаланудагы территория, ул Татарстан Республикасы законы белән билгелэнгән тәртип нигезендә бинага, төзелешкә, корылмага, жир кишәрлегенә, әгәр шундый жир кишәрлеге төзелгән булса һәм чикләре жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгелэнгән очракта, гомуми файдаланудагы территория;

тышкы мәгълүмат чараларын (паспортны) урнаштыру проекты - муниципаль хокукий акт белән расланган, ул төзекләндерү элементларының тышкы күренешен һәм төгәл урынын, ә атап әйткәндә тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләренә үз эченә алган билгелэнгән рәвештәге документ;

территорияне санитар чистарту - аерым территориядән жыю, каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны алып китү һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

яктылык тартмасы - тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы, корылма эчке яктыртылган бер күләмнән яисә күләмле элементлардан гыйбарәт;

махсулаштырылган оешмалар - муниципаль контрактлар нигезендә авыл жирлеге территориясен төзекләндерү өлкәсендәге эшчәнлекнең махсус төрләрән гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукий рәвештәге юридик затлар;

территорияләрне карап тоту - жир кишәрлегендә урнашкан биналарны, корылмаларны, кече архитектура формаларын, коймаларны, төзелеш мәйданчыкларын, яшел утыртмаларны, жир асты инженерлык коммуникацияләрән һәм аларның конструктив элементларын, транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм фасадларын карап тотуга бәйле чаралар комплексы;

жирле әһәмияттәге юлларны тоту - юлларның, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатация торышын тәмин итә торган эшләр комплексы;

тышкы мәгълүматны (элмә такта) урнаштыру чарасы - оешма урнашкан урында һәм (яисә) турыдан-туры товарны реализацияләү урынында урнашкан һәм (яисә) турыдан-туры товарны гамәлгә ашыру урынында урнашкан, биналарны һәм корылмаларны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында хезмәтләр күрсәтү, шул исәптән, некапиталь мәгълүматны кулланучыларга житкерү өчен, «Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль законның 9 статьясы үз көченә мәжбүри булган мәгълүматны, атап әйткәндә, оешманың фирма исеме (исеме) һәм аның эш режимы турындагы мәгълүматны, шулай ук законны урнаштыру мәжбүрилегенә урнаштырылган яки эш әйләнеше гадәте аркасында урнашкан яисә реклама белән бәйле максатларны күздә тоткан мәгълүматны реклама белән эзәрлекләми торган мәгълүмат. «Тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы» һәм «тышкы мәгълүмат чарасы» төшенчәсе тиндәш;

суперграфика - фасадларның архитектур-сәнгати бизәлеше алымнарының берсе (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика);

тактиль өслек - өске катлам фактурасының сизелерлек үзгәреше булган өслек;

территорияләрне жыештыру - житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чарны, карны махсус билгеләнгән урыннарга жыюга, алып китүгә бәйле эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлдерелгән башка чаралар;

күрсәткечләр - урамнарның, йортларның һәм жир участокларының исемнәре, подъездларның һәм фатирларның номерлары күрсәткечләре, янгын гидранты, грунт геодезик билгеләре, магистраль һәм су үткәрү челтәре коелары, канализация, жир асты газүткәргече корылмалары, полигонометрик билге, бина фасадына урнаштырыла торган инвалидлар өчен объектның файдалана алуы күрсәткечләре, жирлек турында гомумиләштерелгән мәгълүматны, туризм өлкәсендәге объектларның, мәгариф объектларының, дәүләт һәм муниципаль учреждениеләрнең аерым торучы стел рәвешендәге урнашуы;

торап пункт урамнары һәм юллары - гомуми файдаланудагы территорияләр, торап пункт эстетикасына югары таләпләр куела. Урамнар исемлеге жирлекнең муниципаль хокукий актлары белән раслана;

вәкаләтле органнар - аерым вәкаләтләр жирле үзидарә органнарына тапшырылган очракта, авыл жирлеге территориясен оештыруны, координацияләүне һәм тикшереп торуну үз компетенциясе чикләрендә гамәлгә ашыручы авыл жирлеге башкарма комитетының функциональ һәм территориаль

органны;

фасад - бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды). Бинаның төп фасады күз күреме иң зур зонага ия, кагыйдә буларак, магистраль һәм / яки башка әһәмияткә ия урамнарны кабул итүгә юнәлдерелгән;

фон конструкцияләре - хәрәфләр, билгеләр һәм декоратив элементлар фон өслегендә урнашкан тышкы мәғлүмат чараларын әзерләү ысулы;

фриз - фасадның декоратив әйләнә торган элементы яки горизонталь полоса рәвешендәге козырек;

фронтон - бинаның фасадының соңгы кат тәрәзәләренен югарыгы билгеләреннән яисә чыгыш ясаучы элементлардан фасадның өске ноктасына кадәр үлчәнгән түбәдән югарырак күтәрелүче йомгаклау өлеше;

төзекләндерү элементлары - территорияне төзекләндерүнең состав өлеше буларак кулланыла торган декоратив, техник, планлаштыру, конструктив жайланмалар, яшелләндерү элементлары, жиһазларның һәм бизәлешнең төрле төрләре, шул исәптән биналарның, корылмаларның фасадлары, кече архитектура формалары, конвертсыз төзелеш һәм корылмалар, мәғлүмати щитлар һәм күрсәткечләр.

II. Төзекләндерүгә, территорияләргә карап тотуны һәм жыештыруны оештыруга гомуми таләпләр.

7. Жирлекнең бөтен территориясә һәм анда урнашкан барлык биналар (торак йортларны да кертеп) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) төзекләндерелергә, карап тотылырга һәм жыештырылырга тиеш.

8. Гомуми файдаланудагы территорияләргә, шул исәптән мәйданнар, урамнар, машина юллары, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр буйлары, скверлар, бульварлар, пляжлар, башка объектлар белән шөгыйльләнүче жир кишәрлекләргә карап тотуны һәм жыештыруны үз вәкаләтләргә чикләрендә гамәлгә ашыралар.

9. Физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукий рәвешләргә бәйсез рәвештә, милек хокукындагы, башка асыл йә мәжбүри хокуктагы жир кишәрлегә территорияләргә (алга таба - жир кишәрлекләргә хокук ияләргә), янәшәсендә территорияне, шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлегә Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналарны, корылмаларны үз акчалары исәбеннән яисә махсуслаштырылган оешмаларны үз акчалары исәбеннән жәлеп итү юлы белән карап тора һәм жыештыра.

Бина, корылма милекчелек хокукында яисә башка әйбер хокукында булган яисә берничә зат өчен мәжбүри хокукта булган очракта, жыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешкә яисә күчмәсез милек объектына башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Жир кишәрлегә территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылма булса, территорияне тоту һәм жыештыру чикләргә яктар килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаса, жыештырылырга тиешле территория биналарның, корылмаларның барлык милекчеләргә яисә башка хужалары (кулланучылар) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яисә юридик зат биләмәсендәге жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, биләмәсендәге фактта урнашкан жир кишәрлеге чиге, шулай ук аның янәшәсендәге территория жыештырылырга тиеш.

Бина, корылма милек хокукында яисә башка төрле хокукта булган очракта, берничә зат мәжбүри хокукта булса, фасадны карап тоту якларның килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаса, фасадның эчтәлегә милек хокукында яисә күчемсез милек объектына башка хокукта өлешләргә пропорциональ рәвештә гамәлгә ашырыла.

10. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын тоту һәм жыештыру «Дәүләт яисә муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында» 2021 елның 05 апрелендәге 44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә дәүләт яисә муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу нәтижәләре буенча әлегә эш төрләрән үткәргүгә конкурс откан махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Күпфатирлы йортларның һәм аңа якин территорияләрнең йорт яны территорияләрән тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулы: торак милекчеләре ширкәте яисә торак кооперативы яисә башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, идарәче оешма (алга таба - идарәче оешмалар) , коммуналь оешмалар каты коммуналь калдыкларны булдырганда һәм чыгарганда - күпфатирлы йортта гомуми мөлкәтне тоту һәм ремонтлау эшләрән башкаручы затлар тарафыннан әлегә йортта урыннар милекчеләре күпфатирлы йорт белән турыдан-туры идарә иткәндә гамәлгә ашырыла.

12. Индивидуаль торак йортларны һәм аның янындагы территорияләрне тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан башкарыла.

13. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын тоту һәм карау түбәндәгеләрне гамәлгә ашыра:

1) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә - жир кишәрлегенә милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә - дәүләт яисә муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу нәтижәләре буенча әлегә эшләрне үткәргүгә конкурс откан вәкаләтле орган яисә махсуслаштырылган оешма «Дәүләт яисә муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турында» 2021 елның 05 апрелендәге 44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә;

3) чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнгән урыннар чикләрендә (санитария зоналары, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) - әлегә объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортлардагы торак урыннар милекчеләре яисә идарәче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләрнең, шул исәптән электр челтәрләренә, яктырту челтәрләренә, радиолинияларнең сак зоналарында күрсәтелгән

коммуникациялар хужалары;

б) жир асты коммуникацияларенең сак зоналарында (эгер урнаштыру рөхсәт ителгән булса) - күрсәтелгән коммуникациялар хужалары.

14. Кювет, торбалар, дренаж корылмаларын жыештыру һәм чистарту, урамнардан һәм юллардан грунт суларын һәм жир өсте суларын бүлеп бирү, яңгыр канализациясе һәм яңгыр сулары коелары коллекторларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Диспетчерлык пунктларын, жәмәгать транспортының борылыш майданчыкларын тоту һәм жыештыру пассажирлар транспортын эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

16. Жәмәгать транспортын көтү павильоннары тоту һәм жыештыру вәкаләтле территорияль органнар тарафыннан товарлар, эшләр сатып алу нәтижәләре буенча әлегә төр эшләрне башкаруга конкурс откан махсуслаштырылган оешмалар белән шартнамәләр нигезендә «Дәүләт яисә муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турында» 2021 елның 05 апрелендәге 44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә дәүләт яисә муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен хезмәтләр күрсәтүгә конкурс откан махсуслаштырылган оешмалар белән шартнамәләр нигезендә тәмин ителә.

17. Жәмәгать бәдрәфләрне урнаштыру һәм тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитария кагыйдәләре һәм нормалар нигезендә билгеләнә.

Бәдрәфләрнең санитар һәм техник хәлен аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлары яки махсуслаштырылган оешмалар тәмин итә, аларга хезмәт күрсәтә.

18. Төзекләндерү эшләрен башкару ешлыгы эшләрнең заказчысы тарафыннан объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәмин итүне исәпкә алып билгеләнә.

19. Жирлек территориясен карап тоту һәм жыештыру чикләре, әлегә Кагыйдәләрнең VIII бүлегендә, бирелгән жир кишәрлегенең чикләре (жир кишәрлегенә билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, биләмәдәге жир кишәрлегенең фактта урнашкан чиге буенча) һәм бина һәм корылма милекчеләренен, аларның янәшәсендәге территорияләрне төзекләндерүдә урнашкан урыннарның катнашу тәртибе нигезендә билгеләнә.

20. Вәкаләтле органнар жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм жыештыру эшләренен үтәлешен тикшереп тора.

Авыл жирлегенә территориясен, шул исәптән гомуми файдалану территорияләрен, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм жыештыру эшләренен үтәлешен тикшереп тору Кошман авыл жирлегенә башлыгы йөзендә вәкаләтле органнар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

III. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тышкы күренешенә, фасадларның һәм коймаларның, юлларның, индивидуаль торак йортларның, яңгыр канализациясе челтәрләренен, күзәтү һәм яңгыр сулары коеларының, су бүлеп чыгару корылмаларының, техник элемент чараларының, тышкы яктырту объектларының, кече архитектура рәвешләренен, стационар булмаган объектларның, төзелеш эшләрен житештерү урыннарының, күмү

урыннарының, юл сервисы объектларының тышкы кыяфәтенә, автотранспорт чараларын озак һәм кыска сроклы саклау урыннарына карата таләпләр. Жирлек территориясен бәйрәм белән бизәү

Биналар, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тору эчтәлегә буенча гомуми таләпләр

21. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен милекчеләре яисә башка хокук ияләре үзләре йә махсуслаштырылган оешмаларны үз акчалары исәбеннән жәлеп итү юлы белән тоталар.

22. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен төзекләндерүне үз эченә ала:

- 1) биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- 2) жир кишәрлеген жыештыру һәм санитар-гигиена белән чистарту;
- 3) гражданнар, оешмалар һәм индивидуаль эшкуарлар эшчәнлегә нәтижәсендә барлыкка килә торган житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм алып китү;
- 4) жир кишәрлегендә урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карау.

23. Биналар, корылмалар фасадларының тышкы күренешенә гомуми таләпләр:

23.1.биналар, корылмалар фасадлары өчен төп шарт архитектура-сәнгать образының, материалларның һәм төсле чишелешнең стильгә бердәмлегә булып тора.

Фасадның, детальләренең, элементларның һәм өстәмә жиһазларның каль участоклары комплекслы карар нигезендә урнаштырылырга тиеш. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары, гамәлгә кую такталарыннан, режим такталарыннан тыш, паспорт нигезендә урнаштырылырга һәм кулланылырга тиеш;

23.2.төсле карар фасадның характеристикаларына һәм стилиенә, объектның функциональ билгеләнешенә, әйләнә-тирә мохиткә туры килергә тиеш;

23.3.урамнан, стеналардан һәм арка юлларының ябылуыннан карап торган йортлар (ян фасады) торчалары тулысынча төп фасад төсенә буяла;

23.4.биналарның фасады, корылмаларның төзелеш өлешендәге, декоратив бизәлеш һәм инженерлык элементларына күренеп торган зыян күрергә тиеш түгел һәм тиешле эстетик халәттә ярдәм итәргә тиеш. Бинаның фасадын буяу фасадының гомуми мәйданының 5%тан да артмаска тиеш;

23.5.биналарның фасадларын, аерым детальләрне бетерү яисә үзгәртү белән бәйлә корылмаларны үзгәртү норматив хокукий актларда билгеләнгән тәртиптә рөхсәт ителә;

23.6.бинаның фасадының төсләр гаммасы бинаның фасадларының төсләр чишелеше паспорты нигезендә билгеләнә һәм билгеләнгән тәртиптә килештерелә. Бинаны, корылманы эксплуатацияләгәндә яисә ремонтлаганда төсләр тонын үзгәртү рөхсәт ителми;

23.7.мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан биналарның фасадларын бизәү мәдәни мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дәүләт саклавы өлкәсендәге кануннар һәм мәдәни

мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дәүләт саклавы өлкәсендәге вәкаләтле органнар белән килештереп, мәдәни мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дәүләт саклавы өлкәсендәге вәкаләтле органнар белән килештереп гамәлгә ашырыла һәм биналарның архитектура стилиндә, шул исәптән урамнарны төзүнең гомуми стилиндә башкарыла;

23.8.фасадларны буяу штукатур, түбә һәм ябыштыру эшләрен кабул иткәннән соң һәм бинаның фасадларының төсләр чишелеше паспорты нигезендә генә үткәрелә;

Биналар, корылмаларның фасадлары эчтәлегә

24. Биналарның, корылмаларның фасадлары эчтәлегә үз эченә түбәндәгеләрне ала:

24.1.фасадларның, шул исәптән керү ишекләренә һәм козырекларның, балкон һәм көймә коймаларының, карнизларның, аерым баскычларның коймаларын, төшү һәм баскыч коймаларын, витриналарны, декоратив детальләрне һәм башка конструктив элементларны үз вакытында ремонтлауны һәм торгызуны һәм торгызуны, һәм аларның төсен;

24.2.суусемнәрнең, су торбаларының һәм сливларның төзек хәлдә булуын һәм аларның эчтәлеген тәмин итү;

24.3.герметизация, жөйләрне сүтеп ябыштыру, ярыклар һәм казылмалар;

24.4.керү төркемнәрен торгызу, ремонтлау һәм үз вакытында чистарту, тәрәзә төпләре, подвалларга керү урыннары;

24.5.фасадта урнаштырылган электр яктырткычын төзек хәлдә тоту һәм аны караңгы төшү белән кабызу;

24.6.фасад өслекләрен, шул исәптән фасад элементларын, аларның торышына һәм эксплуатацияләү шартларына бәйлә рәвештә, үз вакытында чистарту һәм юу;

24.7.тәрәзә һәм витриналарны, элмә такталарны һәм күрсәткечләрне вакытында юу;

24.8.язулардан, рәсемнәрдән, белдерүләрдән, плакатлардан һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук китерелгән граффитилардан чистарту.

25. Биналар һәм корылмаларның фасадлары элементлары составына керә:

1) уемнар, подвалга керү урыннары һәм чүп-чар камералары;

2) керү төркемнәре (баскычлар, мәйданчыклар, култыкшалар, ишек өстендәге козыреклар, коймалар, ишекләр һ.б.);

3) цоколь һәм отмостка;

4) диварлар яссылыгында;

5) фасадларның чыгып торучы элементлары (балконнар, лоджиеләр, эркерлар, карнизлар һ.б.);

6) түбәләр, шул исәптән рәшәткәләрне киртәләүче вентиляция һәм төтен торбаларын да кертеп, түбәгә чыгу һәм башкалар;

7) архитектура детальләре һәм облицовка (декоратив-сәнгати бизәлеш элементлары, колонналар, пилястрлар, розеткалар, капительләр, фризалар, пояслар һ.б.);

8) чокырларны да кертеп, су үткәргеч торбалар;

- 9) парапетлы киртэлэр һәм тэрэзэ киртэлэре, рәшәткэлэр;
- 10) тэрэзэ, балкон, цоколь, һ.б.ларның металл бизәлеше;
- 11) асылмалы металл конструкцияләр (әләм тотучылар, анкерлар, янгын баскычлары, вентиляция жиһазлары һ.б.);
- 12) панельләр һәм блоklar арасындагы горизонталь һәм вертикаль жөйләр (эре панельле һәм эре блоклы биналарның фасадлары);
- 13) пыяла, рамнар, балкон ишекләре;
- 14) биналарга якын урнашкан стационар коймалар.

26. Биналарның, корылмаларның, торак булмаган биналарның милекчеләре, башка хокук ияләре, торак белән тәэмин ителгән биналар һәм тиешле вазыйфалар йөкләнгән башка затлар:

26.1. кирәк булганда, ләкин елга бер тапкырдан да ким түгел, махсус техника һәм методика буенча юу кулланып, фасадларны чистарталар һәм юалар;

26.2. кирәк булганда, елга ике тапкыр, язын (жылыту системаларын сүндергәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы), тэрэзэләрне, балконнар ишекләрен һәм көймәләрне, керү ишекләрен химик чаралар белән чистарталар һәм юалар;

26.3. агымдагы ремонт уздыралар, шул исәптән фасадның төсен дә, фасадның факттагы торышын исәпкә алып, 5 - 6 ел эчендә вакыт аралыгында;

26.4. фасадның аерым элементларын (цоколь, крыльцо, басма, керү ишекләрен, капка, цоколь тэрэзэләрен, балконнар һәм лоджияләрен, су агызу торбаларын, тэрэзә төбөндәге отливларны һәм башка конструктив элементларны) төзекләндерәләр.

Ярдәм итүче ремонт кимендә өч елга бер мәртәбә үткөрелә. Фасадларның конструктив элементлары һәм эшләнеше аларның нормаль тузган саен торгызылырга яисә кинәт зарарлану шартлары барлыкка килгәндә (аварияләр, стихияле бәла-казалар, янгын һ.б.) әлегә хәлләр туктатылганнан соң ике ай эчендә торгызылырга тиеш;

26.5. чыгыш ясаучы конструкцияләр жимерелү ихтималы булган очракта, саклау-кисәтү чараларын (коймалар, челтәрләр урнаштыру, элементның жимерелә торган өлешен демонтаж һ.б.) башкаралар;

26.6. әгәр мондый элмә такта эксплуатацияләнмәсә (арендатор (субарендатор) тышкы мәгълүмат урнаштыру чарасын (вывеска) фаш итәләр, бинаның фасады үзгәртелгән.

27. Фасадларны эксплуатацияләгәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

27.1.бина һәм корылмаларның фасадлары стеналары өслегенә зарарлануы (пычрануы): подтеклар, буяуларның купшаклануы, штукатурка өзелгән ярыклар булу, кирпич кладкасы зарарлану, тимер-бетон конструкцияләренә саклык катламының өзелүе һ.б.

27.2.биналарның һәм корылмаларның архитектур һәм сәнгати-скульптур детальләре: колонналар, пилястр, капительләр, фризлар, барельефлар, эвәләнгән бизәкләр, орнаментлар, мозаик, нәфис бизәкләр һ.б.ш. каралган очракларда зыян күрү (аларның булуы проект документациясә белән каралган очракларда булмау);

27.3.панельара ялгауларның герметизациясә бозылу;

27.4.штукатуркаларның, облицовкаларның, фасадларның, биналарның яисә корылмаларның цоколь өлешенә бизәкле катламының зарарлануы (шартлавы,

пычрануы), шул исәптән тәрәзә, керү приямкалары конструкциясенә төзексезлегә;

27.5.биналар һәм корылмаларның фасадлары барлыкка китерүче элементларының: балконнар, лоджиеләр, эркерлар, тамбурлар, карнизлар, козыреклар һ.б. зарарлануы (пычрануы);

27.6.балконнар, көймә, парапетлар киртәләрен җимерү (булмау, пычрану һ.б.

27.7.фасадны һәм аның элементларын бизәкләү һәм буяу, бу бинаның төсө буенча әлеге бинаның өчен билгеләнгән материаллардан, проект тирбәлешле паспорты белән корылмаларны;

27.8.бинаның фасадында һәм (яисә) түбәсендә, паспортсыз тышкы мәгълүмат урнаштыру чаралары корылмаларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү, гамәлгә кую такталарыннан, режим такталарыннан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән;

27.9.җимерелгән яки зыян күргән архитектура детальләрен торгызуга кадәр фасадларның төсө;

27.10.фасадларның өлешчә бизәлеш (биналарның беренче катларының тулы буявын тәшкил итә);

27.11.төсләр чишелешенә ирәкле үзгәрүе, рәсем, үрелешләр калынлыгы һәм фасадларның, шул исәптән тәрәзәләр һәм витриналар, ишекләр, балконнар һәм көймәләренң, фасадның гомумархитектура карарына туры килми торган башка элементлары һәм җайланмаларының калынлыгы;

27.12.биналарның һәм корылмаларның фасадларын өстәмә элементлар һәм фасадлар белән җиһазлау, аларның декоратив чишелешен һәм тышкы күренешен боза торган җайланмалар;

27.13.фриз җайланмасы, конструкциягә беркетелгән элементлар (каркас, фасад, стеналар) белән фасад бизәлеш, шулай ук мондый ныгытмаларны яшерүче кушылма (планкалар, почмаклар, профильләр), төс буенча фриз, козырька, бизәкләр белән туры килми торган кушылма;

27.14.гомуми файдалану территорияләреннән чыга торган һәм тикшерелә торган фасадлы биналарда һәм корылмаларда чукрак металл полотнолар урнаштыру, фасадның архитектур карарына туры килми торган ишек тутырмаларын урнаштыру, фасадтагы башка керү юлларының характерын һәм төсөн үзгәртү;

27.15.алгы блокның фасад яссылыгына карата урнашуы үзгәрү;

27.16.тәрәзә һәм ишек тартмасы белән фасадның тышкы күренешен начарайта торган проем арасындагы жөйләрнең сыйфатсыз эшләнүе;

27.17. үтә күренмәлелекне, пыяла кисәкләре белән каплануны һәм декоратив пленкалар белән каплануны ирәкле үзгәртү;

27.18. фасадлар элементларын, түбәләрен, диварларын һәм корылмаларын (төтен, вентиляция, телевидение һәм радионы күмәк кабул итү системалары антенналарын, үткәргечле радиоташырулар челтәрләре стойкаларын, фронтонарны, козырекларны, ишекләрен, тәрәзәләрен, парапетларны, янгынга каршы баскычларны, җир асты элемент линияләрен һәм һава-кабельләр кичүләрен беркетү сыйфатында);

27.19. балконнарның нинди дә булса үзгәрешләрен җитештерү, тиешле рөхсәтсез көймә җитештерү, келәмнәрне, киём-салымны, балконнарның тышкы ягыннан киём-салымны, урамга чыга торган биналарның төп фасадлары

тэрэзэлэрэн житештерү, шулай ук аларны йорт кирэк-яракларының төрле предметлары белән тәмин итү;

27.20. архитектур детальләрдә, декор элементларында, кыйммәтле архитектур бизәклә өслекләрдә тышкы кондиционерлар һәм антенналар урнаштыру, шулай ук архитектур өслекләренә зарарлауга китерә торган ныгу;

27.21. фасадның гамәлдәге декоратив, архитектура һәм сәнгать элементларын керү төркеме элементлары, керү төркемнәрен урнаштырганда яңа бизәкләү һәм реклама белән капларга;

27.22. афишалар, белдерүләр, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тэрэзэләрдә (шул исәптән тэрәзә уемының эчке ягында), биналар һәм корылмаларның ишекләрендә (шул исәптән ишек өслегенә эчке ягында һәм ишек уемында) куллану максатларында элү һәм ябыштыру;

27.23. фасадларның архитектур, төслә чишелешен үзгәртү, биналар һәм корылмаларның декоратив-сәнгати бизәлешен әлегә биналар, корылмалар милекчеләре, күпфатирлы йорттагы урыннар милекчеләре ризалыгын алмыйча үзгәртү;

27.24. тышкы кондиционерларны урнаштыру:

- торак пункт эстетикасына таләпләр югары булган урамнарда урнашкан биналарның төп һәм ян фасадларында;

- кондиционерның тышкы һәм эчке блогын тоташтыручы чыбык урыныннан ераклыкта;

- конденсатның үзәкләштерелгән бүленүеннән башка.

28. Антенна-фидер жайланмаларын, радиореле станцияләрен, радиожиһазларны кабул итә торган радиорелей станцияләрен урнаштыру, спутник һәм эфир телевидениесе антенналары рәхсәт ителми:

28.1. төп фасадларда;

28.2. брандмауэрларда, ишегалды һәм ян фасадларда;

28.3. биналар һәм корылмаларның (манаралар, гөмбәзләр), парапетларда, түбә коймаларында, вентиляция торбаларында;

28.4. фасадның почмак өлешендә;

28.5. балконнар, көймә коймаларында;

29. Тышкы күзәтү видеочаралары түбә астында, козыреклар, балконнар, эркерлар, архитектур детальләрдән азат булган фасад участкаларында, декор, бизәлешнең кыйммәтле элементларына урнаштырыла.

Колонналарда, фронтоннарда, карнизларда, пилястраларда, порталларда, козырекларда, балконнар цокольләрендә тышкы күзәтү камераларын урнаштыру рәхсәт ителми.

30. Рәхсәт ителә:

30.1. подъездга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру;

30.2. проект карары нигезендә биналар түбәсендә эфир телевидениесен коллектив кабул итү системаларының антенналарын һәм кабельләрен урнаштыру.

30.3. торак пункт эстетикасына таләпләр югары булган урамнарда урнашкан биналарның төп һәм ян фасадларында тышкы кондиционерларны урнаштыру, алар махсус каралган урыннарда яисә визуаль кабул итү өчен яшерен урыннарда (балконнарның эчке ягында биналар, көймә, түбә дәрәжәсеннән 1,0 метр

биеклектәге парпетлар артында) урнаштыру шарты белән.

Күрсәткечләр

31. Биналар, корылмалар фасадлары, шулай ук жир кишәрлекләре, урамнар атамалы күрсәткечләрдән тыш, күрсәткечләр белән жиһазланган булырга тиеш.

Урам исемнәре күрсәтелгән кешеләр урамнар чатында урнашкан биналарның һәм корылмаларның фасадларында, урамнарның башлангычларында һәм очларында урнаштырылырга тиеш.

Урам чатларында урам исемнәре әлегә чаттан узганнан соң урамның уң ягында урнашкан биналарда һәм корылмаларда урнаша.

Урам башында (урам нумерациясе башлану, урам башыннан урам хәрәкәте) урамнарның исемнәре урамнарның исемнәре урамның сул ягында урнашкан биналарда һәм корылмаларда урнашкан.

Урам ахырында (урам нумерациясе ахыры, урам нумерациясе барышында урам ахырына таба хәрәкәт) урамнарның исемнәре уң яктан урнашкан биналарда һәм корылмаларда урнашкан.

Урам исемнәре күрсәтелгән күрсәткечләр, әлегә Кагыйдәләрнең 34 пунктында билгеләнгән таләпләргә исәпкә алып, биналарның һәм корылмаларның номерлары күрсәткечләре белән бергә, шулай ук жир кишәрлекләре белән бергә урнаштырыла.

Әлегә жир кишәрлегенә номерлары күрсәтелгән күрсәткечләр әлегә жир кишәрлегендә бина яисә корылма булмаганда гына урнаштырыла. Бер жир кишәрлегендә биналар һәм корылмаларның номерларын бер үк вакытта урнаштыру рөхсәт ителми.

32. Урам исемнәре һәм йорт номерлары күрсәтелгән күрсәткечләр жирлек башкарма комитетының муниципаль хокукий актлары, әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнгән урыннарда һәм башкаруларда урнаштырыла.

33. Күрсәткечләрдә урамнарның һәм йортларның номерларының исемнәре турында мәгълүмат Татарстан Республикасының ике дәрәжә телендә урнаштырыла.

Күрсәткечләргә типларына һәм төрләренә карата йорт урамнары һәм номерлары исемнәре муниципаль хокукий актлар белән билгеләнә.

34. Бина һәм корылмаларның, шулай ук жир участкаларының номерлары түбәндәге урыннарда урнашкан:

- биеклегендә - 2,5 м һәм жир өстеннән кимендә 5,0 м;
- фасадның тышкы почмагынан 1,0 м дан артмаска;
- витриналар, тәрәзәләр, архитектура детальләре һәм декоратив-сәнгати бизәлеш ябылмый һәм ябылмый;
- яктыртуның ачык ысулын кулланмыйча;
- фасадның архитектур үзенчәлекләрен исәпкә алып;
- төп һәм ян фасадта - фасадның уң ягында, әлегә Кагыйдәләрдә каралган очрактардан тыш;
- ишегалды фасадында - квартал эчендәге юл ягынан;
- транспортның бер яклы хәрәкәте булган урамнарда - транспорт хәрәкәте юнәлешенә якын булган фасад ягында;
- фасад озынлыгы 100 м дан артык булганда - фасадның сул почмагында

кабатланып;

- сәнэгать предпрятиеләре коймаларында һәм корпусларында - төп керү, керү уңында;

- урам чатына фасадлар белән чыга торган биналарда - чаттан якындагы фасад почмакларында;

- бердәм горизонталь һәм вертикаль күчәрне исәпкә алып;

- коймада яки табличкада, бина яки корылма булмаганда.

35. Аерым торучы күрсәткечләрне (стелаларны) түбәндәгечә урнаштыру рөхсәт ителми:

- нейтраль төсләрдә (соры, кара, коңгырт яки кара төсләрнең башка төсләре) һәм (яисә) табигый (имитацияләүче натураль) материалларда башкарылмаган;

- биеклеге 6,0 м дан артык;

- фундамент ясамыйча;

- урнаштыру тротуарның норматив киңлеген, шулай ук машина юлларын, машина кую һәм машиналар кую өчен билгеләнгән урыннарны киптерүгә китергән очракта;

- агач кәүсәләреннән 5,0 м якынарак булган урыннарда, жир кишәрлеге чикләрендә объект проектында каралган яшел утыртмалар (агачлар, куаклар) урынына;

- профнастил, тукума материаллары әзерләгәндә, беркетүнең ачык ысулларын кулланып;

- мәгълүмати кырда фоторәсем белән;

- мәгълүмат тапшыруның динамик ысулын кулланып.

36. Подъезд һәм фатирлар номерлары күрсәткечләре аларда ишек уемы өстендә яисә ишек уемын тутыру импостенда (горизонталь табличка) яисә ишек уемыннан уңда 2,0 - 2,5 м биеклектә урнашкан.

37. Янгын гидрантлары, полигонометрик билгеләр урнашкан күрсәткечләр, геодезик билгеләрнең урнашу күрсәткечләре биналарның цокольләрендә, магистраль камераларында һәм су үткәргеч һәм канализация челтәрләре коеларында урнаштырыла.

38. Янгын гидрантларының, полигонометрик билгеләрнең күрсәткечләрен урнаштыру, урамнарның исеме, йортларның номерлары белән янәшә геодезик билгеләр урнаштыру, шулай ук архитектур детальләрдә, декоратив-сәнгати бизәлештә, пыяла ватуда, капка, ишек күрсәткечләрендә геодезик билгеләр урнаштыру рөхсәт ителми.

39. Күрсәткечләрне чисталыкта һәм төзек хәлдә тотарга кирәк.

Керү төркемнәре (төеннәр)

40. Биналарның, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту жиһазлары, өслекләренә үзара бәйләү элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидларны һәм халыкның аз мобильле төркемнәрен (пандуслар, култыксалар һ.б.), чүп савытлары белән жиһазландыру зарур.

Пандус горизонталь канаулардан башка кытыршы текстуралы материалдан башкарылырга тиеш. Талаучы конструкцияләр булмаганда, пандуслар кимендә 75

мм биеклектәге бораулар каралган. Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 кабул ителә.

Пандус яки аның озынлыгы 9 м дан артык борылганда һәр 9 м саен 1,5 х 1,5 м зурлыктагы горизонталь мәйданчыкны күздә тоту тәкъдим ителә. Төшерү тәмамланганнан соң горизонталь мәйданчыкларда дренаж жайланмаларын проектларга кирәк. Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участкаларын әйләнә-тирәдәге өслекләрдән аерылып торган текстура һәм төс белән башкарырга кирәк.

Баскычның ике ягында да, пандуста да 800 - 920 мм биеклектә, стенадан 40 мм ераклыкта калып торучы түгәрәк яки турыпочмаклы кисемтә ясау күздә тотыла. Баскычларның киңлегә 2,5 м һәм аннан да киңрәк булганда, бүлүче тоткалар күздә тотыла. Кулъязмаларның озынлыгы һәр яктан 0,3 м дан да ким булмаган баскычның озынлыгы яки озынлыгы зуррак билгеләнә. Кул эше конструкциясе кулның металл белән оринуын булдырмаса тиеш.

41. Керү төркемнәрен проектлаганда, эксплуатацияләгәндә, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

41.1.фасадның гамәлдәге декоратив, архитектура һәм сәнгать элементларын керү төркеме элементлары, яңа бизәкләү һәм реклама белән ябу;

41.2.идән өсте тигезлегә гомуми файдалану территориясендә чыга торган фасадлардагы жир дәрәжәсеннән 1,2 метрдан югарырак урнашкан биналарга һәм цоколь катларына керү жайланмасы;

41.3.жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементларын (колонналар, стоклар һ.б.) урнаштыру;

41.4.бина фасадының комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документациясен эшкәртмичә ике һәм аннан күбрәк керү жайланмасы (булганнарын исәпкә алып);

41.5.тротуарлар зонасында урам-юл челтәрен керү юлы группасы элементларының минималь норматив киңлегә белән янәшәдәге тротуарга урнаштыру (баскычлар, пандуслар, болдыр, яшелләндерү);

41.6.жиңел конструкцияләрдән кәргән керүче төркемнәрен кызыл сызыклардан читтә 1,5 м дан артыкка урнашуы;

41.7.күпфатирлы йортта урыннар милекчеләрен ризалыгын алмыйча, керү төркемен күпфатирлы йортта урнаштыру;

41.8.торақ урын милекчесен ризалыгын алмыйча керү төркеме өчен балкон файдалану;

41.9.күпфатирлы йортларда урнашкан торақ булмаган биналарның керү төркемнәрен рөхсәтсез урнаштыру, вәкаләтле орган белән киештермичә.

Түбәләр

42. Биналар, корылмалар, су кертелә торган система элементлары, төтен һәм вентиляция системалары түбәләре төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында йорт һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаса тиеш.

43. Кышын биналарның милекчеләре һәм башка хокук ияләре, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә иткәндә идарәче оешмалар тарафыннан түбә кардан, боздан һәм сосулкалардан вакытында чистарту оештырылырга тиеш.

Жәяүлеләр зонасына чыга торган яктарда кар түбәсен чистарту участкалар киртәсе белән башкарылырга һәм барлык кирәкле чаралар кабул ителергә тиеш, бары тик тәүлекнең якты вакытында гына. Түбәнең калган скатларынан кар ташлау, шулай ук яссы түбәләр эчке ишегалды территорияләренә чыгарылырга тиеш. Йорттан жәяүлеләр юлына ташланган, жәмәгать транспортының көтү тукталышы, юлларның бер өлеше кар һәм кичекмәстән жыештырылырга тиеш.

44. Кар һәм каткан бозны ыргытканда, боз сөңгеләрен койганда, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда, агач һәм куакларның, электр белән тәмин итүнең һава линияләренең, яктырту һәм элементнең, юл билгеләренең, светофорларның, юл киртәләренең һәм жайланмаларның, жәмәгать транспортын көтү павильоннарының, декоратив бизәкләрнең һәм инженерлык биналарының сакланышын тәмин итә торган чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зарарланган очракта, алар түбәне чистарткан һәм зарарланган очракта торгызылырга тиеш.

45. Биналарның, корылмалар түбәләренең су үткәргечләре булырга тиеш, алар жәяүлеләр һәм жәяүлеләр зоналарына агып төшә торган суның турыдан-туры элгүенә юл куймый. Ялгаш, воронка, водостоклар аерылгысыз булырга һәм жыелган су күләменең үткәрүенә исәпләнергә тиеш. Юл кырыйларына жәяүлеләр зоналары булган биналар ягына чыга торган шоферлар жәяүлеләр юлыннан читкә китәргә тиеш.

46. Рөхсәт ителми:

46.1. түбә өстендә түбә ябу (көрәкләр, скрепкалар, ломнар), төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, файдаланылмый торган механизмнар һәм башка предметлар төзү;

46.2. боз, кар һәм чүп-чар биналары түбәсеннән су торбалары бүрәнкәсенә агып төшкән чүпләрне ташлау.

Жир кишәрлекләрен тоту

47. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

47.1. көндәлек чүп-чардан, яфраклардан, кардан һәм боздан (каты кардан) жыештыру;

47.2. юлларның, күперләренең, урамнарның, тротуарларның, машина юлларының, жәяүлеләр территорияләренең юл өлеше капланмаларының бозга каршы материаллары белән эшкәртү;

47.3. карны көрәү һәм себерү;

47.4. кар һәм боз чыгару (кар-боз берәмлекләре);

47.5. контейнер майданчыкларын, барлык төр калдыклар өчен контейнерлар, чүп савытлары, эскәмияләр, кече архитектура формаларын һәм башкаларны чиста һәм техник яктан төзек хәлдә урнаштыру һәм тоту;

47.6. чүп-чар жыю камераларын, контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;

47.7. яңгырлы һәм карлы суларны чыгару;

47.8. каты коммуналь (көнкүреш), эре габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм алып китү;

47.9.тузан жыйдыруны һәм һаваның дымлануын киметү өчен территориядә су сиптерү;

47.10. яшел утыртмаларның сакланышын тәмин итү һәм аларны карау;

47.11. коммуналь билгеләнештәге объектларны, инженерлык коммуникацияләрен (корылмаларын), юлларны, тимер юл юлларын, күперләрен, жәяүлеләр өчен кичүләрен төзөгәннән, реконструкцияләгәннән һәм ремонтлаганнан соң төзөкләндерүнең бозылган элементларын торгызу, реставрацияләү, археологик һәм башка жир эшләре уздыру;

47.12. гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләре нигезендә карау һәм яңгыр сулары агызу коеларының (яңгыр сулары канализациясе), жир асты коммуникацияләре коеларының (корылмаларның) эчтәлегә;

47.13. жир кишәрлекләре коймаларын тоту, шул исәптән жимерелгән (сүтелгән, жимерелгән) биналарның, корылмаларның коймаларын урнаштыру һәм карап тоту, чит затлар территориясенә керү һәм (яисә) калдыкларны рөхсәтсез урыннарда урнаштыру мөмкинлеген юкка чыгара, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәмин итү.

47.14. үләннең вакыт-вакыт тузуы, чүп үләннәре һәм куаклыклар, барыннан да элек - гражданның яшәү һәм сәламәтлегә өчен куркыныч тудыра торган үсемлекләрен юкка чыгару, шул исәптән Сосновский балтырганы.

Гражданның тормышы һәм сәламәтлегә өчен куркыныч тудыручы Сосновский балтырганы һәм башка үсемлекләр көрәшчәсен алып ташлау чаралары аны бутонизацияләүгә һәм чәчәк ата башлаганчы үткәрелергә тиеш.

Гражданның тормышы һәм сәламәтлегә өчен куркыныч тудыручы Сосновский һәм башка үсемлекләр көрәшчәсен алып ташлау чаралары түбәндәге ысуллар белән үткәрелергә мөмкин:

– химик - гербицидлар һәм (яисә) арборицидлар белән үсү чыганаclarын сиптерү;

– механик - чаптыру, кипкән үсемлекләрен жыю, тамыр системасын аерып алу;

– агротехник яктан - туфрак эшкәртү, күпьяеллык үләннәр чачу.

Юлларны карап тоту

48. Юлларны карап тоту «Дәүләт яисә муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турында» 05.04.2021 №44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә дәүләт яисә муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу нәтижеләре буенча әлегә эш төрләрен үткәргүгә конкурс откан махсуслаштырылган оешмалар башкара.

49. Юллар территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

1) юллар, тротуарлар, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге машина юлларын ремонтлау;

2) тротуарлардан (жәяүлеләр зоналары, сукмаclar) һәм юлларның, ясалма юл корылмаларының пычрак, чүп-чар, кар һәм боз жыештыру;

3) юл өслекләрен юу һәм су сиптерү;

- 4) газоннарны һәм яшел утыртмаларны карау;
- 5) жәмәгать һәм тимер юл транспортының тышкы яктырту баганаларын һәм контакт челтәрен ремонтлау;
- 6) кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;
- 7) ясалма юл корылмалары составына керә торган карау һәм яңгыр сулары коеларын, ачык лотокларны төзү, ремонтлау һәм чистарту;
- 8) коймаларны, коиртәләрне, турникетларны, кече архитектура формаларын төзү, ремонтлау һәм ел саен буяу;
- 9) ачык люкларны ачыклау, зарарланган юл өслегеначыклау һәм коймалар урнаштыру максатларында юллар торышының көндәлек мониторингы.

50. Юл өслекләрен саклау максатларында түбәндәгеләр рәхсәт ителми:

- 50.1.йөк ташу;
- 50.2.рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпич төяү-бушату эшләрен башкарганда һәм аларны төзөгәндә;
- 50.3.каты өслекле торак пункт урамнары буйлап чылбырлы машиналар күчерү;
- 50.4.квартал эчендәге жәяүлеләр юллары, тротуарларда зур йөк транспортының хәрәкәте һәм туктап торуы;
- 50.5.юл өлешендә һәм тротуарларда төзелеш материаллары һәм төзелеш калдыкларын ыргыту һәм (яисә) складлау.

51. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

51.1.Жәяүлеләр өчен жәяүлеләр йөри торган металл киртәләрне һәм тротуар баганаларын сезонлы буяу ел саен кышкы сезон тәмамлангандан соң, төзекләндерү айлыгы уздырылган чорда гамәлгә ашырыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланган, пычрактан чистартылган, юылган булырга тиеш;

51.2.барлык юл тамгалары заказчы тарафыннан билгеләнгән срокларда һәм чират тәртибендә юл билгеләре ясауга расланган паспортлар (схемалар) нигезендә башкарылырга тиеш;

51.3.юлларның юл билгеләре таләп ителә торган төсләр һәм яктылык-техника характеристикаларын, эләктерү коэффициентын, эксплуатацияләүнең бөтен чоры дәвамында мәйдан буенча сакланышын тәмин итәргә тиеш;

51.4.юл билгеләрен беркетү конструкцияләре һәм системалары күренү шартларына һәм монтаж мөмкинлекләренә карап сайлана;

51.5.юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре аларны урнаштыру зарурлыгын китереп чыгарган сәбәпләрне бетергәннән соң бер тәүлек эчендә төшерелә;

51.6.визуаль-коммуникация системасы элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткечләре, торак пунктның (поселоклар, торак районнар, микрорайоннар) планировка-структур элементлары күрсәткечләре юлларда һәм транспорт чишелешләрендә аларга таба хәрәкәт итү юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә;

51.7.парковкалар (парковка урыннары) шул исәптән жирлекнең гомуми файдаланудагы жирле эһәмиятле автомобиль юлының бер өлеше һәм (яисә) машина юлына һәм (яисә) тротуарга, юл читенә тоташкан машина кую урыннары муниципаль хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә файдаланылырга тиеш.

Шәхси торак йортларны карап тоту һәм территорияне төзекләндерү

52. Индивидуаль торак йортларның милекчеләре (яисә) яллаучылары (алга таба - торак йортлар хужалары), әгәр законда яисә шартнамәдә башкасы каралмаган булса:

52.1. торак йортлар фасадларының, коймаларның (киртәләрнең) тиешле торышын, шулай ук йорт биләмәләре чикләрендә башка корылмаларның торышын тәмин итәләр, аларны үз вакытында ремонтлауны һәм буяуны үз вакытында житештерәләр;

52.2. торак йортта урам атамасы һәм (яисә) номеры булуын тәмин итәләр һәм аны төзек хәлдә тоталар;

52.3. тәүлекнең караңгы вакытында яктырту фонарьларын (алар булса) кабызалар;

52.4. йорт биләмәләре территориясен тәртиптә тоту һәм янәшәсендәге территориянең тиешле санитар халәтен тәмин итәләр;

52.5. йорт биләмәләре чикләрендә яшел утыртмаларны тәртиптә тоталар, куакларны һәм агачларны санитар кисеп аударалар, газүткәргечләрнең, кабельле һәм һава линияләренең һәм башка инженерлык челтәрләренең саклау зонасында агачлар утыртмыйлар;

52.6. канауларны һәм су агызыр өчен торбаларны чистарталар, язгы чорда кар сулары агып төшүне тәмин итәләр;

52.7. якин-тирәдәге территориядән чистартылган карны транспортка бару, андагы инженерлык коммуникацияләренә һәм корылмаларга керү, жәяүлеләрнең үтеп керүе һәм яшел утыртмаларның сакланышы тәмин ителерлек итеп салалар;

52.8. үзәкләштерелгән канализация, юынгыч чокыр, бәдрәф булмаганда бирелгән жир кишәргә чикләрендә санитар нормалар нигезендә аларны даими рәвештә чистарту һәм дезинфекцияләүне башкаралар;

52.9. каты һәм эре габаритлы калдыкларны контейнер майданчыкларында урнаштырылган контейнерларга һәм бункерларга берләштерәләр;

52.10. билгеләнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны үз вакытында жыеп алуны һәм чыгаруны тәмин итәләр.

53. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

53.1. йорт биләмәләре чикләреннән читтәге киртәләр урнаштырырга;

53.2. йорт биләмәләре һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфрактарны, калдыкларның һәм чүп-чарның теләсә нинди төрләрне яндырырга;

53.3. күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыктар, йорт биләмәләре территориясе өчен төзелеш материаллары төзәргә;

53.4. йорт биләү территориясе өчен транспорт чараларын юарга;

53.5. йорт корылмалары төзәргә, йорт биләмәсе территориясе өчен чүп-чар чокырларны корырга;

53.6. әлеге территорияне үтеп керүне тоткарлый торган яисә махсус транспортны һәм урып-жыю техникасын үтеп керүне тоткарлый торган киртәләрне урамда урнаштырырга;

53.7. территорияне төзекләндерү элементларын жимерергә һәм бозарга;

53.8. йортка ия булган территория өчен комплекташтырылган (төзек

булмаган) транспорт чарасын сакларга;

53.9. якын-тирэдәге территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;

53.10. каты коммуналь калдыклар урнаштырырга, шулай ук контейнер майданчыкларында урнаштырылган контейнерлардан һәм бункерлардан тыш эре габаритлы калдыкларны складлау эшләрен башкарырга.

54. Жир кишәрлеге хужасы тарафыннан хужалык корылмалары, торак йорт төзелеше гамәлгә ашырылган очракта, төзелеш материалларын якын-тирэдәге территорияләрдә вакытлыча урнаштырырга рөхсәт ителә, 200 метрдан артык булмаган майданда, 30 календарь көннән артык булмаган вакытка. Төзелеш материалларын вакытлыча урнаштыру максатларында жир кишәрлегенә (бина яисә корылма) милекчесе яисә башка хокук иясе жирлек башкарма комитетына язмача рөхсәт алу өчен мөрәжәгать итә, анда объектның адресы һәм төзелеш материалларын вакытлыча складлауга рөхсәт бирү срогы күрсәтелә. Шулай ук вакытта автотранспортка бару тәмин ителергә тиеш, төзелеш материаллары компактлы һәм пөхтә итеп берничә складка урнаштырылырга тиеш. Чиселешне бирүдән баш тарту өчен якындагы территориядә элек төзелгән төзелеш материаллары булу нигез булып тора.

Яңгыр канализациясе челтәрләрен, смотр һәм яңгыр сулары коеларын, су чыгару корылмаларын карап тоту

55. Карау һәм яңгыр сулары коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләренң куркынычсыз хәрәкәтен тәмин итә торган төзек хәлдә булырга тиеш.

56. Кабул итү бүлмәләрен, тупик, карау һәм башка коеларны һәм камераларны төзек техник хәлдә тоту, чистарту һәм тоту гамәлдәге дөүләт стандартлары таләпләре нигезендә аларның хужаларын тәмин итә.

57. Торак пунктта магистраль һәм квартал эчендәге яңгыр канализациясе челтәрләрен тоту һәм эксплуатацияләү махсуслаштырылган оешмалар белән шушы максатларга жирлек бюджетында каралган акчалар чикләрендә төзелгән шартнамәләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Ведомстводагы яңгыр канализациясе челтәрләрен тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар акчалары исәбеннән башкарыла.

Хужасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны карап тотучы махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан тиешле куркынычсыз хәлдә ярдәм күрсәтелергә тиеш.

58. Яңгыр суы агу канализациясе коллекторларын саклау максатларында коллектор күчәренә һәр ягына каравыл зонасы - 2 м билгеләнә.

59. Яңгыр суы агу канализациясе коллекторларының саклау зонасы чикләрендә тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма белән язмача килештермичә, гамәлдәге законнарда билгеләнгән очракларда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

59.1. жир эшләрен башкарырга;

59.2. су асты канализациясе челтәрләрен жимерергә, су алу люкларын ватарга яки жимерергә;

59.3.сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары төзөргә, урнаштырырга;

59.4.сәнәгать, көнкүреш калдыкларын, чүп-чарны һәм башка материалларны ташларга.

60. Су үткәргечләр, канализация, яңгыр жайланмалары, системалар, челтәрләр һәм корылмаларның төзөксезлегә, шулай ук газ, тротуарларга, урамнарда һәм ишегалды территорияләренә су агып төшү рәхсәт ителми.

61. Торак пункт территориясендә йота торган коеларны һәм парда эйләндерә торган мәйданчыкларны урнаштыру рәхсәт ителми.

62. Яңгыр суы агу коеларның репетитлары даими рәвештә чистартылган хәлдә булырга тиеш. Үткәрүчәнлекне чикли торган рәшәткәләр һәм коеларны чүпләү, тыю рәхсәт ителми. Карау канализациясенә күзәтү һәм яңгыр сулары коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына кимендә ике тапкыр башкарыла. Карау һәм яңгыр сулары коеларын чистартканнан соң, барлык пычраклар кичекмәстән чыгарылырга тиеш.

63. Карау коелары люкларын бергәләү юл өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар өслеккә бер дәрәжәгә башкарылырга тиеш.

Юл өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар, 2 см дан да артыкка булмаган яшел зоналар, су сиптерү коелары люкларын катнаштыру дәрәжәсе 3 см дан артмаска да мөмкин.

64. Түбәләре яки рәшәткәләре жимерелгән яки булмаган коммуналь коелар эксплуатацияләүче оешма тарафыннан чикләнгән булырга тиеш, тиешле кисәтү билгеләре белән билгеләнгән һәм билгеләнгән вакытта алыштырылган.

65. Планлы эшләрдә инженерлык челтәрләрендә канализация суларын агызу якындагы коеларда канализация челтәре, су үткәргеч су һәм жылылык челтәрләреннән су агызыла - яңгырлы канализациягә (ул булса). Юлга су агызу тыела.

Су агу нәтижеләрен бетерү зыян күргән инженерлык челтәрләре хужалары акчалары исәбеннән дә башкарыла.

66. Яңгыр суы агу канализациясе челтәрләренә (шул исәптән люкларны, рәшәткәләргә вакытында ябып кую) төзек техник халәтә эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан тәмин ителә.

Техник элемент чараларын карап тоту

67. Биналарны инженер-техник тәмин итү өчен билгеләнгән кабельле элемент линияләрен, телевидение, радио, Интернет һәм башка шундый челтәрләргә урнаштыру жир асты юлы белән (траншеяларда, каналларда, тоннельләрдә) гамәлгә ашырыла.

68. Биналарда тышкы коммуникацияләргә башка ысул белән (һава, жир өсте) үткәрү, файдаланыла торган оешмаларның техник шартларын алу шарты белән, аларны жир астында урнаштыру мөмкин булмаган очракта гына рәхсәт ителә.

69. Асылмалы элемент линияләрен һәм һава-кабель кичүләрен беркетү сыйфатында куллану рәхсәт ителми:

69.1.иҗтимагый һәм тимер юл транспортының контактлы челтәрләренә терәкләргә һәм элементлары һәм тышкы яктырту терәкләргә;

69.2.автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: светофорларны, юл

билгеләрен урнаштыру өчен билгеләнгән юл киртәләре, элементлар һәм конструкцияләр;

69.3.фасадларның элементлары, түбәләр, бина диварлары һәм корылмалар (төтен, вентиляция, телевидение һәм радионы күмәк кабул итү системалары антенналары, фронтонар, козыреклар, ишекләр, тәрәзәләр).

70. Рөхсәт ителми:

70.1.элемент кабелльләре салганда, бер бинадан икенчесенә һава юлы белән юлларны кисеп чыгарга;

70.2. кабель запасларын бүлүче муфта шкафыннан тыш урнаштырырга;

70.3.кануннарда билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проект карары булмаганда биналар түбәсендә антенналар, жиһазлар һәм элемент кабелльләре урнаштырырга.

71. Милекчеләр (хужалар) элементнең техник чараларыннан (кабелльләр, кабелльләргә беркетү элементлары, бүлү һәм мөфт шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмендә тиешле хәлдә тоташтырыла торган техник җайланмалардан (изоляция тышчасы булмау, покраска булмау, коррозия һәм/яки механик зарарланулар булу, үткәргечләр һәм / яки аларны яктырту һәм электр тапшыру линияләре баганаларына һәм / намотларына кертмичә).

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) тоту

72. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннары, терәкләр, чыбыклар, кабелльләр, туклану чыганаclarы (шул исәптән жыю, туклыклы пунктлар, идарә эржәләре) керә.

73. Урамнар, юллар, мәйданнар, жәяүлеләр өчен тротуарлар, торак кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар территорияләре, шулай ук йортларның урам һәм номерлары, юл билгеләре һәм күрсәткечләр, тышкы мәгълүмат чаралары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

Урамнарны, юлларны, мәйданнарны, территорияләргә тышкы яктырту кичке эңгер-менгергә кадәр тизлектә табигый яктырту дәрәжәсен киметкәндә башкарыла, ә сүндерү - 10 лкага кадәр күтәрелгәндә иртәнге эңгер-менгердә.

Торак йортларның подъездларын, архитектур яктырту җайланмаларын, тышкы мәгълүмат чараларын, шулай ук архитектура яктырту системаларын, тышкы мәгълүмат чараларын кертү һәм сүндерү урамнарны тышкы яктырту режимында башкарыла.

74. Торак пунктның эстетикасына таләпләре югары булган, торак пункт панорамасын формалаштыручы урамнарга һәм юлларга фасадлар белән чыга торган биналар һәм корылмаларның милекчеләре, милек формаларына карамастан, түбәндәгеләргә тәмин итә:

– билгеләнгән тәртиптә килештерелгән аерым бинаның яисә корылманың, биналар, төзекләндерү элементлары комплексының, архитектура-ландшафт объектларының бәйрәм (вакыйгалы) яктыртуын да кертәп, архитектура яктырткычы булу һәм аның эшләве;

– архитектура һәм бәйрәм (вакыйгалар) яктырту җайланмаларының экономияле һәм энергия нәтижәлегә, электр энергиясен рациональ бүлү һәм

куллану;

– яктырту жайланмалары элементларының эстетикасын, аларның дизайнын, көндөз һәм төнлө кабул итүне исәпкә алып, материаллар һәм эшләнмәләрнең сыйфатын;

– яктырту жайланмаларының төрлө режимнарында хезмәт күрсәтү һәм идарә итү уңайлыктары.

Бәйрәмчә (вакыйгалы) яктыртуны да кертеп, архитектур яктыртуга таләпләр жирлек башкарма комитетының муниципаль хокукый актлары, әлеге Кагыйдәләр белән билгеләнә.

75. Төп майданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә эшләмәүче яктырткычлар саны 3 %тан артмаска тиеш, башка территорияләрдә (район билгеләнешендәге урамнар, ишегалды территорияләре) - 5 %, жир асты кичүләрендә - көндөз дә, кичке һәм төнгә режимнарда да 10 % тәшкит итә (кабызылган 10 яктырткычка кертелмәгән берсә рөхсәт ителә).

76. Терекөмешә булган газ разрядлы лампалар бу максатлар өчен билгеләнгән махсус биналарда сакланьрга һәм утильләштерү өчен махсуслаштырылган предприятиеләргә чыгарылырга тиеш.

Күрсәтелгән типтагы лампаларны бистә чүпләкләренә, чүп эшкәртү заводларына чыгару рөхсәт ителми.

77. Тышкы яктырту жайланмаларының металл баганалары, кронштейннары һәм башка элементлары чиста булырга, крен, коррозия чыганактары булмаска һәм кирәк саен милекчеләр (хужалар, кулланучылар) белән буялырга, ләкин өч елга бер тапкырдан да сирәгрәк булмаска һәм төзөк хәлдә калырга тиеш.

78. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган урам һәм йорт яны яктыртуын тоту һәм ремонтлау «Дәүләт яисә муниципаль ихтияжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турында» 05.04.2021 № 44-ФЗ нигезендә әлеге төр эшләрне башкаруга конкурс откан вәкаләтле орган яисә махсуслаштырылган оешма гамәлгә ашыра.

Торак йортларны гамәлгә кертү жайланмаларына тоташтырылган йорт яны яктырткычын тоту һәм ремонтлау идарәче оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

79. Тышкы яктырту терәкләре, жәмәгать (тимер юл) транспорты контакт челтәре терәкләре, яклау, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм юллар жиһазлары элементлары буялган булырга, язмалардан һәм теләсә нинди мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзөк һәм чиста булырга тиеш.

80. Тышкы яктырту баганаларын, жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләрен алмаштырганда күрсәтелгән конструкцияләр демонтажланырга һәм өч тәүлек эчендә челтәрләр хужалары тарафыннан чыгарылырга тиеш.

Тышкы яктыртуның сынган терәкләрен чыгару юллардагы терәк хужасы тарафыннан кичекмәстән, калган территорияләрдә - шундый кирәк (демонтаж) табылганнан соң бер тәүлек эчендә башкарыла.

81. Ижтимагый (тимер юл) транспортының яктырту һәм контакт челтәре терәкләрендә урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның идарә һәм куркынычсыз торышы һәм канәгәтләнәрлек тышкы кыяфәте әлеге терәкләрнең милекчесен (хужасы) тәмин итә.

82. Чыбыклар өзелгәндә, терәкләрнең, изоляторларның зарарланулары булганда тышкы яктырту жайланмаларын эксплуатацияләү рөхсәт ителми.

Электр үткәргечләре өзелү яки терәкләрнең зарарлануы белән бәйле тышкы яктырту жайланмалары эшендә тәртип бозуларны, ачыкланганнан соң ук кичекмәстән юкка чыгарырга кирәк.

83. Чыбыкларны һәм кабельләрне челтәргә һәм тышкы яктырту жайланмаларына рөхсәтсез тоташтыру һәм тоташтыру рөхсәт ителми.

84. Тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектларның яисә тышкы яктырту объектларының милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар:

84.1. урамнарны, юлларны, терәкләрнең һәм яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтеп торалар, бозылганда яисә зарарланганда үз вакытында ремонт ясыйлар;

84.2. билгеләнгән тәртип нигезендә яктыртуны, шул исәптән тышкы мәгълүмат чараларының архитектур яктырткычын һәм яктырткычларын кертүне һәм сүндерүне тәмин итәләр;

84.3. тышкы яктыртуны һәм бизәүне урнаштыру, тоту һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтиләр;

84.4. тышкы яктырту фонарьларын вакытында алыштыралар.

Аерым яктырткычларның яктырту вакыты төзексезлекләр ачыкланган яки тиешле хәбәр килгән вакыттан алып 10 тәүлектән артмаса тиеш.

85. Тротуарларда урнашкан жәмәгать транспортының мачталары һәм баганалары тирәсендә территорияләргә җыештыру тротуарларны җыештыру өчен җаваплы затларны тәмин итә.

Трансформатор һәм бүлү подстанцияләренә якин территорияләргә, автоматик режимда эшләүче (хезмәт күрсәтүче персоналсыз) башка инженер корылмаларын җыюны әлеге объектлар урнашкан территория хужалары тәмин итә.

Кече архитектура формаларын карап тоту

86. Кече архитектура формаларына декоратив-сәнгати бизәлеш (аерым торган инсталляцияләр, стрит-арт) элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, жирлек территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар керә.

87. Кече архитектура формаларын карап тоту бирелгән жир кишәрлекләргә чикләрендә, гомуми файдаланудагы территорияләрдә жир кишәрлекләргә хокукка ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла - вәкаләтле орган тарафыннан «Дәүләт яисә муниципаль ихтыяҗларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турында» 05.04.2021 № 44-ФЗ нигезендә конкурс нәтиҗәләре буенча әлеге төр эшләрне үткәргә откан оешма белән шартнамә нигезендә тәмин ителә.

88. Кече архитектура формалары хужалары:

88.1. кече архитектура формаларын чиста һәм төзек хәлдә тоту;

88.2. язгы чорда кече архитектура формаларын планлы рәвештә тикшерәләр, аларны иске буяулардан, күгәрәктән, төсеннән чистарталар, шулай ук сынган элементларны алмаштыралар;

88.3.кышкы чорда кече архитектур формаларын, шулай ук кар һәм боздан чистартырга;

88.4.шома киртэләүче өслек белән комлыклар төзиләр, комлыкларны елга кимендә бер тапкыр алыштыралар;

88.5.балалар, спорт, хужалык мәйданчыклары һәм ял итү мәйданчыклары жиһазларының конструктив элементларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм иминлеге таләпләренә туры килүен күзәтәләр.

89. Рөхсәт ителми:

89.1.кече архитектур формаларын билгеләнеше буенча кулланмау (балалар уен мәйданчыкларында өлкәннәрнең ял итүе, спорт мәйданчыкларында эчке киём һ.б.);

89.2.теләсә нинди мәгълүмати-басма продукцияне кече архитектура формаларында элөп куярга һәм ябыштырырга;

89.3.кече архитектура формаларын һәм аларның конструктив элементларын бозарга һәм ватарга.

Стационар булмаган объектларны карап тоту

90. Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны муниципаль хокукый актта билгеләнгән тәртиптә урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

91. Жир кишәрлеген арендау шартнамәсе срогы тәмамлангач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелә, жир кишәрлеге башлангыч халәткә китерелә.

92. Стационар булмаган объектларның милекчеләре булган юридик һәм физик затлар:

92.1.аларны ремонтлый һәм буйыйлар. Ремонт проект документациясендә билгеләнгән тышкы кыяфәтне һәм төс чишелешен саклап калуны исәпкә алып башкарылырга тиеш;

92.2.янәшәдәге территориядә яшел утыртмалар, газоннар, бордюр ташлары, кече архитектура формалары (алар булса) сакланышын күзәтеп торалар, әлеге Кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләр нигезендә күрсәтелгән территорияне үз эченә ала;

92.3.стационар булмаган объектлар янындагы урналарны урнаштыралар, калдыклардан урналарны кирәк булган саен көн дәвамында чистарталар, ләкин тәүлеккә кимендә бер тапкыр, урналарны елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә буйыйлар;

92.4.билгеләнгән тәртиптә килештерелгән мондый объект проекты (паспорты) нигезендә стационар булмаган объектларда тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыралар һәм эксплуатациялиләр.

93. Рөхсәт ителми:

93.1.проектта каралмаган янкорманың, козырекларның, лапасларның һәм башка конструкцияләрнең стационар булмаган объектларына төзөргә;

93.2.стационар булмаган объектларга якин сәүдә-суыткыч жиһазлары куярга;

93.3.стационар булмаган объектларда һәм аларның түбәләрендә тара, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка

предметларны берләштерергә, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатларына яраклаштырырга;

93.4.стационар булмаган объектлар арасында жиһазлар, калдыклар белән янгынга каршы өзеклекләр йөкләрне йөкләргә;

93.5.вестибюльләр һәм метрополитен станцияләре козыреклары астында, биналар арканнарында, газларда, майданчыкларда (балалар ялы, спорт, транспорт тукталышларында), суүткәргеч һәм канализация челтәрләренә, торбаүткәргечләрнең саклау зонасында, шулай ук метрополитенның техник корылмаларына кадәр 10 метрдан кимрәк ераклыкта, вентиляция шахталарына кадәр - 25 метрдан кимрәк, торак биналар тәрәзәләренә кадәр, сүдә предприятиеләре витриналарында - 20 метрдан кимрәк, агач кәүсәләренә кадәр - 3 метрдан да кимрәк ара урнаштырырга.

Төзелеш эшләрен башкару урыннарын тоту

94. Төзелеш майданчыкларын һәм аларга якин территорияләрне карап тоту, ремонт, төзелеш һәм башка төр эшләр тәмамланганнан соң төзекләндерү эшләрен яңарту йорт салучыга йөкләнә.

Эшләнмәгән төзелеш объектларын һәм аңа якин территорияләрне карап тоту, өлгеге Кагыйдәләренң 95.1, 95.2, 95.3, 95.3, 95.5, 95.6, 95.10, 95.11 пунктчалары таләпләрен үтәп, төзүчегә йөкләнә.

Эш төгәлләнмәгән төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылган булырга тиеш.

95. Эшләр башланганчы, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләрне житештерү чорында:

95.1.төзелеш майданы территориясенң бөтен периметры буенча типлашкан киртә урнаштырырга;

95.2.төзелеш майданчыгы киртәсенң гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатация куркынычсызлыгын тәмин итәргә;

95.3.төзелеш майданчыгы коймаларының техник торышын, аның чисталыгын, пычрактан, кардан, наледидан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартырга;

95.4.төзелеш майданы территориясенә кергәндә төзелеш объектының гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган мәгълүмат тактасын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

95.5.жәяүлеләр өчен вакытлы тротуарлар төзүне тәмин итәргә;

95.6.төзелеш майданчыгы периметры буйлап тышкы яктыртуны тәмин итәргә;

95.7.юлларның (үтү юлларының) алгы өлешенә пычрак һәм чүп-чар чыгарылмый торган юлларны, транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту яки юу пунктларын төзелеш майданчыгына, йорт эчендәге машина юлларын һәм транспорт чаралары юлларын төзекләндергән подъездларны жиһазларга;

95.8.юллар һәм юлларның сакланышын тәмин итә торган төзелеш майданчыгына керү юлларында йөк автотранспортының (10 тоннадан артык) ябык циклы хәрәкәте маршрутын килештерергә;

95.9.төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм

төзелеш калдыкларын жыю өчен контейнерлар һәм (яисә) бункерлар булдыруны тәмин итәргә;

95.10. төзелеш мәйданы территориясеннән билгеләнгән тәртиптә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын чыгаруны оештыруны тәмин итәргә;

95.11. төзелеш мәйданчыгы территориясеннән жыештырылган һәм калдыклар булмаган кар эретү станцияләренә яисә билгеләнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгеләнгән урыннарга кар чыгаруны тәмин итәргә;

95.12. эшләренә башкарганда төзелеш мәйданчыгы янындагы территорияне, аңа якын килү юлларын һәм тротуарларны пычрактан, чүп-чардан, кардан, боздан көндәлек жыештырырга, елның (кышны, жәйне) вакытын исәпкә алып;

95.13. эшләренә башкарганда гамәлдәге жир асты инженерлык коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшел утыртмаларны һәм кече архитектура формаларын саклауны тәмин итәргә.

96. Төзелеш һәм (яисә) ремонт эшләрен уздыруның бөтен чоры дәвамында әлеге Кагыйдәләрнең 95.2 -95.10 пунктчаларында күрсәтелгән таләпләренә үтәргә, шулай ук эшләренә башкарганда жиимерелгән һәм жиимерелгән юл өслекләрен, яшел утыртмаларны, газоннарны, тротуарларны, откосларны, кече архитектура формаларын торгызырга кирәк.

97. Төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче бүлмәләр, эшче һәм хезмәткәрләренә вакытлыча тоту өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларын вакытлыча саклау һәм туплау өчен урыннар төзелешне оештыру проекты нигезендә төзелеш мәйданчыклары чикләрендә урнаштырыла.

98. Рөхсәт ителми:

98.1. гражданның шәхси һәм иҗтимагый иминлеген тәмин итүгә бәйле коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, тынлыкны бозуга китерүче төзелеш, ремонт, төяү-бушату һәм башка эшләренә торак зонасы янында 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгәткә кадәр оештыру һәм үткәргү;

98.2. авыл жирлегә башкарма комитеты рөхсәтеннән башка юлларның һәм тротуарларның юл өлешен тарайту яки ябу;

98.3. чүп-чарны яндырырга һәм төзелеш производствосы калдыкларын утильләштерергә.

Жирләү урыннарын карап тоту

99. Этник, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә жирләү урыннарын тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый актта билгеләнгән жирләү урыннарын тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

100. Күмү урыны эчтәлегенә таләпләр:

100.1. зиратларда жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Иҗтимагый бәдрәфләр территорияләрендә урыннар чистартылырга тиеш;

100.2. зират территориясендә чүп-чар һәм чүп савытлары чистартылырга тиеш. Калдыклар тупланган саен 3 көнгә бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә чыгарылырга тиеш;

100.3. ауган һәм авария хәлендә агач утыртмалары булу рөхсәт ителми. Авария

агач утыртмалары ачыкланганнан соң бер тәүлек эчендә жимерелергә тиеш;

100.4.шәхесләре ачыкланмаган үлгән каберләр яки үлгән кешеләрнең каберләре пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга тиеш. Үләннең биеклегә күмү участогы чикләрендә 30 см дан артмаса тиеш. Чүп агач-куак үсентеләре булу күмү участогы мәйданының 10%тан артыграгына рөхсәт ителә.

101. Кышкы чорда жирләү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

101.1.зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар кинәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаса, тигез кар накаты булу рөхсәт ителә;

101.2.үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юлларның һәм тротуарларның юл өлешен эшкәртү кар явудан соң ук башланарга тиеш;

101.3.беренче чиратта кар чыгаруны, боз ватуны һәм үзәк һәм керү юлларыннан кар-боз берәмлекләрен чыгаруны башкарырга кирәк;

101.4.жәяүлеләр зонасында бозга каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган кар һәм бозны каберләргә, газоннарغا, куаклыкларга салу рөхсәт ителми.

102. Жәйге чорда жирләү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

102.1. үзәк юллар, килү юллары, тротуарлар, каберләр арасындагы юллар һәм гомуми файдаланудагы жирләрдәге башка территорияләр төрле пычранулардан чистартылырга тиеш;

102.2. яшел утыртмаларны санитар кисеп алу, чүп үләннәрен кисү чаралары ел саен үткәренелергә тиеш.

103. Күмү урынына, кабер өстенә кую корылмасына (тәреләр, һәйкәлләр, плиталар, склеплар һ.б.) тәрбия бирү, чәчәкләр һәм декоратив куаклар утырту, колумбаридә куышны карау ир белән хатын (ой), туганнары, үлгән кешенең законлы вәкиле яки башка зат тарафыннан санитария таләпләрен мәжбүри үтәгән килеш башкарыла.

104. Күмү урыннарын санитар карап торуны Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районының Кошман авыл жирлегендә жирләү эше мәсьәләләре буенча попечительләр советы гамәлгә ашыра.

Озак һәм кыска вакытлы стоянкаларны карап тоту автотранспорт чараларын саклау

105. Автотранспорт чараларын (алга таба - туктап тору) һәм аларга якин территорияләргә озак һәм кыска сроклы саклау урыннарын карап тоту гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлегә Кагыйдәләр нигезендә стоянкалар урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлегенә (алга таба - хужасы) хокук иясе тарафыннан гамәлгә ашырыла.

106. Хужалар:

106.1.барлык периметр буйлап стоянкада киртә урнаштыралар, ул механик йогынтыларга һәм тышкы мохит йогынтысына тотрыклы булырга тиеш;

106.2.стоянкаларның техник торышын, аларның чисталыгын тиешенчә күзәтеп торалар, пычрактан, кардан, наледидан, мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистарталар;

106.3.материаллар туплауга, комплектлаштырылган транспортны, стоянкалар янындагы территорияләрдә һәм территорияләрдә төрле конструкцияләргә саклауга юл куймыйлар;

106.4.дежур персонал өчен бина кую жайланмаларын жиһазландыралар.

Дежур персонал өчен гомуми мәйданы 10,0 кв. м дан артмаган җиңеләйтелгән типтагы конструкцияләрдән эшлэнгән, алга таба тышкы стеналарны нейтраль төстөгә гамманың заманча бизэлеш материаллары белән жиһазландыру өчен, капитал булмаган объектлар урнаштыру рөхсәт ителә;

106.5.гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килә торган яктылыкны тигез бүлүнә тәмин итүче тышкы яктырткыч куеп торы территорияләргә жиһазландыралар;

106.6.проектта каралмаган башка капитал һәм вакытлы биналар, корылмалар, сәүдә павильоннары, киосклар, лапаслар төзү тукталышлары территорияләргә рөхсәт итмиләр;

106.7.машина кую урыннары территорияләргә ягулык-майлау материаллары агып торган автомобильләр юуны һәм автомобиль кую урыннарын кертмиләр;

106.8.санитария һәм янгынга каршы кагыйдәләргә үтәгән стоянкалар территорияләргә тоталар;

106.9.даими рәвештә тирә-юньдәге территорияләргә санитар эшкәртеләр һәм чистарталар, калдыклар җыю өчен контейнерлар (урналар) урнаштыралар, каты көнкүреш калдыкларын, карны даими алып китүгә тәмин ителәр;

106.10.автомобиль стоянкасының урнашу урынын һәм хезмәтләргә билгеләр, шулай ук гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләренә туры килә торган билгә куелган каты өслеккә махсус стоянкага килү юлларын жиһазландыралар;

106.11.инвалидларның стоянкалар территориясенә тоткарлыксыз керүгә тәмин ителәр һәм инвалидларның махсус автотранспорт чараларын кую өчен кимендә 10 % урын (кимендә бер урын) бүлеп бирәләр, анда башка транспорт чаралары кую тыелган. Инвалидлар махсус автотранспорт чараларын кую өчен урыннардан «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 октябрендәге 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендә бушлай файдаланалар.

Жирлек территориясен бәйрәмчә (вакыйгалы) бизәү

107. Жирлек территориясен бәйрәмчә (вакыйгалы) бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлеккә, мәдәни, спорт вакыйгаларына бәйле чаралар уздыру чорында башкарыла.

Бәйрәм (вакыйгалы) бизәлеш чараларга бәйле рәвештә афишалар, панно, декоратив элементлар һәм композицияләр урнаштыруны, шулай ук бәйрәм (вакыйгалы) яктырткычлар (яктылык гирляндалары һәм элементлары, челтәр, күләмле яктылык композицияләре, яктылык проекцияләре һ.б.) урнаштыруны үз эченә ала. Бәйрәм (вакыйгалы) бизәлеш конструкцияләргә бинаның фасадында яисә корылма рәвешендә аерым торучы һәм (яисә) конструкцияләр рәвешендә урнаштырылырга мөмкин.

Бәйрәмчә (вакыйгалы) бизәлеш элементларын әзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен жайга салуның техник чаралары күренешен төшерү,

зарарлау һәм начарайту рөхсәт ителми.

Жирлек территориясендә йорт хайваннарын һәм кошларын тоту

108. Йорт хайваннарын һәм кошларын тоту:

108.1. Төп принциптар, йорт хайваннарын тоту шартлары, этләрне йөртү кагыйдэләре, «Хайваннар белән җаваплы эш итү турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2018 елның 27 декабрендәге 498-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнә;

108.2. Авыл хужалыгы хайваннарын фатир, кунакханә тибындагы һәм тулай тораклардагы торак йортларда тоту рөхсәт ителми.

108.3. Авыл хужалыгы хайваннарын чыгару жирлекнең башкарма комитеты билгеләгән урыннарында, хужасын яисә ул вәкаләт биргән затны күзәтүдә башкарыла.

108.4. Рөхсәт ителми:

108.4.1. терлекләрне балалар мәйданчыкларына, мәктәп территорияләренә, балалар бакчаларына, ашханәләргә, поликлиникаларга, азык-төлек кибетләренә җибәрергә;

108.4.2. тыелган язулар булганда, хайваннарны учреждениегә кертергә;

108.4.3. торак пунктлар территориясендә хайваннарны һәм кошларны караучысыз чыгарырга;

108.4.4. авыл хужалыгы хайваннарын жирлекнең башкарма комитеты билгеләгән көтүлек урыннарыннан читтә көтү;

108.4.5. хайваннарны исерек хәлдә булган затларга, шулай ук ундүрт яшькә җитмәгән затларга чыгарып йөрттергә;

108.4.6. йорт хайваннарын һәм кош-кортны балконнарда, лоджиеләрдә, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (арадаш фатирлар коридорларында, баскыч читлекләрендә, чормаларда, подвалларда һәм башка ярдәмче биналарда) даими тоту;

108.4.7. йорт хайваннарының торак пункт территориясендә моңа бүлөп бирелгән урыннардан тыш урнашуы, махсуслаштырылган чаралар уздыру урыннарыннан тыш (күргәзмәләр һәм башкалар).

108.5. Хужалар йорт хайваннарының ишегалларын, тротуарларны, урамнарны, паркларны, газоннарны, балалар мәйданчыкларын, скверларны, мәйданнарны, шулай ук торак йортларның подъездларын пычратмаска тиеш. Этләр, мәчеләр һәм башка вак хайваннарны чыгарып йөрткәндә хужа үзе белән йорт хайваннарының табигый нужаларын тулысынча җыештыруны тәмин итә торган булырга тиеш, алар мәйданчыкларда чүп контейнерларына чыгарылырга тиеш.

108.6. Этне тезгеннән махсус йөртү урыннарында гына җибәрергә була. Махсус билгеләнгән мәйданчыклар булмаганда, жирлек башкарма комитетының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган буш урыннарда, башка урыннарда чыгару рөхсәт ителә.

108.7. Этләрне өйрәтү яхшы корылган мәйданнарда яки торак пункт территориясендә генә үткәрелергә мөмкин.

108.8. Йорт хайваннарын урамда калдырганда, терлек хужалары яшел

утыртмаларны бозудан терлекләрне кууга киткән чыгымнарны каплый.

108.9.Йорт хайваннары һәм кошлары китергән зыян өчен аларның хужалары РФ законнары белән билгеләнгән тәртиптә җаваплы.

108.10.Ижтимагый урыннарда озата баручы затлардан башка урнашкан күзәтүчесез хайваннар ауланымга тиеш.

Сервис объектларын карап тоту

108.11.Сервис объектлары территорияләрен карап тоту мондый объектларның хужасы (милекчесе) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

108.12.Юл буе сервисы объектлары территорияләрен төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлегә түбәндәгеләрне үз эченә алырга тиеш:

- уңайлы хәрәкәт итү өчен каты өслек;
- территорияне яктырту, архитектура-декоратив яктырту;
- аларны урнаштыру һәм тоту таләпләрен үтәгән бәдрәф кабиналары;
- чүп-чар өчен урналар һәм кече контейнерлар;
- яшелләндерү (газоннар, чәчәкләкләр) һәм яшелләндерү (коймалар)

участокларын яклау элементлары.

108.13.Сервис объектларын һәм аларга якын территорияләрен урнаштыруга һәм тотуга таләпләр түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- күчмә урыннар, сервис объектларына керү юллары күчеш-тизлек полосалары белән төзекләндерелергә тиеш;

- күчеш-тизлек полосалары һәм сервис объектлары территорияләре тышкы яктырту белән төзекләндерелергә тиеш;

- хәрәкәткә хезмәт күрсәтү корылмасы янына бару юллары, гамәлдәге суүткәргеч системасы белән бәйләү рәвештә, суүткәргеч торбалар урнаштырылырга тиеш;

- хәрәкәткә һәм аның съездларына хезмәт күрсәтү корылмасы мәйданчыгының буй-буй текәлегә юлдан капма-каршы якка юнәлтелергә тиеш. Каймалау радиусы чикләрендә ул 20% тәшкил итәргә тиеш.

- мәйданчыкта һәм аның съездларында автомобиль юлы белән тигез дәрәжәдә камилләштерелгән каты өслек булырга тиеш;

- “Оешманың техник чаралары” ГОСТ Р 52289-2019 таләпләре нигезендә юл хәрәкәтен оештыруның техник чаралары булу. Юл билгеләрен, тамгаларны, светофорларны, юл киртәләрен һәм юнәлеш бирү жайланмаларын куллану кагыйдәләре»;

- эксплуатацияләү һәм тоту барышында сервис объекты территориясендә дефектларны бетерү «Гомуми файдаланудагы автомобиль юллары» ГОСТ Р 59292-2021 таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш. Жәйге карап тоту дәрәжәсенә таләпләр. Бәяләү критерийлары һәм контроль ысуллары" һәм ГОСТ Р 59434 - 2021 Гомуми файдаланудагы автомобиль юллары. Кышкы карап тоту дәрәжәсенә таләпләр. Бәяләү критерийлары һәм контроль ысуллары»;

- функциональ билгеләнеше буенча хәрәкәткә хезмәт күрсәтү корылмасы территориясе, шул исәптән санитария-гигиена зонасы булырга тиеш;

- тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан тәртиптә булырга һәм бирелгән техник шартлар нигезендә

эксплуатацияләнергә тиеш;

- Юл буе сервисы объектларының транспорт чаралары стоянкасында инвалидлар белән идарә ителә торган транспорт чараларын бушлай парковкалау өчен «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 декабрендәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә урыннар бирелергә тиеш.

IV. Авыл жирлеген жыештыру тәртибе, исемлекне дә кертеп төзекләндерү эшләре һәм аларны үтәү ешлыгы

Авыл жирлегә территориясен жыештыруга һәм карап тотуга гомуми
таләпләр

109. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тоту түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

- 1) жәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;
- 2) кышкы чорда - 15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән сроклар, һава шартларына карап, жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан төзәтелә ала.

110. Жирлек территориясен жыю түбәндәгеләрне үткәрү юлы белән башкарыла:

- 1) торак пункт территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;
- 2) жирлек башкарма комитетының хокукый актлары нигезендә бердәй массакуләм чаралар (өмәләр) .

111. Жәйге чорда жирлек территориясен жыештыру, юу, су сибү, себерү һәм жирлекнең торак пункты территориясен карап тоту буенча башка эшләр башкару юлы белән жирлекнең торак пункты территориясенен пычрануын һәм тузанлануын киметү максатында башкарыла һәм түбәндәгеләрне үз эченә ала:

111.1.ясалма өслекле территорияләрне себерү (коры көннәрдә су сибү), урам-юл челтәре объектларының һәм яңгыр канализациясе белән жиһазландырылган башка территорияләрнең тузаннан һәм пычрагынан юу (су сиптерү юлы белән 23.00 дән 7.00 гә кадәр житештерелә). Ясалма өслекле юл өслекләрен, мәйданнарын, тротуарларын һәм башка территорияләрне юу бөтен киллеккә башкарыла;

111.2.яңгырлы канализация рәшәткәләрен чистарту;

111.3.бөтен территориядән чүп-чар жыю;

111.4.ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формаларын, бакча һәм урам жиһазларын, урналарны, спорт һәм балалар мәйданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;

111.5.үләннең вакыт белән кошлануы (үләннең 15 см дан артык биеклегендә), чүп үләннәре һәм куаклыктар, барыннан да элек - гражданның гомере һәм сәламәтлегә өчен куркыныч тудыручы үсемлекләр, шул исәптән Сосновский борщевикы, чикләнгән файдаланудагы һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, һәм тәүлек дәвамында чабылган үләнне жыештыру;

111.6.Яфрак коелу чорында - тәүлегенә бер тапкыр коелган яфракны жыю һәм алып чыгу;

111.7.территорияләрне жыештыру, шул исәптән сәүдә объектлары, оешмалар һәм предприятиеләр янында автотранспортны кую урыннары, ул 8.00 сәгатькә тәмамланьрга тиеш;

111.8.Локларны юудан соң чүп-чардан арындыру.

112. Жыелган чүп-чар, катнашма, яфрак, чабылган үлән, ботаклар билгеләнгән таләпләр нигезендә чыгарылырга тиеш.

113. Гражданнарның тормышы һәм сәламәтлеге өчен куркыныч тудыручы Сосновский балтырганыһәм башка үсемлекләр көрәшчәсен алып ташлау чаралары аны бутонизацияләүгә һәм чәчәк ата башлаганчы үткәрелергә тиеш.

Гражданнарның тормышы һәм сәламәтлеге өчен куркыныч тудыручы Сосновский һәм башка үсемлекләр көрәшчәсен алып ташлау чаралары түбәндәге ысуллар белән үткәрелергә мөмкин:

- химик - гербицидлар һәм (яисә) арборицидлар белән үсү чыганаclarын сиптерү;

- механик - чаптыру, кипкән үсемлекләрне жыю, тамыр системасын аерып алу;

- агротехник яктан - туфрак эшкәртү, күпьяеллык үләннәр чәчү.

114. Территорияләрне жыештыру өчен җаваплы оешмалар яфрак коелу чорында урамнар һәм юллар буйлап газлардан коелган яфракларны жыеп алып чыгалар.

Яфракларны, жылылык яратучы үсемлекләрне жылыту очраclarыннан тыш, агач һәм куакларның комлевой өлешенә жыю тыела.

115. Кышкы чорда гомуми файдаланудагы территорияне жыештыру түбәндәгеләрне үз эченә ала:

115.1.юл өсләрен һәм тротуарларны кардан, кар һәм чүп-чардан чистарту;

115.2.тайгаклык яисә бозлавык барлыкка килгәндә - җәяүлеләр өчен ком зоналары, баскычлар посыпкасы, юл капламаларын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

115.3.язгы чорда - кар эрү һәм кар суларын агызып чыгаруны оештыру.

116. Жирлекнең торак пункты территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләрә технологиясә һәм режимнары һава шартларына бәйсез рәвештә транспорт чараларының һәм җәяүлеләрнең каршылыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

117. Жәяүле тротуарларны, жир өсте кичүләрен, кышкы чорда баскычларны жыештыру үзенчәлекләре:

117.1.жәяүле тротуарлар, жир өсте кичүләре, баскычлар күрсәтелгән корылмаларның жәяүле өлешенә бөтен киңлегенә кардан чистартылырга тиеш.

Чистарту вакыты кар юуганнан соң тугыз сәгатьтән артмаска тиеш;

117.2.интенсив кар яву чорында жәяүлеләр өчен тротуарлар, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә һәм чистартылырга тиеш;

117.3.бозлавык бозлавык материаллары барлыкка килгәндә, беренчә чиратта баскычлар, аннары тротуарлар эшкәртелә.

Бозга каршы материаллар белән эшкәртү вакыты тайгак табылганнан соң дүрт сәгатьтән артмаска тиеш;

117.4.Ишек алларында калдыклар белән пычранмаган һәм химик реагентлар, ком-тоз катнашмалары белән пычранмаган карны да кертеп, жәяүлеләр

тротуарларын чистартудан алынган көпшөк чиста карны яшел утыртмалар саклану һәм кар сулары агып китүне тээмин итү шарты белән яшел территориядә жыеп алу рөхсәт ителә.

118. Жирлек территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

118.1.урамнарда, мәйданнарда, яшел утыртмалары булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрдә өзәргә;

118.2.каты коммуналь (көнкүреш) калдыкларны урнаштырырга, шулай ук контейнер мәйданчыкларында урнаштырылган контейнерлардан һәм бункерлардан тыш эре габаритлы калдыкларны складлау эшләрен башкарырга.

118.3.гамәлдәге законнар нигезендә бирелгән гомуми файдаланудагы территорияләрдә мемориаль намогия корылмаларын (истәлекле корылмаларны, коймаларны) билгеләргә;

118.4.бу максатларда каралмаган урыннарда, шул исәптән жәмәгать транспорты муниципаль маршрутларының соңгы пунктларында, юу, салонны чистарту һәм транспорт чараларына техник хезмәт күрсәтү;

118.5.биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементларын, һәйкәлләрне, мемориаль такталарны, агачларны, куакларны, кече архитектура формаларын һәм гомуми файдалану территорияләрендә төзекләндерүнең башка элементларын ватарга һәм жимерергә, шулай ук аларны үзбелдекле үзгәртеп корырга, үзгәртеп корырга һәм үзгәртеп корырга;

118.6.язулар, рәсемнәр төшерергә, мәгълүмати-басма продукцияне ябыштырырга һәм ябыштырырга, жәмәгать транспортын, стеналарны, баганаларны, коймаларны һәм бу максатларда каралмаган башка объектларны көтү тукталышларында граффити ясарга;

118.7.бирелгән жир кишәрлекләренен чикләреннән һәм (яисә) коймаларыннан читтә күчемле мөлкәтне берләштерергә һәм сакларга;

118.8.тротуарларда, газларда, юлларда тара, сәнәгать товарлары һәм башка сәүдә предметлары урнаштырырга һәм урнаштырырга;

118.9.ачыкланмаган урыннарда кар өеп кую;

118.10.тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә квартал эчендәге машина юлларын һәм тротуарларны үз белдеге белән ябарга.

119. Жирлекнең торак пункты территориясендә калдыклар (чүп-чар, кар, грунт һ.б.) ташланган очракта, мондый хокук бозуларга юл куйган затлар ачыкланган хокук бозуларны 10 көннән дә артмаган вакытта бетерү буенча чаралар күрә.

120. Санап алынмаган урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз исәбенә әлегә территорияне жыештыралар һәм чистарталар, ә кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивациялиләр.

Әгәр дә 20 тәүлек дәвамында рөхсәтсез урында калдыкларны урнаштырган зат билгеләнмәгән булса, калдыкларны алып ташлау һәм рөхсәтсез чүплекләр территорияләрен рекультивацияләү әлегә территорияне жыештыру өчен җаваплы оешмалар (яисә, әлегә төр хезмәт күрсәтүләренә шартнамәдә каралган булса, калдыкларны чыгаруны гамәлгә ашыручы махсуслаштырылган оешма) тарафыннан башкарыла.

121. Билгелэнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектәге жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) стихияле барлыкка килә торган чүплекләрне бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыю

122. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юллар) жыю юлларны, тротуарларны, парковкаларны (парковка кесәләрен), жәмәгать транспортын, пычрактан, чүп-чардан, кардан һәм боздан ясалма юл корылмаларын даими чистарту буенча чаралар комплексын үз эченә ала.

123. Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру юуны, су сибүне, тузанны бетерү, себерүне үз эченә ала һ.б.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүп-чар, кар һәм боз жыюны һәм чыгаруны, пычракны, юлларга ком-тоз катнашмасы сибүне, тротуарларга коры ком сибүне күздә тоту.

124. Юлларны, төп һәм резерв полосаларны, машина юлларын себерү көндөз 8.00 дән 21.00 сәгатькә кадәр, ә магистральләр һәм транспорт хәрәкәтенәң интенсив хәрәкәте булган урамнарны төнлә 23.00 сәгәттән 7.00 сәгатькә кадәр башкарыла.

125. Майданнар, магистральләр, урамнар һәм юлларның ясалма өслекләре, ясалма юл корылмалары, аерымланган трамвай юллары төнлә (23.00 дән 7.00 гә кадәр) һәм көндөзгә (7.00 сәгәттән 23.00 сәгатькә кадәр) вакыт аралыгында юыла.

Юл читендә юылганда, су агымын тротуарларга агызу, газоннарда чүп-чар төшерү, жәмәгать транспортын көтү тукталышы, биналарның фасадына, сәүдә объектлары һ.б. якын урнашу рәхсәт ителми.

Әсә көннәрдә (һава температурасы 25 °С тан югары булганда) юлга су сибү 12.00 дән 16.00 сәгатькә кадәр 2 сәг интервал белән башкарыла.

126. Юл буенда урнашкан урналарны чистарту көненә кимендә бер тапкыр башкарыла, тукталыш майданчыкларында - көнгә ике тапкыр.

127. Автобус майданчыклары тулысынча чүп-чардан чистартылырга тиеш.

128. Жәмәгать транспортының ахыргы майданчыклары калдыклар жыю өчен биотуалет һәм контейнерлар белән жиһазландырыла.

Жәйге чорда майданчыклар чүп-чар, пычрак һәм тузаннан чистартыла, кышкы чорда кар чистартыла һәм чыгарыла, бозлавык вакытында бозлавыкка каршы сибелә.

129. Жәмәгать транспортының көтү павильоннары тузанланмаган, буялган һәм юылган, санкцияләnmәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

Жәмәгать транспортын көтү павильоннарын жыю - жәйге чорда айга кимендә сигез тапкыр, кышкы чорда - кирәк булган саен башкарылырга тиеш.

130. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыруга таләпләр:

130.1. юл төрле пычраклардан тулысынча чистартылырга һәм бөтен киңлегә юылырга тиеш. Юл хәрәкәтен тәртипкә салу сызыклары белән билгеләнгән күчәр, резерв полосалар комнан һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш;

130.2. ике метрлы лоток зоналарында грунт-комлы катнашма һәм пычрак булырга тиеш түгел. Махсуслаштырылган машиналарның эш цикллари арасында

барлыкка килергә мөмкин комлы кисәкчәләр һәм төрле вак чүп-чар белән пычранулар рөхсәт ителә;

130.3. тротуарлар һәм аларда урнашкан жәмәгать транспортын көтү тукталышлары грунт-комлы катнашмалардан, төрле чүп-чардан һәм юылудан тулысынча чистартылырга тиеш. Жыештыру цикллары арасында барлыкка килергә мөмкин булган вак ком һәм вак чүп-чар белән пычранулар рөхсәт ителә;

130.4. Юл кырыйлары эре габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш;

130.5. Бүленү полосалары бөтен өслектә ком, пычрак һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш. Тавыштан саклау стеналары, металл киртәләр, юл билгеләре һәм күрсәткечләр елына кимендә ике тапкыр юылырга тиеш.

Газон рәвешендә эшләнгән бүлү полосалары чүп-чардан чистартылырга тиеш, үлән капламының биеклегә 10 - 15 см дан артмаска тиеш;

130.6. юлларның бүленгән полосасында үлән капламының биеклегә 10 - 15 см дан артмаска тиеш.

131. Юлларны кышкы жыештыруга таләпләр:

131.1. юлларны кышкы чорда жыю түбәндәгеләрне үз эченә ала:

1) юл йөрү өлешен кар һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, себерү, карны өемнәргә күчерү һәм кар чыгару;

2) юлларны, тротуарларны, кар яву башлаган һәм бозлавык барлыкка килгән вакыттан алып бозга каршы материаллар белән эшкәртү;

131.2. юлларның, тротуарларның, парковкаларның (парковка кесәләренен) юл өлешендәге кар жыештыру, жәмәгать транспортын тукталышларын кар капламыннан чистарту;

131.3. кар яуганда тротуарларда урнашкан жәмәгать транспортын көтү тукталышларын жыештыру тәүлегенә ике тапкыр башкарылырга тиеш. Жәмәгать транспортын тукталышларыннан, юл чатларын, жәяүлеләр өчен кичүләрне кар тәүлек дәвамында чыгарылырга тиеш;

131.4. машина юлларын механикалаштырылган ысул (урып-жыю техникасы комплекслары) белән жыештырганда һәм кар өемнәре хасил булганда жәяүлеләр өчен чыгу урыннары урыннарында, парковкалар (парковка кесәләре) алдында, жәмәгать транспортын тукталышларында, машина узу юлларында карны таратырга кирәк;

131.5. юлларның һәм аларга якин тротуарларның юл өлешеннән чистартыла торган кар киң урамнарда, мәйданнарда һәм проспектларда - юл читендәге юлларга, башка урамнарда - юлның лоток өлешенә таба эттерелә (юлның бер яисә ике яктан киңлегә белән бәйлә рәвештә) һәм күчләргә өелә.

Урам чатларында, жәмәгать транспортын тукталышларында, жәяүлеләр өчен чыгу юлларында, яңгыр сулары коелары урнашкан урыннарда кар өемнәре түбәндәгечә чистартыла: юл чатында - юл чаты киңлегенә, жәмәгать транспортын тукталышларында - утырту мәйданчыгы озынлыгында, жәяүлеләр өчен чыгу юлларында - күчеш киңлегендә, ләкин 5 метрдан да ким булмаган, яңгыр сулары агу коелары урнашкан жирдә - 1,5 м дан да ким булмаган киңлектә.

Кар өеменен киңлегә 2 м дан артмаска тиеш;

131.6. кар чыгару беренче чиратта күперләрдән һәм юлүткәргечләрдән, жәмәгать транспортын маршруты хәрәкәт иткән тар урамнардан, пассажир

транспорты тукталышларыннан һәм жәяүлеләр һәм транспорт чаралары жыелу мөмкинлеген булган башка урыннардан алына;

131.7. кар яуган вакытта юлларның юл өлешендәге кар кар эретү станцияләренә яисә билгеләнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгеләнгән урыннарда, кар тәмамланган вакыттан алып алты сәгатътән дә соңга калмыйча чыгарылырга тиеш.

Кар эрү станцияләре йә махсус билгеләнгән урыннар подъездлы юллар, яктырту, көнкүреш биналары һәм киртәләр белән жиһазландырыла;

131.8. юлларны жыештырганда тышкы яктырту терәкләрен, идарә итү шкафлары һәм башка корымалар, агачлар, куакларны саклауны, шулай ук юл кырые буйлап кар жыештырганда яшел үсентеләрнең сакланышын тәмин итәргә кирәк.

132. Экстремаль шартларда юлларны жыештыру өчен вәкаләтле орган юлларны жыештыру буенча чаралар комплексын күздә тоткан эшләрнең авария планын әзерләргә тиеш.

133. Рөхсәт ителми:

133.1. кар, бозны жәяүлеләр йөри торган урыннарда, юлларның юл өлешен, квартал эчендәге машина юлларыннан, ишегалды территорияләреннән, предприятиеләр, оешмалар, төзелеш мәйданчыкларыннан, шулай ук юл өлешен жыештыручы зат белән шартнамә булмаганда, 8.00 сәгатътән соң, жиберергә яисә тротуарларга күчерергә;

133.2. жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел утыртмалары булган территорияләрдә, тротуарларда бозга каршы реагент сыйфатында техник тоз һәм сыек хлорлы кальций кулланырга;

133.3. ком-тоз катнашмалары белән пычранган карны, шулай ук газоннарда, чәчәкләргә, куаклыкларга һәм башка яшел утыртмаларга күчерергә;

133.4. кар эрү станцияләренә житештерү һәм куллану калдыклары белән пычранган карны кабул итәргә;

133.5. билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгарырга һәм өяргә;

133.6. кар өемнәре формалаштыру:

1) күрү өчпочмагы зонасында бер дәрәжәдә һәм тимер юл аша чыгу юлларының һәм урамнарның киселешендә;

2) жәмәгать транспортын көтү тукталышыннан 20 метрга якына;

3) транспорт киртәләре яисә югары бордюр белән жиһазландырылган юллар участокларында;

4) тротуарларда;

5) янәшәдәге территорияләргә (ишегалларына, квартал эчендәге машина юлларына һәм территорияләргә) керә торган урыннарда;

133.7. автотранспортның грунтын һәм пычрагын юлларга алып чыгу;

133.8. грунт, чүп-чар, төзелеш материаллары, жиңел тара, агачларны брезент белән капламыйча, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эремәләрен (шул исәптән цемент-ком эремәсен, известь, бетон катнашмаларын) юлларга, тротуарга, юл кырыена яки юл кырыена якын газон полосасына салу мөмкинлеген юкка чыгармый торган чаралар күрмичә генә күчереп йөртәргә.

Кешеләрнең ял итү һәм массакүләм булу урыннарын чистарту, санитар карап тоту һәм төзекләндерү

134. Кешеләрнең ял итү һәм массакүләм булу урыннарына түбәндәгеләр керә:

1) мәйданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, пляжлар;

2) актив ял итү һәм мавыктыргыч чаралар урыннары - стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә мәйданчыклары һ.б.

3) жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү сәүдә объектлары территорияләре (ваклап сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган вак-ваклап сату чөптәре объектлары комплекслары);

4) административ һәм ижтимагый биналарга, учреждениеләргә якин территорияләргә.

135. Гомуми файдаланудагы мәйданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, яр буен һәм башка территорияләргә җыю:

135.1. мәйданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, яр буен 23.00 дән 8.00 гә кадәр җыюга керәк. Көндөз чүп-чар калдыклары белән тутырылган урна һәм чүп савытлары бушатыла;

135.2. кышкы чорда паркларда, бакчаларда, скверларда, бульварларда, яр буйларында һәм башка ял итү зоналарында юлларны җыештырганда яшел утыртмаларны саклаган һәм кар суларын агызу шарты белән, химик реагентлары булмаган карны шул максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда, вакытлыча җыю куу рәхсәт ителә.

136. Пляжларны җыештыру һәм санитар карап тоту:

136.1. пляжны төп җыештыру ул ябылганнан соң башкарыла һәм яр буйларын, чишенү урыннарын, яшел зоналарны һәм бәдрәфләрне җыештыру һәм дезинфекцияләүне үз эченә ала. Көндөз чүп-чар җыю һәм чүп савытларын бушату үткәрелә.

Каты көнкүреш калдыкларын чыгару көн саен 8.00 сәгәткә кадәр башкарыла;

136.2. пляж территориясә чүп савытлары белән җиһазландырыла. Урналар арасындагы ераклык 40 м дан артмаска тиеш;

136.3. пляжлар жәмәгать бәдрәфләргә белән җиһазландырыла. Жәмәгать бәдрәфеннән су коену урынына кадәр ераклык кимендә 50 м һәм 200 м дан ерак булмаска тиеш;

136.4. пляж коеның өскә катламын йомшарту, чүп-чарны, башка калдыкларны юк итү һәм алга таба комны көн саен тигезләү башкарылырга тиеш;

136.5. коену өчен билгеләнгән урыннарда кер юу һәм хайваннарны коендыру тыела.

137. Каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәт күрсәтүләргә килешү төземичә пляж ачу рәхсәт ителми.

138. Ваклап сату базарларын җыю һәм санитар карап тоту:

138.1. ваклап сату базарлары территорияләргә (алга таба - базар) төзекләндереләргә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер мәйданчыклары, контейнерлар һәм урналар белән җиһазландырылырга, яңгыр суларын агызу өчен каты өслек һәм сүзәкле булырга, шулай ук суүткәргеч һәм канализация булырга тиеш;

138.2. базар һәм аның янындагы территорияләрне төп жыештыру аны япканнан соң башкарыла. Көндөз чүп-чар жыючыларның каты көнкүреш калдыклары белән тутырылган чүп-чар жыештыру һәм чистарту эшләре башкарыла;

138.3. елның жәйге чорында базар территориясендә атна саен мәжбүри рәвештә дымлы жыештыру башкарыла;

138.4. базар территориясе 40 кв. м га бер урна исәбеннән жиһазландырыла, өстәвенә алар арасындагы ераклык 10 м дан артмаска тиеш;

139. Базар территориясендә һәм аның янәшәсендә урнашкан оешмаларның, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләренең, киоскларның, сәүдә палаталарының һәм павильоннарның эшчәнлегенә каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә шартнамә төземичә рөхсәт ителми.

140. Сәүдә һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектларын жыю һәм санитар карап тоту:

140.1. сәүдә объектлары һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектлары һәм аңа якин территорияләрне тулысынча жыештыру тәүлегенә кимендә ике тапкыр (иртән һәм кич) башкарыла. Көндөз чүп-чар жыю һәм чүп-чар белән тутырылган урналарны бушату башкарыла;

140.2. сәүдә һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында кимендә бер урна билгеләнә;

140.3. вакытлыча сәүдә итү урыннарында якындагы территорияләрне 10 м радиуста жыялар. Газон һәм тротуарларда тара һәм товарларны саклау рөхсәт ителми;

140.4. калдыкларны чыгару тәмин ителә.

141. Башка сәүдә мәйданчыклары территорияләрен, стационар булмаган вак сугару челтәре объектлары комплексларын, социаль-мәдәни билгеләнештәге территорияләрне жыю алар елның жылы вакытында мәжбүри рәвештә алдан поливка белән ябылганнан соң башкарыла. Агымдагы урып-жыю көн дәвамында башкарыла. Көн саен каты көнкүреш калдыкларын чыгару тәмин ителә.

142. Кешеләрнең ял итү һәм массакүләм булу урыннарын төзекләндерү:

142.1. кешеләр ял итү һәм массакүләм булу урыннарында төзекләндерүнең мәжбүри исемлегенә каты өслек төрләре (плитә куәте яки асфальт рәвешендә), өслекләрне бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен кечкенә контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жайланмалары, мәгълүмат йөртүчеләр, кишәрлекләрне яклау элементлары (металл киртәләр, өслекнең махсус төрләре һ.б.) керә;

142.2. кешеләрнең ял итү һәм массакүләм булу урыннарының барлык территорияләрендә, пляжлардан тыш, кипкән үләннәр яисә яшел үсентеләр булган каты өслек яисә үсемлек җирини булырга тиеш;

142.3. ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган территорияләрдә яшелләндерү участокларын чәчәкләкләр, газоннар, ялгыз, төркемле, рәт белән утыртылган агачлар, вертикаль, күпкатлы, мобиль яшелләндерү формалары рәвешендә проектларга кирәк;

142.4. кешеләр ял итә һәм массакүләм була торган урыннар жиһазландырылган һәм эшли торган бәдрәф кабиналары белән комплектланган

булырга, бәдрәф куюга һәм эчтәлегенә карата таләпләр үтәлергә тиеш;

142.5. пычранган саен, халыкның ялы яисә массакуләм жыела торган урыннары территорияләрендә фонтаннар, буалар, елга ярлары чистартылырга тиеш;

142.6. массакуләм чаралар уздырганда аларны оештыручылар чараны үткәру урынын, аңа якын территорияләргә жыештыруны һәм бозылган төзекләндерү эшләрен торгызуны тәмин ителәр. Чараны үткәру урынын, аңа якын территорияләргә жыештыру һәм төзекләндерү эшләрен торгызу тәртибе чараны үткәругә билгеләнгән тәртиптә тиешле рөхсәт алу стадиясендә билгеләнә.

143. Кешеләр ял итү һәм массакуләм булу урыннары территорияләрендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

143.1. билгеләнмәгән урыннарда тара һәм сәүдә жиһазларын сакларга, урнаштырырга;

143.2. территориягә житештерү һәм куллану калдыклары белән пычратырга;

143.3. каты коммуналь калдыклар урнаштырырга, шулай ук контейнер мәйданчыкларында урнаштырылган контейнерлардан һәм бункерлардан тыш эре габаритлы калдыкларны өеп куярга;

143.4. автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, эшкәртелгән ягулык-майлау сыеклыкларын агызырга;

143.5. автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар уздырырга, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләргә урнаштырырга;

143.6. газоннарны, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларын зарарларга;

143.7. кече архитектура формаларын зарарларга һәм аларны билгеләнгән урыннардан күчерергә;

143.8. өстәлләрдә һәм эскәмияләргә аркаларында утырырга;

143.9. тротуарларга, газоннарга һәм юлларга сыек продуктлар калдыкларын, сатуратор жайланмаларыннан су, квас һәм сыра цистерналарын агызырга;

143.10. законсыз автотранспорт чараларының түләүле стоянкалары оештырырга;

143.11. үз белдегә белән стационар булмаган объектлар урнаштырырга;

143.12. тротуарларның асфальт-бетон өслеген, янәшәдәгә яшел зоналарның бөтенлеген һәм территорияләргә төзекләндерүгә башка элементларын бозарга;

143.13. территориядә сәүдә-суыткыч жайланмасы куярга;

143.14. каты коммуналь (көнкүреш) калдыкларны халыктан каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен билгеләнгән контейнерларга (бункерларга), урнаштыру өчен шартнамә булмаса, идарәгә оешмалар белән каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен каты коммуналь (бункерлар) калдыкларны берләштерергә;

143.15. тимер-бетон блоklar, баганалар, киртәләр, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән тротуарларны үз белдегә белән капларга;

143.16. товарны сәүдә объектнан читтә чыгарырга;

143.17. учак ягарга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар уздырырга, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тору һәм төзекләндерү

144. Йорт яны территориясен жыештыру:

144.1. жыештыру түбәндәге тәртиптә башкарылырга тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр өчен юлларны (бозлавык һәм тайгак очрагында - ком сибү), э аннары - ишегалды территорияләрен;

144.2. кар явганда кар чистартудан тыш, жыештыру 8.00 сәгатькә кадәр башкарыла.

Көндөзгә вакытта жыюны 4 км/сәг тизлек белән механикалаштырырга мөмкин.

145. Жәйге жыештыру:

145.1. йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: себерү, юу яисә су сибү - махсус машиналар ярдәмендә - күбесенчә иртә, иртәнге һәм соң, кичке, сәгатьләрдә башкарылырга тиеш;

145.2. тротуарлар юуны бары тик ачык тротуарларда гына, аларны лоток полосасы белән турыдан-туры чиктәш ачык тротуарларда һәм биналардан урамның машина юлына таба юнәлештә генә башкарырга кирәк;

145.3. Эссе вакытта тротуарларга су сибү кирәк кадәр башкарылырга тиеш, ләкин тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаса тиеш.

146. Кышкы жыештыру:

146.1. түбәләрдә жыела торган кар үз вакытында жиргә ташланырга һәм лоток полосасына күчәргә, э киң тротуарларда - валларга формалашырга тиеш;

146.2. жыештырыла торган кар тротуарлардан лоток полосасындагы юл өлешенә, э ишегалларында - төзелеш урыннарына күчәргә тиеш;

146.3. квартал эчендәге юллардан күчерелгән карны борт ташына параллель урнашкан өемнәргә һәм өемнәргә салырга яисә, кагыйдә буларак, ротор кар чистартучылары ярдәме белән юл буена салырга кирәк;

146.4. 6 м дан артык киңлектәге тротуарларда, урамнарның узуга өлешеннән газлар белән аерылып, карны тротуар уртасына алга таба юк итү өчен жибәрергә рөхсәт ителә;

146.5. кар өемнәренә һәм өемнәргә салуга эшләре кар яву тәмамлангандан соң алты сәгатьтән дә соңга калмыйча, э калган территорияләрдә 12 сәгатьтән дә соңга калмыйча төгәлләнергә тиеш;

146.6. чиста, пычранмаган куллану калдыклары, ком-тоз катнашмалары һәм реагентлар белән, ишегалларында һәм квартал эчендәге юлларда, яшел утыртмаларны һәм кар суларын саклауны тәэмин итеп, яшелләндерелгән территориядә кар складлау рөхсәт ителә.;

146.7. тротуарларны кулдан жыештырганда һәм квартал эчендәге юлларда кар тулысынча жыелырга тиеш. Камилләштерелгән япмалар булмаганда, карны аннары аны тыгызлау өчен кар катламы калдырыы жыярга кирәк;

146.8. юл капламаларын эшкәрткәндә бозлавык барлыкка килгәндә, ком-тоз катнашмасы белән эшкәртү 0,2 - 0,3 кг/м нормасы буенча башкарылырга тиеш;

146.9. бозны йомшартылган катнашмаларны, ачык грунтка, агачларга яки газларга элөгүгә юл куймыйча, күчерергә кирәк.

147. Яз житү белән түбәндәгеләр башкарыла:

147.1. кар суларын нормаль чыгару өчен таләп ителә торган урыннарда су агып китүне тәмин итү өчен, канауларны юдырту һәм чистарту;

147.2. кар суын люкларга һәм коеларга системалы рәвештә куылуы;

147.3. кар эреп беткәннән соң ишегалды территорияләрен кар һәм боз калган чүп-чардан чистарту.

148. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

148.1. күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба - йорт яны территориясе) карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

1) даими жыештыру;

2) күзәтү һәм су агукоеларын, дренажларны, лотокларны, үрелгән торбаларны ремонтлау һәм чистарту;

3) инженерлык челтәрләре күзәтү коеларына, янгын сүндерүне су белән тәмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һ.б.) каршылыксыз үтеп керүне тәмин итү;

4) каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны жыю һәм алып китү;

5) яшелләндерү һәм булган яшел утыртмаларны карау;

6) кече архитектура формаларын карап тоту, агымдагы һәм капитал ремонтлау.

149. Каты коммуналь калдыклар контейнер мәйданчыкларында урнаштырыла торган контейнер һәм бункерларга каты көнкүреш калдыкларын туплау нормалары нигезендә жыелырга тиеш.

150. Күпфатирлы йортларда яшәүче граждaннар:

150.1. йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип саклыйлар;

150.2. каты коммуналь һәм эре габаритлы калдыкларны контейнер мәйдaннарында урнашкан контейнер һәм бункерларга гына урнаштыралар.

151. Идарә итүче оешмалар түбәндәгеләрне тәмин итә:

151.1. йорт яны территорияләрен 8.00гә кадәр жыештыру һәм көн дәвамында чисталыкны саклау;

151.2. каты коммуналь калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру, ә канализациясез биналарда - моннан тыш, сыек көнкүреш калдыклары өчен жыю савытлары урнаштыру;

151.3. расланган график нигезендә каты коммуналь (көнкүреш) һәм эре габаритлы калдыкларны чыгару;

151.4. контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер мәйданчыкларын, аларга илтүче подъездларны чиста һәм төзек хәлдә тоту;

151.5. подъездларга керү урыннарында чүп савытлары, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;

151.6. кар эрегәннән соң территорияне сезонлы эксплуатацияләүгә әзерләү, шул исәптән су агызып китүне тәмин итү өчен канаулар юдырту һәм чистарту, кар суларын люкларга һәм коеларны су белән тәмин итү өчен системалы рәвештә куу, кар эрегәннән соң территорияне чистарту һәм башка кирәкле эшләрне башкару;

151.7. тайгак кишәрлекләрне ком-тоз һәм (яисә) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкәртү;

151.8. яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм аларга квалификацияле карау;

151.9. тышкы яктырту чараларын төзек хәлдә тоту һәм аларны караңгы төшү

белән кабызу.

152. Йорт яны территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

152.1. яфракларны, калдыкларның теләсә нинди төрләрән һәм чүп-чарны яндырырга;

152.2. хужалык майданчыгыннан тыш эчке киём, киём-салым, келәмнәр һәм башка предметлар элсәргә;

152.3. контейнер майданчыкларына илтә торган подъездларны томаларга;

152.4. урамнарның һәм юлларның юл өлешендә, тротуарларда, газоннарда һәм яшел зоналарда контейнерлар (бункерлар) куярга;

152.5. йорт яны территорияләренә, шул исәптән, шлагбаумнарның яки автомат капканның билгеләнгән тәртипне бозуда, рөхсәтсез рәвештә киртәләрен үз белдегә белән куярга;

152.6. үз белдегә белән ишегалды корылмалары төзсәргә;

152.7. йорт янындагы территорияне металл ватыклары, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак, көл һәм житештерү һәм куллану калдыклары белән капларга;

152.8. чүплекләр тотарга, калдыкларны һәм чүп-чарны ташларга, шулай ук каты коммуналь калдыкларны урнаштырырга, шулай ук контейнер майданчыкларында урнаштырылган контейнерлардан һәм бункерлардан тыш эре габаритлы калдыкларны складларга;

152.9. автотранспорт чараларының түләүле стоянкасын оештырырга;

152.10. тимер-бетон блоklar, баганалар, киртәләр, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар кую юлы белән квартал эчендәге машина юлларын үз белдегә белән ябарга;

152.11. автомашиналар юу, ягулык һәм майлар агызу, тавыш сигналларын, тормоз һәм двигательләрне көйләү;

152.12. кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга;

152.13. сәүдә һәм жәмәгать туклануының теләсә нинди предприятиеләрен, шул исәптән палаткаларны, киоскларны, ларькаларны, мини-базарларны, павильоннарны, жәйге кафеларны, житештерү объектларын, автомобильләрне, көнкүреш техникасын, аяк киёмнәрен, шулай ук кунак бүлмәләреннән тыш, автостоянкаларны урнаштырырга. Тиешле тәртиптә төзелгән һәм дәүләт кадастр исәбенә куелган милекчеләр өчен, әгәр бу Россия Федерациясе законнарында каралган мәжбүри таләпләрне бозмаса, аларда стационар булмаган сәүдә объектларын урнаштыру турында карар кабул ителә;

152.14. йорт яны территориясенә эчке юллары буйлап транспортның транзит хәрәкәтен гамәлгә ашырырга;

152.15. учак ягарга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар уздырырга, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланарга;

152.16. транспорт чараларын, шул исәптән яшелләндерелгән территорияләрдә, балалар, спорт һәм хужалык майданчыкларында, ел фасылларына карамастан, әлегә территорияләрдә кирәкле эшләр башкару очракларыннан тыш, торгызу эшләрен мәжбүри уздыру шарты белән, транспорт чараларын урнаштырырга.

153. Йорт яны территорияләрен яшелләндерү:

153.1.йорт яны территориялэрен яшеллэндерү, яшел утыртмаларның сакланышы әлеге Кагыйдэлэрнең 164 - 169 пунктлары таләпләре нигезендә идарәче оешмалар тарафыннан тәмин ителә;

153.2.йорт яны территориясен яшеллэндергәндә торак йортлар стеналарыннан алып иң кечкенә диаметрлы агач кәүсәләренә күчәренә кадәр 5 м дан да ким булмаган ераклыкны исәпкә алырга кирәк. Зуррак агачлар өчен ара 5 м дан артык, куаклыклар өчен - 1,5 м булырга тиеш. Куаклыкларның биеклегә беренче каттагы тәрәзә уемының аскы почмагыннан артмаска тиеш.

154. Идарә итүче оешмалар түбәндәгеләрне тәмин итә:

154.1. яшел утыртмаларның сакланышы һәм бөтенлегә;

154.2. жәй көннәрендә һәм коры көннәрдә газоннарға, чәчәклекләргә, агачларға һәм куакларға су сибү;

154.3. газоннарның төзелеш материаллары, ком, чүп-чар, кар, боз һәм башка төзелешләрдән материалларыннан;

154.4. агач һәм куакларны яңадан утырту, юллар челтәрен үзгәртү һәм жиһазларны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына яңадан планлаштыру, агротехник шартларны үтәп урнаштыру;

154.5. яшеллэндерелгән территорияне (яшеллэндерү участокларын) борт биеклегә 0,5 метрдан артмаган декоратив киртәләр рәвешендә саклау элементларын урнаштыру яки транспорт чаралары заездына комачаулаучы 0,5 метрдан да артык булмаган биеклектәге баганалар урнаштыру.

155. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

155.1. һәр йорт биләмәсе территориясендә, кагыйдә буларак, түбәндәгеләр булырга тиеш:

1) йорт кирәк-яракларын киптерү өчен хужалык мәйданчыгын, киём-салымны, келәмнәрне һәм йорт кирәк-яракларын чистартуны;

2) өлкәннәрне ял итү мәйданчыгы;

3) балалар өчен уен һәм спорт мәйданчыклары яшеллэндерү һәм балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кече архитектура формаларын кирәкле жиһазлау.

156. Хужалык мәйданчыгында кер киптерү жайланмасы, киём киптерү өчен штангалар, элгечләр, комлы тартма, чүп савыты, эскәмияләр булырга тиеш. Мәйданны тере киртә белән әйләндереп алырга кирәк. Мәйданчыкларны, ял итү урыннары элементларын төзү һәм төзекләндерү билгеләнгән таләпләргә туры китереп башкарылырга тиеш.

157. Йортларга керү өчен мәйданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр өчен юллар каты өслекле булырга тиеш. Каты өслекләр салганда, яңгыр суларын буш агызу мөмкинлегенә каралырга тиеш.

158. Торак йортларга төзелгән жәмәгать корылмалары йортның торак өлешеннән изоляцияләнгән керү юлларына ия булырга тиеш, шул ук вакытта персоналның автотранспортын кую ишегалды территориясеннән читтә булырга тиеш.

159. Торак йортның тәрәзәләре һәм фатирларга керү урыннары урнашкан ишегалды ягыннан жәмәгать билгеләнешендәге урыннар өчен материаллар, продукция төяү рөхсәт ителми. Йөкне тәрәзәләре булмаган торак йортларның ян диварыннан, жир асты тоннельләреннән яки ябык дебаркадерлардан, юллар ягыннан башкарырга кирәк.

160. Квартал эчендәге территорияләрдә транспорт чараларын урнаштыру кешеләрнең, шулай ук урып-жыю һәм махсус техниканың тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

Шәхси торақ төзелеше территорияләрен җыештыру

161. Торақ йортларның хужалары көн саен жир кишәрлеген (шул исәптән кардан) һәм аның тирәсен җыештыра.

162. Шәхси торақ төзелеше территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

162.1. кар өяргә, чүп ташларга, шлак ташларга, йорт биләмәсе территориясенә сыек көнкүреш калдыкларын агызырга;

162.2. ишегалды һәм аның янындагы территориядән чистартылган кар һәм бозны юлларның бер өлешенә күчерергә;

162.3. каты коммуналь калдыклар урнаштырырга, шулай ук контейнер мәйданчыкларында урнаштырылган контейнерлардан һәм бункерлардан тыш эре габаритлы калдыкларны складлау эшләрен башкарырга.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

163. Төзекләндерүнең киләсе элементлары билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проект (паспорт) нигезендә тулысынча урнаштырыла:

- аерым торучы күрсәткечләр;
- тышкы мәгълүмат чаралары;
- мобиль һәм вертикаль яшелләндерү, су жайланмалары, типлаштырылган муниципаль жиһазлар, коммуналь-көнкүреш жиһазлары рәвешендәге кече архитектура формалары;
- капитал булмаган объектлар, шул исәптән индивидуаль башкаруда сезонлы объектлар һәм стационар булмаган сәүдә объектлары;
- биаларның, корымаларның, шул исәптән, аерым витриналардан һәм керү төркемнәреннән тыш, архитектур яктырту;
- фасадларның төсләр чишелеше, шул исәптән декоратив-сәнгати бизәлеш рәвешендә;
- гомуми файдаланудагы, чикләнгән файдаланудагы территорияләргә комплекслы төзекләндерү;
- кондиционерларның тышкы блокларын комплекслы урнаштыру.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект (паспорт) мәдәни мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дәүләт саклавы өлкәсендәге вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Озын яисә даими файдаланудагы территорияне төзекләндерүнең стационар элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен ныгытылырга тиеш.

Йорт билгеләрендәге, тышкы мәгълүмат чараларындагы мәгълүмат Россия Федерациясә дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы законнар таләпләрен үтәгән килеш урнаштырылырга тиеш. Ике яки аннан да күбрәк тел кулланган очракта, текстлар эчтәлек һәм техник бизәлеш буенча тиндәш

булырга, грамоталы һәм аңлаешлы итеп башкарылырга тиеш.

Яшелләндерү

164. Яшел утыртмалар территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрен башкарганда гамәлдәге яшел утыртмаларны мөмкин кадәр күбрәк саклап калырга кирәк.

165. Авыл жирлегә территориясендә яшелләндерүнең ике төре: стационар - туфракка үсемлекләрне утырту һәм мобиль урыннарда утырту - үсемлекләрне махсус күчмә савытларга (контейнерлар, вазоннар һ.б.) утырту.

Стационар һәм мобиль яшелләндерүне рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрендә (түбә яшелләндерү), фасадаларында (вертикаль яшелләндерү) архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, бакчалар, чәчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар булган мәйданчыклар) төзү өчен файдаланалар.

166. Яшелләндерү объектларын тоту - яшел утыртмаларны карау һәм яшелләндерелгән территорияләрне төзекләндерү элементларын карап тоту, күләм корылмаларның конструктив элементларын аз гына деформацияләүне һәм зарарлануларын бетерү, шулай ук жәйге һәм кышкы чорда күчмә кече формаларны жыю эшләре комплексы ул.

167. Яшелләндерү объектларында эшләр житештерүгә таләпләр:

167.1. яшелләндерү объектлары янындагы төзелеш мәйданчыкларын оештырганда, туфракны тыгызлауны кисәтү максатларында проектта сакланучы, тәбәнәк һәм киң ябалдашларны өлешчә кисеп алу, агач кәүсәләрен саклау, куакларның ябалдашларын бәйләү, жир участкаларын чүпләү юлы белән чүпләү юлы белән, туфракны чүпләү юлы белән янәшә урнашкан үсемлекләрдә үскән агачларның бөтенлеген саклап калу чараларын күрергә кирәк;

167.2. территорияне вертикаль планлаштыру, жир асты коммуникацияләре салу, юлларны, машина юлларын һәм тротуарларны төзекләндерү яшелләндерү алдыннан төгәлләнергә тиеш;

167.3. туфрак катламын бозуга бәйле ремонт, төзелеш һәм башка эшләр башкарганда, аны яшел төзелештә алга таба куллану өчен туфракның уңдырышлы катламын төшерергә һәм сакларга кирәк. Югарыда күрсәтелгән эшләрне башкарганнан соң бозылган жир кишәрлекләрен һәм утыртмаларны торгызырга кирәк. Яңадан торгызу эшләре житештерү проектында каралырга тиеш;

167.4. яфрактарны һәм үләнне билгеләнгән тәртиптә жыйнап яисә юкка чыгарып, бер өемгә жыярга кирәк;

167.5. биеклегә 0,5 м дан артмаган декоратив киртәләр рәвешендә яшелләндерү объектын саклау элементларын урнаштыру яки транспорт чаралары күрүгә комачаулаучы 0,5 м биеклектәге баганалар урнаштыру.

168. Яшел утыртмалар хужалары:

168.1. яшел утыртмаларның сакланышын һәм аларны квалификацияле карауны тәмин итәләр;

168.2. елның жәендә коры көннәрдә газлар, чәчәк түтәлләре, агач һәм куаклар сиптерә;

168.3. газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итәләр;

168.4. агач һәм куакларны яңадан утырталар һәм күчереп утырталар, шулай ук юллар, майданчыklar, газоннар челтәрләрен планлаштыруны бары тик жирле үзидарәнең башкарма органы белән килештерелгән проектлар буенча гына үзгәртәләр;

168.5. яшелләндерү объектларында сулыклар булса, аларны чиста тоталар һәм кимендә 10 елга бер мәртәбә чистарталар;

169. Яшелләндерелгән территорияләрдә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

169.1. төзелешләрне хезмәт күрсәтүне тәмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш, урнаштырырга;

169.2. агач һәм куакларны рөхсәтсез утырту һәм кисүне, газоннарны һәм чәчәкләрне юкка чыгаруны;

169.3. гомуми файдаланудагы яшелләндерү объектлары булган бульварларда бакчалар, скверлар, паркларның мемориаль зоналарында ял итү һәм уеннар өчен урнаштырырга;

169.4. яшелләндерү объектларында чаңгыда һәм чаналарда махсус билгеләнгән урыннардан тыш шуарга;

169.5. агачларга һәм башка яшел утыртмаларга гамак, таган, турник, кер киптерү өчен бау ясарга, агачларга тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын, күрсәткечләрне, игъланнарны, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәмин итү чаралары, баганалардан, коймалардан, реклама калканнарыннан, электр чыбыкларынан, лампалардан, чәнечкеле коймалардан аерырга;

169.6. стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын билгеләргә, шул исәптән, ел вакытына карамастан, автостоянкалар һәм парковкалар урнаштырырга;

169.7. тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын, күрсәткечләрне (бирелгән рөхсәттән, паспорттан башка), агитация материалларын, техник конструкцияләрне, юл хәрәкәте катнашучыларын мәгълүмати тәмин итү чараларын урнаштырырга;

169.8. төзелеш һәм башка материалларны, калдыкларны, чүп-чарны, бозлавыкка каршы материалларны һәм башка зарарлы матдәләрне, шулай ук ком һәм бозга каршы реагентлар белән пычранган кар, бозны өеп куярга;

169.9. яшелчә бакчалары өчен казырга;

169.10. йорт хайваннарын газоннарда һәм чәчәкләрдә йөртәргә;

169.11. кар чистарту машиналарын карның үсентеләргә элэгүен булдырмый торган махсус жайланмалардан башка файдаланырга;

169.12. яфракларны, үләннәрне, ботакларны яндырырга, шулай ук аларны лотокларга һәм башка суүткәргеч жайланмаларга жыярга;

169.13. катнашманы һәм чүпне газоннарда ташларга;

169.14. учак ягарга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар уздырырга, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга;

169.15. сок алу өчен агачлар, сумалалар кисеп алырга, аларга башка механик зыян китерергә;

169.16. житештерү һәм куллану калдыкларын, шул исәптән автомобиль покрывкаларын, территорияне төзекләндерү, жирлек территориясендә клумба оештыру өчен файдаланырга;

169.17.күпьяеллык чэчэклэр белэн капланган жир кишэрлеклэрэннэн кар чыгарырга, шулай ук кардан салкынга бирешүчэн үсентелэрне ачарга;

169.18.торак пункт территориялэрэндэ агач кэүсэлэрэн санитария талэплэре югары булган урыннардан тыш (чүп контейнерларына, жэмэгать бэдрэфлэрэнэ якын булу һ.б.) агартырга;

169.19.яшел территориялэрдэ урнашкан скульптураларны, эскэмиялэрне, коймаларны, урнарларны, балалар һәм спорт жиһазларын бозарга;

169.20.агач тамырларын кэүсэдэн 1,5 м ераклыкта ачарга һәм агач муеннарын жир яки төзелеш калдыклары белэн күмэргэ;

169.21.элеге территориялэрдэ торгызу эшлэрэн мәжбүри уздыру шарты белэн кирэкле эшлэр башкару очракларыннан тыш, урман паркларының, паркларның, бакчаларның, бульварларның яшеллэндерелгэн территориялэрэндэ транспорт чараларын, шул исэптэн комплектланган (төзек булмаган) транспорт чараларын урнаштыру;

169.22.элеге территориялэрдэ торгызу эшлэрэн мәжбүри уздыру шарты белэн кирэкле эшлэрне башкару очракларыннан тыш, транспорт чараларын, шул исэптэн комплектланган (төзексез), дэвалау, балалар һәм фэнни учреждениелэрнең яшеллэндерелгэн территориялэрэндэ, сэнэгать предприятиялэрэндэ, спорт комплексларында һәм торак кварталларда урнаштыру.

Коймалар

170. Коймалар кую өстәмэ төзеклэндерү элементы булып тора.

171. Коймалар бер-берсеннэн түбэндэгечэ аерыла:

- 1) билгелэнеше (декоратив, саклау, аларның ярашуы);
- 2) биеклеге (тэбэнэк - 1,0 м га кадэр, уртача - 1,1 - 1,7 м, биек - 1,8 - 3,0 м);
- 3) материалның төре (металл, тимер-бетон һ.б.);
- 4) үтэ күренүчэнлеге (үтэ күренмэле, буяулы);
- 5) стационар (даими, вакытлыча, күчмэ) һәм башка коймалар.

Коймаларны проектлау аларның урнашу урыннарына һәм билгелэнешенэ карап, гамэлдэге дэүлэт стандартлары, сертификациялэнгэн эшлэнмэлэр каталогларына, индивидуаль проектлау проектларына карап башкарыла.

172. Мэдэни мирас объектлары территориялэрэн киртэлэү элеге территориялэр өчен билгелэнгэн шэһэр төзелеше регламентлары нигезэндэ башкарылырга тиеш.

Ижтимагый, торак, рекреацион билгелэнештэге территориялэрдэ үтэ күренмэле булмаган һәм тимер-бетон коймалар проектлау рөхсэт ителми.

Сэнэгать, махсус территориялэрне киртэлэү декоратив тимер-бетон панельлэрдэн башкарылырга мөмкин.

Коймаларның урта һәм югары төрлэрэн проектлаганда жир асты корылмалары белэн кисешү урыннарында ремонт яки төзелеш эшлэре башкарырга мөмкинлек бирэ торган коймалар конструкциялэре каралган.

Агачлар интенсив жэяүлелэр хэрэкэте зонасында яки төзелеш һәм реконструкция эшлэре башкару зоналарында үскэн очракта, саклауның башка төрлэре булмаганда, 0,9 м һәм аннан да күбрэк диаметрлы саклагыч коймалар, яшенэ, агач токымнарына һәм башка характеристикаларга бэйле рэвештэ 0,8 м

диаметрлы һәм аннан да күбрәк саклау корылмаларын күз алдында тотарга кирәк.

Жир өсте өслеге

173. Авыл жирлеген территориясендә өслекләр имин һәм уңайлы хәрәкәт итү шартлары тәмин итә, шулай ук торақ пунктта төзелгән корылмаларның архитектур йөзен формалаштыра.

Төзекләндерү максатларында түбәндәге төр өслекләр билгеләнгән:

1) каты (капиталь) өслекләр - монолит яисә жыелма өслекләр, шул исәптән асфальт-бетоннан, цементобетоннан, табигый таштан башкарыла;

2) йомшак (капиталь булмаган) өслекләр - табигый халәттәге, тыгызланган яисә беркетелгән сүс материаллары белән сакланган, табигый яисә ясалма сыпылучан материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранит вагы, керамзит, резин валчык) башкарыла торган өслекләр;

3) үлән капламын әзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча башкарыла торган газон өслекләре;

4) катнаш өслекләр - өслекләрнең үрелмәләрен тәшкил итүче өслекләр (рәшәткә плитәсе яисә газонга баткан газ рәшәткәсе яисә йомшак өслек).

174. Яфрак төрләрен сайлауны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә башкарырга кирәк:

1) каты - мөмкин булган йөкләнешләренә, сыйфатны һәм хәрәкәт составын, проектлау вакытына гамәлдә булган янгынга каршы таләпләренә исәпкә алып;

2) йомшак - территорияләрнең аерым төрләрен (шул исәптән балалар, спорт майданчыкларын, этләрен йөртү өчен майданчыкларны, урамда йөрү юлларын) төзекләндергәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алып;

3) газонлы һәм катнаш (иң экологик) күрсәткечләр.

Ябык өслекнең каты төрләрендә коры хәлдәге эләктерү коэффициенты кимендә 0,6, юештә 0,4 булса, кытыршы өслек булырга тиеш.

Жәяүлеләр коммуникацияләре, жир өсте һәм жир асты кичүләрендә, бина түбәләренең баскычларында һәм майданчыкларында кафель, метлах плиткасын, жәяүлеләр коммуникацияләре территориясендәге ясалма һәм табигый таштан шома яисә тозланган плиталарны куллану рәхсәт ителми.

175. Авыл жирлеген гомуми кулланылыштагы территорияләрендә барлык киртәләр (чыгынты, баскычлар, пандуслар, агачлар, яктырту, мәгълүмати һәм урам техник жиһазлары), шулай ук жәмәгать транспортын көтү зоналарында һәм урам аша чыгу зоналарында тротуар чите тактиль өслек полосалары белән аерылып тора.

Тактиль өслек киртәләргә, урамның кырыйлары, куркыныч участокның башы, хәрәкәт юнәлеше үзгәрү н.б. кадәр 0,8 метрдан да ким булмаган ераклыкта башлануырга тиеш. Әгәр тактиль өслектә 15 мм киңлектәге һәм тирәнлегенә 6 мм булган буй буразналар булса, аларны хәрәкәт юнәлеше буенча урнаштырырга ярамый.

176. Яктылыкның башка төрләре булмаганда (шул исәптән багана яны рәшәткәләре, бордюрлар, периметраль эскәмияләр) хасил булган агачлар өчен радиуста көпшәдән кимендә 1,5 м ераклыкта саклагыч өслекләр: вак таш, галка, газон рәшәткәләре ясала. Саклау өслеге жәяүлеләр коммуникацияләренен бер дәрәжәдә яисә югарырак өслекләрендә башкарылырга тиеш.

177. Кулланучы төрдәге өслекнең төсә формалаша торган тирәлекнең төсләр чишелешен исәпкә алырга тиеш.

Өслекләрнең чикләшүе

178. Өслекләрнең чикләшүе элементларына гадәттә борт ташларының төрлө төрләрән, пандусларны, баскычларны, басмаларны кертәләр.

Борт ташлары

179. Юл борт ташлары тротуар һәм юл өслеге ремонтланган очракта да сакланырга тиеш булган кимендә 150 мм дан артмаган юл өлеше тоташкан урында урнаштырыла.

Машина транспорты газонга менү мөмкин булган урыннарда газонга менүне булдырмау өчен, югары борт ташы куллану кирәк.

Жәяүлеләр коммуникацияләре газон белән чикләшкәндә, газон өсте тигезлегеннән кимендә 0,5 м ераклыктагы кимендә 50 мм дан да артык булган бакча бортын урнаштырырга мөмкин, бу газонны саклый һәм аның хезмәт итү вакытын арттыра.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрлө өслекнең төрләрән тоташтыру өчен табигый материаллар (кирпеч, агач, таш, керамик борт һ.б.) куллану мөмкин.

Баскычлар, басмалар, пандуслар

180. Сөзәклек булганда жәяүлеләр коммуникацияләре юнәлешендә баскыч төзүне күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм күпләп йөрүнең башка объектлары урнашкан урыннардагы төп жәяүлеләр коммуникацияләрендә, инвалидлар һәм картлар йортлары урнашкан жирләрдә авышканда басмалар, пандуслар булырга тиеш.

Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 кабул ителә.

Баскычларның беренче баскычларын төшкәндә һәм күтәрелгәндә, ачык төстәге капма-каршы төстәге сызыklar белән аерып күрсәтергә кирәк.

Бер марш чикләрендә тышкы баскычларның барлык баскычлары да баскычларның киңлегә һәм биеклегә буенча бертөрле итеп билгеләнә.

Киртәләнүче пандус булмаганда, конструкцияләр кимендә 75 мм биеклектә киртәләнүче бортик һәм тоткычлар күздә тотарга кирәк.

Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участкалары әйләнә-тирәдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычның ике ягында да яки пандуста да 800 - 920 мм озынлыктагы, колачлау өчен уңайлы һәм стенадан 40 мм ераклыктагы турыпочмаклы кисемтә каралган.

Майданчыklar

181. Жирлек территориясендә түбәндәге майданчыklar урнашкан: балаларның уеннары, өлкәннәрнең ялы, спорт белән шөгыльләнүе, каты коммуналь калдыklar туплау, этләрне йөртү, автомобильләр кую урыннары.

Теркәлгән мәдәни мирас ядкарьләренең һәм махсус сакланылучы табигать территорияләренең саклау зоналары чикләрендә майданчыklar урнаштыру

истәлекләрен саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау вәкаләтле органнары белән килештерергә тәкъдим ителә.

Йорт тирәсендәге территорияләр, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт мәйданчыклары белән тәмин ителергә тиеш. Мәйданчыклар төзек һәм жәрәхәтләнү куркынычы булмаган инвентарь белән тәмин ителергә тиеш.

Каты коммуналь калдыкларны туплау мәйданчыклары

182. Жирлек территориясендә каты коммуналь калдыкларны туплау урыннары (мәйданчыклары) булдырыла, шулай ук каты коммуналь калдыкларны туплау урыннары (мәйданчыклары) реестры алып барыла.

183. Каты коммуналь калдыкларны туплау әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендәге законнар һәм халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итү өлкәсендәге законнар таләпләрен үтәп гамәлгә ашырыла.

184. Каты коммуналь калдыкларны урнаштыру һәм туплау каты коммуналь калдыклар милекчеләре тарафыннан каты коммуналь калдыкларны туплау урыннарында (мәйданчыкларда) тәмин ителә.

185. Физик һәм юридик затлар контейнер мәйданчыкларында урнашкан контейнерларга, бункерларга каты коммуналь калдыкларны берләштерә. Эре габаритлы калдыклар контейнер мәйданчыкларында урнашкан бункерларга туплауна.

186. Жәмәгать урыннарында һәм гомуми файдаланудагы территорияләрдә барлыкка килә торган чүп-чар туплау гомуми файдаланудагы территорияләрдә, жирле үзидарә органнары билгеләгән урыннарда урнашкан урам урналарынан файдаланып гамәлгә ашырыла.

Урам урналары гомуми файдаланудагы территорияләрдә, транспортта, сәүдә объектларында (вак сугару корылмаларын да кертеп) халык тарафыннан товарлар һәм хезмәт күрсәтүләр куллану нәтижәсендә барлыкка килгән калдыкларны туплау өчен генә кулланыла.

187. Контейнер аның капкачы ябыла алган күләмгә кадәр генә тула ала (контейнерның өске почмагынан югары түгел). Шул рәвешле контейнерда калдыкларны пресслау яки тыгызлау тыела, бу аның эчендәге әйберне чүп ташу машинасына бушатырга мөмкинлек бирми. Куелган күләмнән тыш, контейнерны тутыру тыела.

188. Каты коммуналь калдыклар өчен контейнерларга янган, кызган яисә кайнар калдыкларны, эре габаритлы калдыкларны, автомобиль шиналарын һәм покрышкаларын, кар һәм бозны, сыек матдәләрен, авыл хужалыгы калдыкларын, биологик калдыкларны, биологик һәм химик актив калдыкларны, утлы приборларны һәм химик ток чыганакларын (батарея һәм аккумуляторлар), медицина калдыкларын, жир участкаларында эшләр нәтижәсендә барлыкка килгән үсемлек калдыкларын, төзелеш калдыкларын, шулай ук гражданның гомеренә һәм сәламәтлегенә зыян китерергә мөмкин булган башка калдыкларны, биологик һәм химик актив калдыкларны, калдыклар белән пычратуны яисә калдыкларны эшкәртү режимын бозарга, чүп жыю һәм калдыкларны эшкәртү режимын бозарга һәм калдыкларны эшкәртү режимын бозарга мөмкин булган калдыкларны салырга ярамый.

189. Каты коммуналь калдыктарны һәм контейнерлардан һәм бункерлардан тыш эре габаритлы калдыктарны урнаштыру тыела.

190. Физик һәм юридик затлар милкендәге жир кишәрлекләре территориясендә барлыкка килә торган газоннарны, чәчәклекләрне, агач-куакларны карап йөргәндә үсемлек калдыктарын бары тик язгы-көзгә чорда гына урнаштырыла торган эре габаритлы калдыктар өчен бункерларга гына салырга рөхсәт ителә. Агач-куаклы утыртмалар, агачлар һәм ботаклар 1 метрдан артмаган күләмдә киселергә тиеш. Агачларның ботаклары кәүсәдән аерылган булырга тиеш.

191. Төзелеш чүп-чарын, бина һәм корылмаларны сүтүдән барлыкка килгән чүп-чарны бункерларга урнаштыру тыела.

192. Контейнерларга яисә бункерларга урнаштыру тыелган төзелеш чүп-чарын һәм чүп-чарның башка төрләрен чыгару калдыктар хужалары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә яисә коммуналь хезмәтләргә заявканы үз исәбенә полигоннарда бирү юлы белән (калдыктарны урнаштыру өчен билгеләнгән махсус жиһазландырылган корылмалар) гамәлгә ашырыла.

Балалар мәйданчыктары

193. Балалар мәйданчыктары төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыктар рәвешендә яисә яшь мәнфәгатьләре буенча зоналаштырылган комплекслы уен мәйданчыктары буларак оештырыла.

Балалар мәйданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең йомшак төрләре, мәйданчыкның газон белән тоташу элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмия һәм урнарлар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар мәйданчыктары чикләренә кадәр ераклык - 10 метрдан, кече һәм урта мәктәп яшендәге балалар мәйданчыктары - 20 метрдан кимрәк, комплекслы уен мәйданчыктары 40 метрдан да ким булмаса, спорт-уен комплекслары 100 метрдан да ким булмаса тиеш.

Балалар уен мәйданчыктары контейнер мәйданчыктарыннан кимендә 20 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

194. Балалар мәйданчыктары:

194.1. жәй көннәрендә ком белән тигезсезлекләр салынган өслекле;

194.2. даими рәвештә себерелергә һәм иртәнге вакытта дымландырылырга;

194.3. буялырга, киртәләргә һәм корылмаларны буярга һәм мәйданда елга кимендә бер тапкыр, ә ремонтлауны - кирәк булган саен;

194.4. транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, машина узу юлларыннан, ачык капка мәйданчыктарыннан, стоянкалардан, калдыктар өчен контейнерлар урнаштыру өчен мәйданчыктардан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлы саклау участокларыннан изоляцияләнергә тиеш.

Травматизмны булдырмас өчен, мәйданчык территориясендә чыгып торучы тамырлар яки түбәнгә төшеп торган ботаклар, жир өслегендә урнашкан иске, киселгән жиһазлар калдыктары (стойкалар, фундаментлар) булу рөхсәт ителми (кагыйдә буларак, турникларда һәм качельләрдә).

Янындагы территорияләргә реконструкцияләгәндә балалар мәйданчыктары территориясендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын складлау рөхсәт

ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшлэргә тиеш.

Яктырту жайланмаларын 2,5 метрдан да ким булмаган биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру норматив куркынычсызлык параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

195. Балалар майданчыкларын карап тоткан өчен җаваплылык һәм аларда куркынычсызлыкны тәмин итү аларны эксплуатацияләүче затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

196. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең йомшак яисә газон төрләре (жәйге чорда), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшелләндерелә һәм челтәрле койма белән әйләндереп алына. Яшеллек майданчык периметры буйлап урнаштырыла, вертикаль яшелләндерү кулланырга мөмкин. Койманың биеклегә 2,5 - 3 м, майданчыкларның бер-берсенә тоташкан урыннарында биеклегә 1,2 м.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында йә махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмакларында) рекреацияләр составында урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендә спорт жиһазлары травмалар алуны булдырмый торган махсус эшкәртелгән өслек (ярыклар, ярыклар булмау һ.б.ш.) заводта җитештерелгән булырга тиеш.

Урнашканда сертификацияләнгән жиһазлар каталогларына таянып эш итәргә кирәк.

Ял итү майданчыклары

197. Торак төзелеше территориясендә тыныч ял итү һәм өлкәннәр өчен өстәл уеннары уздыру өчен билгеләнгән ял майданчыклары оештыру мөмкин. Торак йортлар тәрәзәләреннән алып ял итү майданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаска тиеш, шау-шулы өстәл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә гадәттә каты өслек төрләре, майданчыкның газон белән тоташу элементлары, яшелләндерү, ял итү өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә һәр эскәмиядә), яктырту жиһазлары керә.

Майдан плитә белән капларга тәкъдим ителә. Ял майданчыкларын һәм балалар майданчыкларын берләштергәндә, балалар уеннары зонасында өслекнең каты төрләрен куллану киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә чирәмдәге ял майданчыклары оештырылырга мөмкин.

Этләрне йөртү өчен майданчыклар

198. Этләрне йөртү өчен майданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән төр типтә билгеләнгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне йөртү өчен майданчык территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегенә төрлө өслекләр, коймалар, эскәмияләр, урна, экскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту һәм мәгълүмат жиһазлары керә. Периметраль яшелләндерүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Этләрне йөртү өчен майданчыклар микрорайонның һәм торак районның гомуми кулланылыштагы территорияләрендә, яшел утыртмалардан азат, 110 кВт артык көчәнешле электр линияләре астында, беренче һәм икенче поясларны су белән тәмин итү чыганаclarының санитар зонасыннан читтә урнаштырылырга тиеш.

Торак билгеләнештәге территорияләрдә урнашкан этләрне йөртү өчен майданнар күләме 400 - 600 кв.м, башка территорияләрдә - 800 кв.м, барлыкка килгән төзелеш шартларында майданчыкларның кечерәйтелгән күләме, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, кабул ителергә мөмкин.

Майданчык чигеннән алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара кимендә 25 метр, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары участкаларына, ял майданчыкларына кадәр кимендә 40 метр булырга тиеш.

Майданны төзү, кагыйдә буларак, биеклегә 1,5 м булган җиңел металл челтәрдән башкарыла. Чикләү элементлары һәм секцияләре арасындагы ераклык, аның аскы кырые һәм җире хайванга майданчыктан чыгып китәргә рөхсәт итәргә яки имгәнү китерергә тиеш түгел.

Майданчык территориясендә майданчыктан файдалану кагыйдәләре булган мәгълүмати стенд урнаштырылырга тиеш.

199. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының экскрементларын үзләре җыя һәм утильләштерә.

Хайваннар хужалары үз хайваннарының башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмаса, шулай ук әйләнә-тирәдәгеләр өчен санитария нормалары нигезендә тынлыкны тәмин итәргә, гамәлдәге санитария-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автостоянкалар майданчыклары

200. Авыл җирлегә территориясендә автомобильләрне кыска вакытлы һәм озак саклау кебек автостоянкаларның түбәндәге төрләре урнаштырыла.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогында төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең каты төрләре, өслекләрне бәйләү элементлары, коймаларны яисә чүп-чар өчен кечкенә контейнерлар, яктырту җайланмалары, мәгълүмати жиһазлар (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участкаларына килү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешмәскә тиеш.

Автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау участогы аша жәяүлеләр өчен транзит юллар оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы 3 м дан да

ким булмаган киндлектәге яшел утыртмалар полосасы белән башка территориядән аерылырга тиеш.

Кече архитектура формалары

201. Кече архитектура формаларын урнаштыру биналарны һәм корылмаларны төзүнең, реконструкцияләүнең һәм капитал ремонтлауның проект документациясен, шулай ук төзекләндерү яисә эскиз тәкъдимнәрен «төзекләндерү» бүлегендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга тәкъдим ителә. Тарихи төзелеш зоналары, торак пунктның үзәге, авыл күп функцияле үзәкләре һәм зоналары өчен кече архитектура формалары индивидуаль проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

202. Кече архитектура формаларына төп таләпләр түбәндәгеләр:

202.1. архитектура һәм ландшафт даирәсә характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;

202.2. материалларның югары декоратив һәм эксплуатация сыйфатлары, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, озак вакыт дәвамында аларны саклап калу;

202.3. конструкциянең ныклыгы, ышанычлылыгы.

Жәмәгать транспорты көтү павильоннары конструкциясе

203. Жәмәгать транспорты көтү павильоннары конструкцияләре яктырту, түбәләр, эскәмияләр, чүп савытлары һәм гражданнар һәм оешмалар белдерүләре өчен аерым щитлар белән жиһазланырга тиеш. Павильонда тукталыш исеме, жәмәгать транспорты номеры һәм маршрутлары расписаниесе күрсәтелә.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

204. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

204.1. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан каралган булырга тиеш.

Учреждение такталарыннан һәм режимлы табличкалардан тыш, тышкы мәгълүмат чаралары Кайбыч муниципаль районы башкарма комитеты белән килештерелгән паспорт нигезендә урнаштырыла һәм файдаланыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары хужалары аларны тиешенчә тәмин итә, тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары урнаштыру урыннарын ремонтлау һәм жыештыруны үз вакытында башкара.

Реклама яки мәгълүмати хәбәрләр урнаштырмыйча тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырын зарарлау, шулай ук мәгълүматны тышкы реклама чаралары һәм полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән ябыштыру рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмат конструкциясе хужасы территорияне төзекләндерү һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен монтаждан соң (демонтаждан) өч тәүлек дәвамында торгыза.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларда фундамент блогы булганда, фундамент блогы белән бергә күчерелергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын беркеткәндә объектлар

корылмаларына зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылығын киметү рөхсәт ителми.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чараларын тиешенчә тотмаган өчен, жир кишәрлеген һәм аның тирәсендәге территорияне жыештыру һәм санитар карап тоту өчен тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары хужалары җаваплы.

204.2. Реклама конструкцияләренә тышкы төренә һәм урнашу урынына таләпләр җирле үзидарә органының аерым карары белән билгеләнә.

204.3. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларының түбәндәге төрләргә мөмкин:

- стена конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрин конструкция;
- гамәлгә кую тактасы;
- режимлы табличка;
- модульле конструкция;
- күләм-киңлек композициясе;
- калкан конструкциясе;
- флаглар композициясе;
- махсулаштырылган конструкция.

204.4. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр.

204.4.1. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният ядкарьләре) турында Россия Федерациясе законнары таләпләре, аларны саклау һәм куллану таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

204.4.2. Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы законнар таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш.

Ике яки аннан да күбрәк тел кулланган очракта, текстлар эчтәлек һәм техник бизәлеш буенча тиндәш булырга, грамоталы һәм аңлаешлы итеп башкарылырга тиеш.

204.4.3. Мәгълүмат конструкциясе хужасы куркынычсызлык кагыйдәләрен теләсә нинди бозулар, шулай ук мәгълүмати конструкцияләргә монтажлау һәм эксплуатацияләү шартларын бозганда төзексезлекләр һәм авария хәлләре өчен җаваплы.

204.4.4. Тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру:

1) күпфатирлы торак йортлар фасадларында:

– торак урыннар чикләрендә, беренче һәм икенче катлар арасында урнашкан конструкцияләрдән тыш, торак булмаган бина биләгән урында;

– торак йорт чикләреннән 1,5 метрдан артмаган һәм мәгълүмат конструкциясен урнаштыручы зат били торган габаритларында урнашкан торак булмаган биналарның чикләрендә, беренче һәм икенче катлар арасында урнашкан конструкцияләрдән тыш, торак булмаган бина өстеннән турыдан-туры урнашкан

конструкциялар;

– элеге кагыйдэлэрдэ каралган очрактардан тыш, тэрэзэ һәм ишек уемнарының, шулай ук витраж һәм витриналарның, шул исәптән төзелгән-кушып төзелгән биналарның тулысынча яисә өлөшчә ябылуы рәвешендә;

– әгәр дә бу керү төркеме проект тәкъдире белән каралмаган булса, көймә, балконнар конструкцияләрендә;

– бер ишек булганда бер конструкциядән артыграк урнаштырырга ярамай.

2) торак булмаган билгеләнештәге биналар фасадларында:

- биш каттан артык биеклектәге биналарда вертикаль консоль конструкциялар;

- элеге кагыйдэлэрдә каралган очрактардан тыш, икенче кат тэрэзэлэрэнәң аскы дэрэжэсеннән югарырак;

3) керү төркемнэрэнәң фризларында, козырекларында:

- бер керү юлы булганда, бер конструкциядән артыграк;

- бер керү урыны булган керү төркеме фризында урнаштырыла торган яктылык тартмалары, фон конструкцияләре рәвешендә;

4) административ-офис, сәүдә, мәдәни-күнел ачу, мондый объект проектында каралмаган 400 кв. метрдан артык мәйданлы спорт объектларында;

5) индивидуаль яисә күпфатирлы торак йортлар территориясендә асрым торучы конструкциялар рәвешендә;

6) элеге кагыйдэлэрдә каралган очрактардан тыш, проемнар, витриналар, тэрэзэлэр, арка, архитектура детальләре һәм декоратив-сәнгати бизэлеш, биналарда суперграфиканы яба һәм каплап тора торган;

7) фасадның архитектура үзенчәлекләрен исәпкә алмыйча;

8) эркерларда, колонналарда, пилястраларда, балконнарда;

9) мемориаль такталардан 2,0 м дан якынрак арада;

10) адреслы атрибутиканы каплый торган (урам исемнәре һәм йорт номерлары күрсәткечләре);

11) 2 каттан артык биеклектәге биналарның аркылы кисемдә;

12) декоратив паннодан, модульле конструкцияләрдән, шулай ук банк операцияләрен гамәлгә ашыручы оешмалар өчен автозаправка станцияләрендә күләм-киңлек композицияләре рәвешендәге конструкцияләрдән тыш, алмаш мәгълүмат белән;

13) мәгълүмат кырының гомуми мәйданының 10% тан артыгын «Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль законның 9 статьясы үз көченә мәжбүри булмаган мәгълүматка (фирма исеме (исеме), аның урнашкан урыны (адресы) һәм аның эш режимы турында мәгълүмат), ә атап әйткәндә, товарларның һәм хезмәт күрсәтүлэрнәң юнэлешлэрэн, аренда турындагы мәгълүматны, биналарны сатуны, модульле конструкциялар, шулай ук щит һәм витрина конструкцияләре рәвешендәге мәгълүматтан тыш, күрсәтүне үз эченә алган мәгълүмат;

14) текстлы мәгълүматтан башка сурәтлэр генә булган;

15) фасадның архитектур фоны белән төслэрэ буенча туры килмәүче;

16) яктыртуның ачык ысулын кулланып;

17) флаклы композицияләрдән, тыш, тукума материаллар кулланылган;

18) мәгълүмат конструкциясенә бер төрән кулланып, мәгълүматны кабатлаучы, моңа түбәндәгеләр керми:

- Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы законнар таләпләрен үтәү нигезендә башкарылган мәгълүмат;

- берничә урам киселешендә яисә ике урам арасындагы территориядә урнашкан бинаның һәр фасадында урнаштырылган мәгълүмат;

- автозаправка станцияләре фасадында урнаштырыла торган мәгълүмат;

19) кабаттылган конструкцияләр, штендерлар рәвешендә;

20) түбәнең (парапетның, фризның) өске тамгасыннан югарырак;

21) телефон номерларын, сайтларын, электрон почта адресларын күрсәтәчкән мәгълүмат урнаштыру рөхсәт ителми.

204.5. Тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының аерым төрләренә таләпләр.

204.5.1. Стена конструкциясе - диварларның тышкы өслегендә, фризлар, козыреклар, фронтоннар биналарында, керү яки тәрәзә (витриналар) өстендәге стационар булмаган сәүдә объектларында, диварлар өслегеннән тәрәзәләр арасында 0,2 м дан ераграк булмаган, фонсыз конструкция рәвешендә, яктырту тартмасы рәвешендә, текстлы мәгълүматны, декоратив элементларны, билгеләр, стена өслегенә турыдан-туры ясалган сурәтләрне үз эченә алган мәгълүмати кыр рәвешендә урнаштырыла торган мәгълүмат конструкциясе.

Стена конструкцияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

1) тәрәзәләр, стационар булмаган сәүдә объекты биеклегенә $2/3$ артык биеклектә;

2) стационар булмаган сәүдә объектында арка тәрәзәләре булганда тәрәзә араларыны $1/2$ нән артык биеклектә;

3) текстлы мәгълүматның биеклегенә фриз биеклегеннән $2/3$ артык (шул исәптән төзелгән-кушып төзелгән биналар);

4) бер катлы биналарда (шул исәптән кушып төзелгән биналарда) керү төркемнәре, ут тартмалары, фризда урнаштырыла торган фонлы конструкцияләр рәвешендәге стационар булмаган сәүдә объектларында фриз биеклегеннән аерыла торган;

5) бинаның, стационар булмаган сәүдә объектының фронтон биеклегеннән $1/2$ артык биеклектә;

6) козырегында 0,5 м дан артык биеклектә;

7) фасад озынлыгының 70%тан артыграгын;

8) 0,5 м биеклектәге беренче кат чикләрендә, проемнар һәм биеклек арасында 1,5 м дан артык, почмак участкаларында 50% тан артык озынлыкта;

9) мәгълүматны башка телләрдә кулланганда, әлегә кагыйдәләрдә билгеләнгән конструкциянең озынлыгы 50%тан артыгракка арттырылган озынлык;

10) төрле телләрдә язуларның тиндәшсез зурлыкларын һәм шрифтларын кулланып;

11) беренче, цоколь яисә подвал катларының тышкы стеналарын өслектә урнаштырганда жир өсте дәрәжәсеннән түбәнгә кырыйга кадәр 0,6 м түбәнрәк;

12) проемнар булган очракта, тоташ пыяладан торучу, фриз, фронтон булмаган очракта икенче каттан югарырак;

13) икенче каттан югарырак тоташ пыялалда урнашканда бер конструкция

күләмендә;

14) әлеге кагыйдәләрдә каралган очрактардан тыш, бер-берсе өстендәге фонлы конструкцияләр һәм яктылык тартмалары рәвешендә;

15) өслеге бина стенасына, стационар булмаган сәүдә объектына, керү төркеменә, козырекларга параллель урнашмаган фризда фонлы конструкцияләр һәм яктылык тартмалары рәвешендә;

16) бинада фонлы конструкцияләр фоны төсен, фриз төсеннән аерылып торган стационар булмаган сәүдә объектын кулланып;

17) беренче каттагы яисә беренче каттагы проемнар арасында урнашканда фон конструкцияләре һәм яктылык тартмалары рәвешендә;

алмаштырыла торган мәгълүмат белән;

19) бинаның фасадларында стена конструкцияләренә башка төрләр куллануны күздә тотып торган стенага турыдан-туры ясалган сурәт белән;

20) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулынан файдаланып;

21) әлеге бинада конструкцияне фаразланган урнаштыру урыны өстендә урнаштырылган түбә конструкциясе булганда, фронтоңда, югары кат фризында, рөхсәткә (килештерүгә) ярашлы рәвештә билгеләнгән, гамәлдә булу срогы тәмамланган, моңа бердәм мәгълүмати эчтәлеккә түбә конструкциясе белән берләштерелгән түбә конструкциясеннән тыш (бер эшчәнлек турында гомуми мәгълүмат);

22) түбә яссылыгын бина стенасыннан, кәрниз дәрәжәсеннән алып скат түбә очына кадәр кимендә 3,0 м биеклектә стационар булмаган сәүдә объектыннан югарырак;

23) бер конструкция күләмендә түбә яссылыгын бинаның диварыннан, стационар булмаган сәүдә объектыннан аеручы карниз дәрәжәсеннән югарырак.

204.5.2. Декоратив панно - гомуми мәйданы 1500 кв. метрдан артык булган сәүдә-офис, мәдәни-күңел ачу, житештерү, склад һәм спорт билгеләнешендәге аерым объектларның фасадларында гына урнаштырыла торган мәгълүмати конструкция.

Әлеге конструкциянең мәгълүмати кыры каты яки тукума нигезендә башкарылырга тиеш, мәгълүмати кыр һәм каркасның тоташу урыннары яшерелергә һәм декоратив бизәлгән кырыйларга (шул исәптән багет, сәнгать декоры элементларына) ия булырга тиеш.

Декоратив панноларны урнаштыру рөхсәт ителми:

- 1) беренче кат дәрәжәсеннән түбәнрәк;
- 2) витриналардан тыш ишек һәм тәрәзә уемнары арасында;
- 3) эчкә яктылыксыз баннер тукума кулланып;
- 4) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулын кулланып.

204.5.3. Консоль конструкция - кече конструкцияләр рәвешендәге диварның композицион тышкы өслеге буенча бинаның фасады яссылыгына туры почмак белән куелган мәгълүмати конструкция.

Консоль конструкцияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

- 1) биеклегә һәм озынлыгы 1,0 м дан артыграк;
- 2) фасад өстеннән 0,2 м дан артыграк ераклыкта;
- 3) бер-берсеннән 10 м ераклыкта;
- 4) фасад читеннән 0,2 м ераклыкта һәм конструкциянең аскы кырына кадәр

жирдән 2,5 м дан кимрәк булса;

5) бинага керү урыннарында;

6) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулын кулланып, банк операцияләрен гамәлгә ашыручы оешмалар өчен консоль конструкцияләрдән тыш.

204.5.4. Түбә конструкциясе - оешма тарафыннан әлеге бинаның гомуми мәйданының 100% ын алып торган яссы түбәнең (парапетның) югары тамгасыннан яисә бинаның сөзәк түбәсенә, стационар булмаган сәүдә объектынның югары ноктасыннан (очы) тулысынча югарырак булган яктыртылучы хәрәфләр һәм символлар (логотиплар, саннар, билгеләр, нәфис элементлар) рәвешендә күләмле мәгълүмати конструкция:

Түбә конструкцияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

1) текстлы мәгълүматның биеклеге:

- бер катлы биналар, стационар булмаган сәүдә объектлары өчен 0,5 м дан артык;

- 2,0 м артык - 2 - 5 катлы биналар өчен;

- 2,5 м дан артык - 6 - 9 катлы биналар өчен;

- 3,0 метрдан артык - 10 - 15 катлы бина өчен;

- 4,0 м дан артык - 16 һәм аннан да күбрәк катлы биналар өчен;

- биеклеккә карата чикләүләрсез - төзелеш мәйданы 15 мең кв. метрдан артык булган эре сәүдә үзәкләре биналары өчен;

2) озынлыгы:

- алар урнаштырылган фасадның туры төгәлләнү озынлыгының 1/2 өлешеннән күбрәге;

- фасадның йомгаклау өлеше (парапет) биеклеге төгәлләнү фрагменты озынлыгының 2/3 еннән артыгы;

3) күпфатирлы торак йортларда;

4) Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы законнар таләпләре нигезендә башкарылган мәгълүматны кабатлый торган конструкцияләрдән тыш, бинада, стационар булмаган сәүдә объектында бердән артык;

5) әлеге бинада гамәлдә булу вакыты тәмамланмаган рөхсәт нигезендә билгеләнгән рөхсәт булганда, реклама конструкциясе түбә жайланмасы рәвешендә;

6) әлеге бинада куюга аның гамәлдә булу срогы тәмамланмаган рөхсәткә (киләштерүгә) ярашлы рәвештә билгеләнгән булса, вертикаль тәртиптә, фронтоңда, югары каттагы фризында, түбә конструкциясе белән бердәм мәгълүмати эчтәлек белән берләштерелгән (бер эшчәнлек турында гомуми мәгълүмат);

7) алмаша торган мәгълүмат белән;

8) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулыннан файдаланып;

9) биеклеге текстлы мәгълүматтан 1/3 тән артык биеклектәге өстәмә символларның (логотипларның, саннарның, билгеләрнең, сәнгать элементларының).

204.5.5. Витрина конструкциясе - бинада урнашкан фонлы конструкция яки яктылык тартмасы рәвешендәге мәгълүмат конструкциясе, витринаның эчке ягыннан стационар булмаган сәүдә объекты, тәрәзә уемы, ул каркастан, декоратив бизәлешле кырыйлы мәгълүмат кырыннан, тәрәзә уемы мәйданыннан 1/4 артык

булмаган эленгән элементлардан тора (витринаның биекlege буенча витринаны ябыштыру күләменәң яртысы һәм озынлыгы буенча клевитринаны ябыштыру күләменәң яртысын).

Витрина конструкцияләрен урнаштыру рәхсәт ителми:

- 1) мәйданы 2,0 кв. м булган тәрәзә уемында;
- 2) витринаның пыялалануыннан алып витрин конструкциягә кадәр ара ераклыгында урын ягыннан 0,15 м дан кимрәк;
- 3) тәрәзә үрелешен исәпкә алмыйча;
- 4) витрина пыяласы өслегенәң бизәкләре һәм декоратив пленкалары рәвешендә;
- 5) яктылык тартмалары витринасына пыяла кую юлы белән;
- 6) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулыннан файдаланып;
- 7) витрина конструкцияләре арасында 1,5 м дан кимрәк ераклыкта.

204.5.6. Учреждение тактасы, режимлы табличка - кулланучыларга хәбәр итү өчен билгеләнгән мәгълүмат конструкцияләре, анда «Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль законның 9 статьясы нигезендә, оештыру-хокукий рәвешенә бәйсез рәвештә оешманың фирма исеме (исеме), индивидуаль эшкуар турында, аларның урнашкан урыны (адресы) һәм эш режимы турында мәгълүмат күрсәтелә торган, бинада, стационар булмаган сәүдә объектында яки коймада, уң һәм (яисә) сул якта керү урыннарыннан йә керү урыннарын турыдан-туры ябыштыру өчен мәжбүри булган мәгълүмат конструкцияләре (режимлы табличка).

Учреждение тактасында урнаштырыла торган мәгълүмат кулланучыларга Татарстан Республикасының ике дәүләт телендә дә житкерелергә тиеш.

Учреждение тактасын, режим тактасын урнаштыру рәхсәт ителми:

- 1) 0,6 м озынлыгына һәм 0,8 м биеклектән зуррак (учреждение тактасы);
- 2) озынлыгы 0,4 м һәм биекlege 0,6 м дан артык (режимлы табличка);
- 3) озынлыгы 0,6 м һәм 0,4 м дан артык биеклектә (трафарет басу ысулы белән керү төркемнәренәң пыяласына урнаштырыла торган режимлы табличка);
- 4) стационар булмаган сәүдә объекты, коймада, бер бинада оештыру-хокукий рәвешенә бәйсез рәвештә бер оешма өчен икедән артык, бер шәхси эшкуардан артык;
- 5) конструкция әзерләнгән материал, зурлыгы буенча тиндәшсез аерылып торучылар;
- 6) трафарет мөһерә ясау ысулы белән башкарылган керү төркемнәре (ишәкләре) пыяласында бердән артык;
- 7) коймадагы элмә такталардан тыш, яктырткычлар кулланып;
- 8) фонсыз конструкцияләр рәвешендә;
- 9) керү юлының бер ягыннан икедән артык;
- 10) койма секциясеннән читтә;
- 11) төзелеш, үтә күренмәле киртәләрдә, баскычлар, балконнар, лоджияләр коймаларында;
- 12) жәмәгать туклануы стационар предприятиеләре каршындагы сезонлы кафеларның киртәләү конструкцияләрендә;
- 13) коймадан югарырак;
- 14) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулын кулланып.

204.5.7. Модульле конструкция - оештыру-хокукий рәвешенә бәйсез рәвештә берничә оешма, индивидуаль эшкуарлар урнашкан очракта, бинада яки ул урнашкан жир кишәрлегендә урнашкан бинага яисә шундый бина урнашкан жир кишәрлегендә урнашкан модульләр рәвешендә берничә оешма урнашкан очракта яисә аңа парковка урыннары оештыру яки оештыру өчен бирелгән жир кишәрлеге белән чиктәш жирдә урнашкан модульләр рәвешендә урнаштырылган элмә такталарның бер төре.

Модульле конструкция түбәндәгеләр рәвешендә урнаштырылырга мөмкин:

- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- элмә такталар, режим табличкасы, керү төркемнәре пыяласында башкарылган тактадан тыш;
- зур форматтагы күләмле-киңлек композициясе.

Модульле конструкцияләргә әлеге пунктта каралган үзенчәлекләренә үтәгәндә мәгълүмат конструкциясенә тиешле төре өчен билгеләнгән таләпләр кагыла.

Модульле конструкцияләр урнаштыру рәхсәт ителми:

- 1) биеклегә 6,0 м дан артык һәм 2,0 м дан да кимрәк (консоль конструкция);
- 2) биш каттан артыграк биеклектәге биналарда (консоль конструкция);
- 3) күпфатирлы торак йортлар фасадларында, төзелгән-янкормалы биналардан (консоль конструкция) тыш;
- 4) бер блокта һәм бер бинада модуль элементларының мәгълүмати кырын һәм яктырту ысулларын әзерләүнең төрле материалларын кулланып;
- 5) бер конструкциядә кимендә өч модульле элемент саны;
- 6) декоратив панно рәвешендәге модульле конструкция булганда консоль;
- 7) кронштейн рәвешендә модульле конструкция булса, декоратив панно рәвешендә;
- 8) бер корылма рәвешендәге бер бинада икедән артык блок;
- 9) биеклегә һәм озынлыгы 1,5 метрдан артык (гамәлгә кую тактасы, режимлы табличка);
- 10) куела торган ара озынлыгының $2/3$ өлешеннән артык (гамәлгә кую тактасы, режимлы табличка);
- 11) керү юлының бер ягында бердән күбрәк (гамәлгә кую тактасы, режимлы табличка).

204.5.8. Күләмле-пространство композициясе - оешманың фирма атамасы турында кыскача мәгълүматны үз эченә алган, оешманың фирма исеме турында кыска мәгълүмат булган фундаменттан, каркастан торган аерым торучы декоратив-мәгълүмати конструкция. 1500 кв. метрдан артык мәйданлы кеше күп килүче биналар, корылмалар өчен -бренд

Күләмле-пространство композицияләрен урнаштыру рәхсәт ителми:

- 1) оешманың, индивидуаль эшкуарның бинасы һәм урнашкан урыны, шулай ук аны эксплуатацияләү яисә парковка урыннарын оештыру өчен бирелгән жир кишәрлеге булган милекчесенә, хужасына, кулланучыга караган жир кишәрлеге чикләрендә;
- 2) фундаментны декоратив бизәлешеннән башка тирәнгә урнаштыру техник мөмкинлек булмаган очракларда;
- 3) бер жир кишәрлеге чикләрендә, гамәлдәге төзелеш, янгын һәм санитария

нормаларын һәм кагыйдэләрен исәпкә алып башкарылган территорияне төзекләндерү буенча проект карары белән нигезләмичә, бер жир кишәрлеге чикләрендә берәр аерым урнаштырылган мәгълүмат конструкциясе булганда;

4) мондый объект проектында каралмаган жир кишәрлеге чикләрендә бердән артыграк йә аерым торучы башка мәгълүмат конструкциясе булганда;

5) стационар булмаган сәүдә объекты, индивидуаль яисә күпфатирлы торак йорт белән шөгыйльләнүче жир кишәрлеге чикләрендә;

6) конструкция фундаментыннан бинаның нигезенә кадәр 6,0 м ераклыкта;

7) тротуарларда һәм жәяүлеләр өчен юллар, юл йөрү юлларында, машина кую һәм машина кую урыннары өчен билгеләнгән урыннарда;

8) яшел утыртмалар (агачлар, куаклар) урынына;

9) агач кәүсәләреннән 5,0 м дан якынарак томаланган фундаментка ия;

10) әзерләгәндә профнастил, тукума материаллар файдаланып;

11) кече форматлы мәгълүмати өслекләрне алмаштырыла торган сурәтле, шулай ук медиа-экраннар белән берләштерелгән кече форматта урнаштыру;

12) мәгълүмати кырда фоторәсем белән;

13) автомобильләргә ягулык салу станцияләреннән тыш, гомуми мәйданы 5000,0 кв. метрдан кимрәк булган биналар өчен эре форматта;

14) мәгълүматны тапшыруның динамик ысулын кулланып, медиа-экраннан тыш, ягулыкка бәяләр турындагы мәгълүмат белән автозаправка станцияләренәң стеллалары;

15) гомуми мәйданы 1500 кв. м дан артык булган биналар, массакүләм килү корылмалары өчен бренд кулланмыйча.

204.5.9. Щитлы корылма - мәйданы 6,0 кв. м дан артмаган эчке яисә тышкы яктырткычлы аерым мәгълүмати конструкция, биекlege 4,0 м дан артмаган, фундаменттан, каркастан, декоратив элементлардан, мәгълүмат кырыннан нык нигездә 6,0 кв. м дан артмаган.

Щитчы конструкцияләрне урнаштыру рөхсәт ителми:

1) оешманың, индивидуаль эшкуарның бинасы һәм урнашкан урыны, шулай ук аны эксплуатацияләү яисә парковка урыннарын оештыру өчен бирелгән жир кишәрлеге булган милекчесенә, хужасына, кулланучыга караган жир кишәрлеге чикләрендә;

2) фундаментны декоратив бизәлешеннән башка тирәнгә урнаштыру техник мөмкинлек булмаган очракларда;

3) бер жир кишәрлеге чикләрендә, гамәлдәге төзелеш, янгын һәм санитария нормаларын һәм кагыйдэләрен исәпкә алып башкарылган территорияне төзекләндерү буенча проект карары белән нигезләмичә, бер жир кишәрлеге чикләрендә берәр аерым урнаштырылган мәгълүмат конструкциясе булганда;

4) мондый объект проектында каралмаган жир кишәрлеге чикләрендә бердән артыграк йә аерым торучы башка мәгълүмат конструкциясе булганда;

5) стационар булмаган сәүдә объекты, индивидуаль яисә күпфатирлы торак йорт белән шөгыйльләнүче жир кишәрлеге чикләрендә;

6) конструкция фундаментыннан бинаның нигезенә кадәр 6,0 м ераклыкта;

7) тротуарларда һәм жәяүлеләр өчен юллар, юл йөрү юлларында, машина кую һәм машина кую урыннары өчен билгеләнгән урыннарда;

8) яшел утыртмалар (агачлар, куаклар) урынына;

- 9) агач кәүсәләреннән 5,0 м дан якынрак томаланган фундаментка ия;
- 10) эзерлэгәндә профнастил, тукума материаллар файдаланып;
- 11) мәгълүмат конструкциясен декоратив-сәнгать бизәлешеннән башка;
- 12) гомуми файдаланудагы территориянең чикләрен билгеләүче кызыл сызыклы жир кишәрлеге чигеннән 6,0 м ераклыкта;
- 13) мәгълүмат тапшыруның динамик ысулын кулланып.

204.5.10. Флаглы композициясе - нигездән, бер яки берничә флагштоктан һәм йомшак тукумалардан (мәгълүмати кырлардан) торган аерым торучы мәгълүмати конструкция.

Флаг композицияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

1) оешманың, индивидуаль эшкуарның бинасы һәм урнашкан урыны, шулай ук аны эксплуатацияләү яисә парковка урыннарын оештыру өчен бирелгән жир кишәрлеге булган милекчесенә, хужасына, кулланучыга караган жир кишәрлеге чикләрендә;

2) фундаментны декоратив бизәлешеннән башка тирәнгә урнаштыру техник мөмкинлек булмаган очракларда;

3) бер жир кишәрлеге чикләрендә, гамәлдәге төзелеш, янгын һәм санитария нормаларын һәм кагыйдәләрен исәпкә алып башкарылган территорияне төзекләндерү буенча проект карары белән нигезләмичә, бер жир кишәрлеге чикләрендә берәр аерым урнаштырылган мәгълүмат конструкциясе булганда;

4) мондый объект проектында каралмаган жир кишәрлеге чикләрендә бердән артыграк йә аерым торучы башка мәгълүмат конструкциясе булганда;

5) стационар булмаган сәүдә объекты, индивидуаль яисә күпфатирлы торак йорт белән шөгыйльләнүче жир кишәрлеге чикләрендә;

6) конструкция фундаментыннан бинаның нигезенә кадәр 6,0 м ераклыкта;

7) тротуарларда һәм жәяүлеләр өчен юллар, юл йөрү юлларында, машина кую һәм машина кую урыннары өчен билгеләнгән урыннарда;

8) яшел утыртмалар (агачлар, куаклар) урынына;

9) агач кәүсәләреннән 5,0 м дан якынрак томаланган фундаментка ия;

10) киңлеге буенча флагштоклар арасыннан зуррак булган мәгълүмати кыр габаритлары белән.

204.5.11. Махсулаштырылган конструкция - халыкны яклау һәм куркынычсызлыкны тәмин итү өлкәсендә социаль әһәмияткә ия мәгълүмат турында халыкка хәбәр итү өчен билгеләнгән аерым мәгълүмати конструкция, шулай ук фундаменттан, каркастан, нейтраль төсле материал белән уратып алынган спорт-массакуләм чаралар турында мәгълүмат кыры, электрон экран рәвешендәге мәгълүмат кыры, ул эре сәүдә һәм спорт-, мәдәни-күңел ачу комплексларының жир кишәрлекләре мәйданы 3 гектардан артык булган жир участкаларында урнашкан видеосурәтләрне күрсәтергә мөмкинлек бирә.

Махсулаштырылган конструкцияләрен урнаштыру рөхсәт ителми:

1) оешманың, индивидуаль эшкуарның бинасы һәм урнашкан урыны, шулай ук аны эксплуатацияләү яисә парковка урыннарын оештыру өчен бирелгән жир кишәрлеге булган милекчесенә, хужасына, кулланучыга караган жир кишәрлеге чикләрендә;

2) фундаментны декоратив бизәлешеннән башка тирәнгә урнаштыру техник мөмкинлек булмаган очракларда;

3) бер жир кишәрлеге чикләрендә, гамәлдәге төзелеш, янгын һәм санитария нормаларын һәм кагыйдәләрен исәпкә алып башкарылган территорияне төзекләндерү буенча проект карары белән нигезләмичә, бер жир кишәрлеге чикләрендә берәр аерым урнаштырылган мәгълүмат конструкциясе булганда;

4) мондый объект проектында каралмаган жир кишәрлеге чикләрендә бердән артыграк йә аерым торучы башка мәгълүмат конструкциясе булганда;

5) стационар булмаган сәүдә объекты, индивидуаль яисә күпфатирлы торак йорт белән шөгыйльләнүче жир кишәрлеге чикләрендә;

6) конструкция фундаментыннан бинаның нигезенә кадәр 6,0 м ераклыкта;

7) тротуарларда һәм жәяүлеләр өчен юллар, юл йөрү юлларында, машина кую һәм машина кую урыннары өчен билгеләнгән урыннарда;

8) яшел утыртмалар (агачлар, куаклар) урынына;

9) агач кәүсәләреннән 5,0 м дан якынрак томаланган фундаментка ия;

10) профнастил, тукума материаллар эзерләгәндә файдаланып.

VI. Коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен уздыруга төп таләпләр

205. Юл өслекләрен ачу яисә ачу белән бәйлә эшләр (жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яисә ремонтлау, свай һәм шпунт тугыру, электр тапшыру линияләренәң терәкләрен урнаштыру (алмаштыру), яктырту терәкләре урнаштыру, грунт планировкасы, инженер эзләнүләрендә эшләү һәм башка эшләр) Татарстан Республикасы Кайбыч муниципаль районы башкарма комитеты биргән язма рәхсәт (жир эшләрен житештерүгә ордер) булганда гына башкарыла.

206. Торак пункт территориясен төзекләндерүгә бәйлә жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм уздыру, жир эшләрен житештерүгә ордер алу Кайбыч муниципаль районы жирле үзидарә органнарының хокукий актларының билгеләнгән таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

207. Агач һәм куакларны кисү, ябалдашларын кисү яисә утырту кирәк булганда, билгеләнгән тәртиптә Кошман авылы башкарма комитетында агач кисү, ябалдашларын кисү яисә утырту өчен рәхсәт кәгазе рәсмиләштерергә кирәк.

208. Торак пункт юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яисә туктату авыл жирлеге башкарма комитетының вәкаләтле органы тарафыннан бирелә торган рәхсәт нигезендә, юлның ике ягыннан да заказчылар һәм эшләр житештерүчеләр турында кирәкле барлык белешмәләрне, эшләр срокларын, әйләнешнең мөмкин булган маршрутларын мәжбүри урнаштыру белән гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның формасы һәм эчтәлегә рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

209. Вакыты узган ордерлар буенча коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләре башбаштаклык дип таныла.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

210. Торак мохитен төзекләндерү объектларын, урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда өлкән яшьтәге

затлар һәм инвалидлар өчен торак пунктлар тирәлеген һәркем файдалана алырлык булу, әлеге объектларны өлкәннәрнең һәм инвалидларның күчеп йөрүенә ярдәм итә торган элементлар һәм техник чаралар белән тәмин итү күздә тотыла.

Өлкән яштыкта затларны һәм инвалидларны хәрәкәткә китерүче техник чаралар һәм жайланмалар проектка, төзү, урнаштыру, расланган проект документациясе нигезендә яңа төзелештә заказчы тарафыннан гамәлгә ашырылырга тәкъдим ителә.

VIII. Биналар (алардагы бүлмәләр) һәм корылмалар милекчеләренен янәшәдәге территорияләренә төзекләндерүдә катнашу тәртибе

211. Авыл жирлегенә территорияләренен һәм торак пунктларның тиешле санитар торышын тәмин итү, әйләнә-тирә мохиткә пычратудан саклау һәм яклау чараларын гамәлгә ашыру максатларында авыл жирлегенә территориясен жыештыру һәм санитар карап тоту өчен аларны хужалык итүче субъектларга һәм физик затларга янәшәдәге территорияләр буларак беркетеләр.

212. Территорияләренә (жир кишәрлекләрен) жыештыру, чистарту һәм санитар карап тоту эшләрен житештерү бурычлары, аларның оештыру-хокукий рәвешенә бәйсез рәвештә, физик һәм юридик затларга законда яисә шартнамәдә башкасы каралмаган булса, түбәндәге тәртиптә йөкләнә:

212.1. идарәче оешмалар - күпфатирлы йортларның йорт яны территориясә, шулай ук күп фатирлы йорт территориясә каршындагы жир кишәрлегенә, төп фасад ягыннан 10 м радиуста йә урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);

212.2. социаль өлкә учреждениеләре (мәктәпләр, мәктәпкәчә учреждениеләр, мәдәният, сәламәтлек саклау, физкультура һәм спорт учреждениеләре) - бирелгән жир кишәрлегенә чикләрендә территорияләр, шулай ук учреждение территориясә алдындагы жир кишәрлегенә, 10 м радиустагы төп фасад ягыннан йә урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта) башка яктан - 10 м радиуста;

212.3. күпфатирлы торак йортларда төзелгән торак булмаган биналарны эксплуатациялүче затлар якин территорияне озынлыкка - биналарның бөтен озынлыгы буена, киңлегенә - 10 м ераклыктагы яисә юл өлешенә бордюрына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта) идарәче оешма белән шартнамә булмаган очракта жыештыра;

212.4. сәнәгать предприятиеләре һәм барлык милек рәвешләрендәге оешмалар - аларга килү юллары, тротуарлар, аларга якин коймалар, санитар-яклау зоналары. Предприятиеләренен санитар-яклау зоналары гамәлдәге санитария кагыйдәләре һәм нормалары таләпләренә нигезендә билгеләнә;

212.5. төзүче - 50 м радиуста төзелеш мәйданчыклары янындагы территорияләр һәм гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләренә нигезендә аларга килү юллары 50 м радиуста;

212.6. торак йортлар хужалары - бирелгән жир кишәрлегенә чикләрендә (яки, жир кишәрлегенә билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән) һәм йорт биләмәсә периметры буенча территорияләр урамның машина юлына кадәр (юл буйлап

объект урнашкан очракта);

212.7. стационар булмаган объектлар (киосклар, павильоннар һәм башка стационар булмаган сәүдә объектлары) һәм сезонлы кафелар хужалары - жир участогы объекттын урнаштыру өчен бирелгән территория һәм аның янәшәсендәге территория урынның тышкы чигеннән алып урам юлына кадәр 10 м ераклыкта (юл буйлап объект урнашкан очракта);

212.8. базарларның идарәче компанияләре, сәүдә һәм жәмәгать туклануын оештыру (рестораннар, кафе, кибетләр) - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территорияләр һәм жир кишәрлеге чикләреннән 50 м радиуста якин территория һәм урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);

212.9. биналарның, корылмаларның милекчеләре яисә башка хокук ияләре - бина, корылма периметры, бирелгән жир кишәрлегенә корылмасы яисә чикләре һәм жир кишәрлеге чикләреннән 10 м радиустагы якин территория (юл буйлап объект урнашкан очракта);

212.10.автомобиль юлының бүленгән полосасы чикләрендә һәм башка жир кишәрлекләрендә урнашкан ягулык салу станцияләре - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территорияләр һәм жир кишәрлеге чикләреннән 50 м радиуста якин территория һәм урамның машина узу өлешенә кадәр;

212.11.гараж кооперативлары - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территория, кишәрлек чикләреннән 50 м радиуста аның янәшәсендәге территория һәм урамның юл өлешенә һәм аларга килү юлларына кадәр;

212.12.гражданнарның бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача коммерциягә карамаган берләшмәләре - бирелгән жир кишәрлеге территориясә һәм аның янындагы территория участок чикләреннән 10 м радиуста һәм урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);

212.13.жирләү урыннары - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә һәм участок чикләреннән 10 м радиуста якин территория;

212.14.гомуни файдаланудагы территорияләр - бурычлар вәкаләтле органнарга йөкләнә;

212.15.жир кишәрлекләренә хокук ияләре - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (яки, жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә) һәм жир кишәрлегенә тышкы чигеннән 10 м ераклыкта йә урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта) территорияләр;

212.16.автотранспорт чараларын озак һәм кыска сроклы саклау урыннары хужалары - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендәге территория һәм жир кишәрлегенә тышкы чигеннән 10 м ераклыктагы һәм урамның юл өлешенә кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта).

IX. Кагыйдәләр таләпләренә үтәлешен тикшереп тору.

213. Физик һәм юридик затлар, вазыйфаи затлар әлегә кагыйдәләрдә билгеләнгән авыл жирлеге территориясен төзекләндерү таләпләренә үтәлешен тәмин итәләр.

214. Әлегә кагыйдәләргә бозу административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә (Административ хокук бозулар

турында Россия Федерациясе кодексы нигезендә җаваплылыкны үтәмәгән өчен федераль законнарда һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукий актларында каралган нормалар һәм кагыйдэләр булган әлеге Кагыйдэләрнең нигезләмәләреннән тыш) җаваплылыкка тартыла.

215. Төзекләндерү өлкәсендә кануннар һәм муниципаль хокукий актлар таләпләрен үтәмәгән яисә тиешенчә үтәмәгән өчен җаваплылыкка җәлеп итү затны күрсәтелгән таләпләргә үтәүдән һәм кертелгән хокук бозуларны бетерүдән азат итми.

216. Торак йорт милекчесе (милекчеләре) , торак йорт өлеше, ике яки өч фатирлы йорт, торак булмаган бина (бүлмә) бер яки берничә фатир, объектны тиешенчә булмаган рәвештә эксплуатацияләгән һәм карап торган очракта, әлеге кагыйдэләрнең фасадка, тышкы кыяфәтенә, түбәсенә (түбәсенә), объектның башка конструкцияләренә таләпләргә берничә тапкыр бозуында чагылган очракта, шул исәптән, гамәл кылмау һәм объектны тузган яки авария хәленә китергәндә, һәм әгәр әлеге хәлләр административ җаваплылыкка җәлеп итү турындагы законлы көченә керткән карарлары белән алты календарь ай дәвамында ике тапкыр расланса, вәкаләтле орган объектның милекчесенә капитал ремонт ясауны (яки) гамәлгә ашырырга һәм объектның милекчеләренә, әлеге объектның милекчесенә тиешле хәлдә, әлеге объектны хужаларына илтәп тапшырырга һәм (яисә) әлеге объектның милекчеләренә карата әлеге объектны төзүгә гамәлгә ашырырга тиеш.